

Szépirodalom

- 3 GÉCZI JÁNOS versei: Két poszt; Semmi; Gyűjtőszenvedély
- 6 HARCOS BÁLINT versei: Szimuláció M; Szürke hab; Tanulmányrészlet
- 8 ORCSIK ROLAND: Tor [regényrészlet]
- 11 MOLNÁR T. ESZTER: Hidegkút [regényrészlet]
- 15 GYUKICS GÁBOR versei: [akár száz éve...]; [a megvilágosodás olyan...]; [a töltés szélén állok...]
- 16 WERNER NIKOLETT versei: Reggeli; A szitakötőhöz
- 18 DEÁK BOTOND verse: Kijelentkezés
- 20 SZALAY ZOLTÁN: Sivatagi só (novella)
- 25 GYŐRI LÁSZLÓ versei: Akinek igaza volt mindig; Pimodán; Büntetés; A lány asztala; Mit ér a szó?
- 29 HORVÁTH IMRE OLIVÉR versei: Házasságkötő terem; Doing a filthy pleasure is; Formakényszer
- 31 KISS TIBOR NOÉ: Azt énekli, kókuszdió (novella)
- 34 KERBER BALÁZS verse: Kagylómitosz
- 35 G. ISTVÁN LÁSZLÓ verse: Tehát a styxi

Portré

- 36 JÁNOSSY LAJOS: Simon Balázs-rongyszőnyeg [Részletek egy készülő regényből]
- 46 TÓTH KRISZTINA: Alapkövek
- 53 MÁRTON LÁSZLÓ: „Finom a hal”, idézőjelben [Simon Balázsról, halála után húsz évvel]
- 62 SÁNDOR IVÁN: A Terepőr
- 67 VÖRÖS ISTVÁN: Mi van, ha nincs fősodor? [Simon Balázsról]
- 74 HALMAI TAMÁS: Enigma és konfesszió [Egy Simon Balázs-vers meg nem értése]
- 77 ZOLTÁN GÁBOR: Folyószöveg

Szemle

- 83 BARANYÁK CSABA: „csak egyenes, vízszintes vonalak” [Kiss Tibor Noé: Beláthatatlan táj]
- 88 NAGY CSILLA: A morál illemtana [Szöllősi Mátyás: Illegál]
- 92 NAGY GABRIELLA ÁGNES: Értéket adni az elhagyottaknak [Zalka Csenge Virág: Széltestvér és Napkelte. Rendhagyó mesék rendhagyó családokról]
- 99 RÁLIK ALEXANDRA: Valami pompás koszorú („macht nichts mondta halottak napja van”. Közelítések Kányádi Sándor Halottak napja Bécsben című verséhez, szerk. Korpa Tamás)

- 103 BÉRES NORBERT: Utazás a hogyanba [Szilágyi Márton: Omnárium.
Irodalomtörténeti tanulmányok]
- 108 GREGOR LILLA: Mi van a fehér tajtékban? [Turbuly Lilla: Az alaskai-öböl]

• • • • •

Képek: NAGY HAJNAL CSILLA filcrajzai

Megjelenik Debrecen Megyei Jogú Város Önkormányzata
és a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával.

www.alfoldonline.hu
alfoldfolyoirat@gmail.com

 ALFÖLD

IRODALMI, MŰVÉSZETI ÉS KRITIKAI FOLYÓIRAT

SZIRÁK PÉTER főszerkesztő

ÁFRA JÁNOS

FODOR PÉTER

HERCZEG ÁKOS

LAPIS JÓZSEF szerkesztők

SZABÓ BERNADETT szerkesztőségi asszisztens

Géczi János

Két poszt

1.

Hogyan érkezik, ha betoppan,
s ha elmegy, miképpen távozik,
arról semmi nem tudható, pedig
jól értesültek, akik hallgatnak
róla. Megkülönböztethető vagy
sem a látomástól a valóság,
s mi teszi azokat, mint a lencse,
kicsivé vagy nagyvá? Hogy fényből
burok feszül rajtuk, a tekintet
érzékelheti-e?

Egyszer azt
mondom róluk, reggelente tiszta
zöldek, máskor, hogy a szín a szem
adomány. Hiába hazudozok,
igazam van így is, úgy is?

2.

A címszereplő és társai
extravagánsak, némely jegyüket
leszámítva a szöveggé válás
során nyerik el személyiségüket.
A bizonytalan körvonalak
élesebbé válnak, de a kontúrhoz
később sem illeszkednek a formák.

Posztmodern vagy poszthumán
látásmóddal pillantva rájuk,
különbözőt érzékelek belőlük,
hiába ugyanaz a szem. Félő,
a tárgyat tekintve én sem vagyok
számukra azonos. Engem másként
azonosítanak, tekintettel
a motor kerekére vagy a fék-
pofákra, ha, mint mondatai
révén a szerelési útmutató,
a megértés száguld felém,
s másként, ha eltapos és elhagy.

Nem tudom, a táj látható-e
száguldás közben, vagy a Harley-Davidson
műszerfala? Vagy csak rátalál a hős
a saját helyszínére?

Semmi

Hogyan mondható el, hogy széttörik
a dörrenéstől, és szerteömlik
belőle a vakító fény? A sötét
hogyan? S bármi – ha amelyről
tudható, bekövetkezik. Az esély
lesz létező, amikor üdvözlétét
mondja a kíméletlen angyal –
betör. Nem ismerhető, hogy honnan,
és az sem, miként lesz jelenvaló.
Citeraszó sincs, nemhogy gordonkáé.

Nem arról van szó, hogy egészében
kitörlődött a gépből az,
ami az életemet igazolja,
hanem, aminek korábban helye nincs,
az megjelent félelmetesen,
és előállt komor méltósággal.
Szerep annyi sem jut, mint játékfilmben,
hogy két villanó másodpercen át
perzsa ízesítésű sültcsirkét
egyek a teheráni KFC
asztalánál, önfeledten, amíg
nézem, a digitális szakács
lótuszgyökért főz kétszázhuszonöt
követője tekintete előtt.

Van, aki egyszerre kap nyolcszázezer
könyvet, szemére homályt
s a vízilóhorda éjszakai
üvöltését, hogy az isteni
iróniát megérezze. Ki az,
aki tapogatja a lapokat,
ki hallja a folyam dagonyázó
jószágait? Vészkijáratot fúr-e,
hogy a tapasztalat káoszából
napvilágra jusson, ahol
a csönd harsog s a látvány káprázatos?
Túl döbbeneten és szorongáson

nem értem a kvantumfizikát.
 Hiba révén teremti meg
 a valóságot, mely megjelenik
 a nulla és a követő pillanat
 töredéke között, magába töltve
 az antianyagot. Mellém állt,
 merev arcot borított képére,
 nem a gonosztevőét, hanem azét,
 akit még a gonosztett előtt
 szerettem meg. A gépiratok,
 miként a kámfor, elillantak,
 páráként sem maradt utánuk semmi,
 amelyből a pokol kiszagolható lenne.
 Sem a luk, amelyen át a múlt
 megannyi filéje elszisszent sietve.

A semmi is megtapasztalható.

Gyűjtőszenvedély

A „CCR” és az „EL and P”
 a lomtárat kitakarja: minden
 jelentéstől mentes a jelenetben.

Diófarost nagyágy, epedával.
 A TV vonatablaka szürke.
 A világvevő sparheltplatniján

nem pattog a só. Tavalyról maradt
 pusztuló pókhálók. A disznóól
 korhad, a kert mennye a feledés

homályába zuhan. A hajnali
 háztetők veres fantomfájdalma.
 A szomszéd macska, a rohadék.

Napról napra tágabb naprendszerre
 ürül a tér, nevenincs kisbolygókkal,
 száradt muskátlik üstököseivel.

Értelmezhetetlen horzsolások,
 hamis napkelte, kóboráram.
 Szerteporladó gyűjtőszenvedély.
 A szó, amely jobb, mint a tartalma.

Női géphang: a számhoz nem tartozik
előfizető. Ami még létező, mind

valami másnak a helyére áll.

Harcos Bálint

Szimuláció M

Nem, már nem emlékszem a részletekre, csak néhány szilánkra,
hogyan ott lapul továbbra is a megbántottságom iránta,
ahogy elsőre még közönyt hazudva állok, ahogy ott
„nem mutatom”, „tartom magam”, de váratlan ellágyulok,
és az apátiám elárul, bókolásba átcsap, át,
úgy hízelegve, mintha én kérném az ő bocsánatát,
hisz ebből, ebből itt, hogy „ő meg én”, hiányzik egy bocsánat,
és *teljesítem*, és a kérés már engem hagy el, a számat,
na, szóval álltam ott, már múlt időben, ő meg itt, előttem,
miközben unt és fesztelen mosolyt színlelve viccelődtem,
évődtem?, azt hiszem, kioktattam valami ebben-abban,
de nem beszéltem, épp ezért?, a kelletténél hangosabban,
így és így nézett, ezt meg ezt mondta, mikor kéz, száj, pohár bor,
ahogy beszélt, levágtam elől egy keveset a hajából,
meghökken, persze, de nyomban „lerázta”, vagy hogyan nevezzem,
tűnődve csak babráltam a haját, forgattam a kezemben,
markom sötétjébe szorították az ujjaim, vakon
végighúztam begyeimet a túskebarna szálaikon,
majd hirtelen a tincset megpödörtem, hengerré sodortam,
tekertem és tekertem, ezt, a szálait feszítve sorban,
és míg csevegtünk, és az arcát néztem, ő meg az enyémet,
a hajféreg lent megfeszült, és tömörebb lett és keményebb,
kínjában összegömbölyült élve, mintha épp kövülne meg,
aztán a henger áttetsző lett és sima, mint az üveg.
„Nézd, át tudsz rajta látni”, és a fénybe fölmutattam,
a cső két vége összenőtt, és rángott egyre, mozdulatlan,
ezért, csurig az ujjamat az olló két szemébe öltve,
elnyestem, és a műanyagból sárga lé spriccelt a földre,
a folyadék kicsordult, már csak egy kevés maradt a héjban,
a gumicsonk meg elkonyult, hevert petyhüdten és alétan.
Többé nem láttalak, de a nézésed néha földidéztem,
azt sugallta, „tudom: tudod: *tudom*, ezt tartsd észben”,
pedig dehogy tudtad, csupán fölizgatott ez, az előleg,
és én csak ezt az űrt hittem az eleve adott erődnek.

Szürke hab

Mint a gyereksírás vagy a rák,
 azt hinnéd, vége, mikor
 hajnalodik újra, légcserélő
 huhog, üres energia
 sugall, hogy a hős-
 tenor *sikeresen szuicidált*,
 mindez pangó víz
 alá nyom, és reggel
 a szürke hab a szádig ér.

Tanulmányrészlet

Ha valóban magyar könyvet,
 akkor, úgymond, mint egy résen
 keresztül, ami történik és történt:
 mi a legkínzóbb? *Mi esik meg*
 mindig? Ez villámcsapás-
 ként köszönt be, mármint
 egy fellazult állapotból, hegyomlás,
 átmenet nélkül, a korszakok
 berendezkednek mozdulatlanra,
 szakadnak, traumák.
 Ki számára nyílik itt esély,
 kellően gyors ahhoz,
 hogy ábrázolható legyen
helyettesíteni? Mivelhogy
 egészségesen lassú folyamata
 egy pontba csődül össze.

Tor

Az óceánból nem sokat láttam, Moby Dicket még a kanyarban sem. Bejártuk a Karib-szigeteket, és amíg el nem értük Európa partjait, a visszatérési és kiinduló bázis Miami volt. A hajó leginkább este haladt nagy sebességgel. Később bejártuk Thaiföldet, Japánt, Szingapúrt, Hongkongot, Afrika biztonságosabb, kalóztalanított részeit, ám a legtöbb helyen nem nagyon jutottam túl a kikötőn, ahol mindössze egy-két órát flangálhattam. Párszor megfürödtem az óceánban, gyorsan egy-két szelfi a mobilommal, legyen rá bizonyítékom, hogy a karibi partokon jártam, és máris indulhattam vissza a hajóra. Melós kozmoszom: segédpincér, pincér, étteremfőnök, és természetesen a vagyonuk alapján rangsorolható istenek, az utasok. Az utóbbiaknak alaposan ki kellett fényezni az ülepét, máskülönben a telefonjával azonnal prűntyög a Twitteren, a Facebookon és más virtuális panaszfalakon, hogy milyen szörnyen bántak vele, és akkor oda a hajó jó hírneve, amitől a következő turnuson már felére csökkenhet az utasok, azzal együtt pedig a dolgozók száma is.

Néhányszor persze okkal panaszkodtak a vendégek, főleg, amikor az egyik francia pincérlány mérgeiben leköpte egy tata kopasz fejét, mert megjegyzést tett a mosatlan hajára. Ám amikor pár vendég a sótlan hús, a főtlen rizs, a túl édes tortaszeletek vagy pusztán türelmetlenség miatt pattogott, miközben a többség mind a tíz ujját megnyalta, akkor kinyílt a bicska a zsebemben. Mégis öt csillagos mosollyal kellett biztosítani a vendéget, hogy a szakács vagy a pincér bizony figyelmeztetést kap. Egyedül a koktélkészítő bárpultos robotokkal nem volt gondjuk, úgy állták körül őket, némán csodálva a gépek automatikus mozgássorát, mintha oltári ereklyék lennének. Viszont nem minden gazdag vendég volt ekkora pöcsfej, segítőkész, megértő alak is akadt szép számmal közöttük. Egyik-másikkal szóba is elegyedtem, természetesen csak annyira, amennyire azt az előírt protokoll engedélyezte. Olyan is előfordult, aki jobb munkát ajánlott, vagy magát hibáztatta, amikor leejtettem egy tárgyért, amire az egyik kongói segédpincér, Bisimwa az előléptetés reményében azonnal beköppött a hozzánk tartozó főpincérnek. A kongói kollégának szerencséje volt, lapátméretű tenyeréből soha semmi nem csusszant féltre. Nem is szívózott velem, fingom sincs, mi ütött belé, amikor beárult. Nekem nem a tenyeremmel, hanem a kapcsolati tőkében volt szerencsém: Pocok elsimította a dolgokat. Később azt is megtudtam, hogy a mindig derűs Bisimwa kedvét szegte, hogy az otthon maradt barátja megcsalta egy európai turistával. Bisimwa egyre elviselhetetlenebbé vált, a bolíviai kabintársát is kikészítette, a feketék magasabbrendűségéről kezdett el papolni. Amikor a viselkedése és a jövődölései eljutottak a vezetőség fülébe, az első kikötőben magunk mögött hagytuk.

A fő munkahelyem a vörös márványoszlopos, kristálycsilláros, több száz lámpás, két részre bontott, hatalmas teremben volt, amit én Gyomornak hívtam. Első napon megrészegítettek a különféle fűszerezésű kajaillatok, főleg a nyolcfogásos ebédek kiszolgálásakor. Néhány szagtól simán be lehetett kábulni, az ízlelőbimbóim izgatottan bizseregtek, ám meg kellett elégednem a személyzetnek fenntartott szerényebb

kínálattal. A hatalmas, lengőajtós bejárattal szemben ott pompázott Botticelli Vénusz-festményének élethű mása. Akkor tudtam közelebbről megcsodálni, amikor a kagylóból kikelt, vörös hajú, pucér szépséget egy vendég kisfiú véletlenül kiegészítette a gyomrából katapultált egzotikus tengeri herkentyűk félig megemésztett maradékával. Nekem kellett lesikálnom a bűzlő és csúf kajafoltokat Vénusz hófehér combjáról. Semmi gond, csitítottam a kisfiút, a kép csupán másolat. A szülei felhorkantak, kit érdekel a kép, hozzak inkább buborékos ásványvizet a gyerekeknek.

Reggelente Vivaldi Négy évszakjára hordtuk ki a früstüköt. Bármennyire is kedveltem korábban az olasz mester darabját, rövid idő után legszívesebben motorfűrészsel vágtam volna ketté a hangfalakat. Ebédre best of Mozart, silányan. A vacsorai klasszikusok pedig orra-szájba *Für Elise* és társai, ráadásul Richard Clayderman cukros előadásában, néha már kalapácsütéseknek hallottam a klimpírozást. Ez hetente változott ugyan, főleg a tematikus napokon, ám idővel mindig visszajutottunk a Négy évszakhoz, amit átkereszteltem *Négy agyfasznak*. A végén úgy éreztem magam, mint Fassbinder *Lili Marleen* című filmjében a bárénekesnő Willie, akit a nácik azzal kínoztak, hogy egy szobába zárva megállás nélkül lejátszották neki a saját slágerét. Túlzok persze, ám kínomban valóban megutáltam a zenét. Védekezésül magamban néha más számokat dúdorásztam. Többször eszembe jutott a The Smiths zenekar egyik dala: „I was looking for a job, and then I found a job / and heaven knows I'm miserable now // In my life why do I smile / at people who I'd much rather kick in the eye”. A hajón alig volt hely, ahol nem szólt semmi, mintha kötelező lenne a szórakozás. Pihenés közben a mobiltelefonomat sem vettem elő. A legokosabb a kikapcsolt telefon, mondogattam Pocoknak. Persze állandóan bekapcsolva kellett hagyni, a főnökség bármikor csöröghetett. Kerültem a kikötői kávéházakat, mindenütt csöpögött valami nyúlós pop, vagy döngölt az agyatlan rock, a kókadt középszer ízlését kielégítő zenei moslék. Egy idő után azonban megszoktam a zenei menüt a hajón, háttérzajnak hallottam, vagy csak „megsüketültem” ideiglenesen.

Egy vacsora során az egyik nagydarab amerikai öreglány annyi repetát gyűrte le magába, hogy a végén leesett a székről. A grillezett, nyálkás polipfalatok félig megrágottan lógtak ki a vastag rúzzsal megkent szájából. A túlsúlya miatt magas vérnyomással küszködött. Hajas nyaka jobb oldalán egy tetoválás díszelgett, vérvörös fekete kereszt, eléggé megfakult, fiatalabb korában valami szekta tagja lehetett. „Life's a bitch!”, kiáltotta csuklás közepette, ugyanis az utolsó vacsorája előtt ezekkel a szavakkal hívatta magához a pincérünket, Aksát, a csontsovány indiai nőt. Az öreglány alig fért el a bádogkoporsóban, hullája napokig velünk utazott, míg ki nem kötöttünk újra Miami-ban.

A Botticelliben hétszázötven-nyolcszáz fő gyűlt össze „libatöméshez”. Kétszáz-negyven asztal a teremben, a rendet a számozás és az éttermenedzser biztosította. A munkaidő minden nap reggel hatkor kezdődött és éjfélkor, hajnali egykor ért véget, közte egy-két órás ebédszünet. Az étteremben halk zene csöpög, közben kanál, villa és kés csörren a tányéron, kuncogások, böffentések, diszkrét nyögések az újabb fogás előtt, a konyhában pedig hatalmas edények, tűz, ormótlan gőz, füst, szagorgia, kiáltozás, különböző nyelveken káromkodás, csapkodás, zörgés. A poklot szigorú fekete lengőajtó választotta el a mennyországtól. A vendégnek tilos volt belépnie a konyhába, az utazó isteneknek kizárólag dőzsölés lehetett az osztályré-

szük. Reggelihez, ebédhez, vacsorához más-más ruhát kellett fölvenni, amit tetéztek a tematikus lakomák [ilyenkor a témától függően cowboy, indián, görög, olasz, francia vagy indiai kosztümkben, olykor pedig úrhajós ruhákban szolgáltunk fel, megfelelő zenei aláfestéssel]. Minden pincérhez harminc vendég utas tartozott, őket tömtük éjjel-nappal. A rendeléseket a pincérek vették föl, majd nekünk, segédpincéreknak továbbították. Kezemben tizenkét-tizenöt tányérral szambáztam az asztalok, utasok és kollégák között. Száguldani kellett, mert ha késel, akkor figyelmeztetést kapsz, és ha összegyűlik pár, akkor, mint a fociban, sárga lapot osztanak a személyzeti irodán, három sárga lap után pedig csomagolhatsz. Arról nem beszélve, hogy minden vendég az utolsó napján kitöltött egy Comment Cardot, vagyis véleménykártyát, amelyen – akár a saját nevük feltüntetése nélkül is – egytől tizig pontozhatták a hajó szolgáltatásait. Aki rossz értékelést kapott, máris gondolkodhatott a visszaúton.

A pontosság volt a szent cél, az eszközök pedig határtalanok. A tányérok, a poharak fogyóeszköznek számítottak. Amikor a segédpincér kezéből lepottyantak, a fehér járólapokon pedig ripityára törtek, amit a vendégek nagy tapssal és „BINGOOO!!!” rikkantásokkal üdvözöltek, nehogy az eset véletlenül is elkerülje az étteremfőnök becses figyelmét. Én is jártam párszor így. Amikor befutottam az újabb tányérért, egy szudáni mosogatófiú széles vigyorral dörzsölte az ujjait, én pedig tudtam, újabb öt dollárral lettem rövidebb, ha nem akarok figyelmeztetést kapni a késésemért.

Olyan, hogy szakszervezet vagy más, munkásjogokat védő tömörülés a hajón még a fantáziában sem fordult elő. Semmiféle szolidaritás, bajtársiasság, ugyanazért versengtünk, mint a főnökeink és a multinacionális hajóstársaság láthatatlan gazdái. Teljesen mindegy volt, hogy kinek mije van a lába között, milyen bőrszínbe bújt a születésekor, melyik ország segglyukából cuppant elő: a pénz diktált. A helyzeti előnyöket senki sem hagyta ki. A magyarok ugyanúgy kihasználták, mint a pakisztániak. Én, én és én, nekem is ez lett a vezérelvem néhány korai naív ballépésem után, amikor segíteni próbáltam a szomszéd segédpincéren, ami miatt késtem és figyelmeztetést kaptam. Pocok persze kivétel volt, sokszor épp ő mentett ki engem a pácból.

Az elején egy bolíviai srác volt az étteremmenedzserünk, nem értettem, hogy kerülhetett ebbe a pozícióba, hiszen vadul törte az angolt. Ám nem sokáig törhette, mert narkózott, amikor pedig Kolumbiánál jártunk, telepakolt az olcsó szajréból, nem számított arra, hogy a határzónában az amerikai határrendőrség drokkereső kutyákkal szűrja ki a delikvenseket. Pocok óvatos volt, csak némi fűvet vásárolt, hogy elég legyen egy-két hónapra, amikor majd beszerzi a következő adagot. A cuccot a mosodában rejtette el, és szerencsére a zsernyákok ritkán vitték oda a kutyákat, többnyire a kabinokat, a lakosztályokat és a közösségi tereket vizsgálták át.

Pihenőnap nuku, ünnepekkor sem. Szenteste karácsonyfára emlékeztető ruhában szolgáltam föl, szilveszterkor szaloncukrok lógtak rólam, éjfélkor Pocokkal együtt koccintottunk egy román szakáccsal, Cosminnal a konyha hátsó részlegében. Isten, áldd meg a magyart és a román: „God bless hungarians and romanians, fire in the sky!”, rikácsoltuk a *Smoke on the Water* melós változatát, ami lehet, hogy izgalmasabb hangzott az eredetinel, tekintettel arra, hogy a rockzene egyik leggagyibb riffű számáról van szó. A prozódia nem egészen stimmelt, ám nyújtsa fel a kezét, aki tökéletes. Ahogy kiittuk a pezsgő utolsó cseppjeit, vissza a helyünkre a következő rendelés lebonyolításához.

Naponta négy-öt órát aludtam. Olykor annyira nyugtalan volt lefekvéskor a testem, hogy a karom, a lábam nem tudott leállni, maguktól rángatóztak. Az első hónap után tíz kilót fogytam, mégsem szálltam ki a játékból. A pincér naponta minimum három dollár borraalót kapott utasonként, és harminc fő után ez napi kilencven-száz dollár, havonta pedig minimum kétezerhatszáz. A pincér ezen osztozkodott a segédjével. Viszont nem fele-fele arányban, a mértéket mindig a közvetlen felettesed szabta meg. A segédpincér megváltása: az előléptetés.

Ezért is örültem, amikor Pocok lett az étteremfőnököm. Őt is meglepte a hír, ugyanis segédpincérből ugrott föl két lépcsőnyit, ami szökőévben egyszer, legfeljebb kétszer történhetett meg. A vezetőség észrevette az ügyességét, és honorálni akarta: duplaannyit keresett, mint én. Ám ez korántsem jelenti azt, hogy őt senki sem ellenőrizte. A zabáltatás ura sem bakizhatott.

„Haladjál!”, förmedt rám színpadiasan, amikor belassultam.

Molnár T. Eszter

Hidegkút

Miért lesz valakiből fül-orr-gégész, ezt kérdezte tőle egy lány még rezidenskorában, a KultiPLEXben. Mézszőke volt, gyönyörű, és igen meggyőzően rágcslalta a szívószál végét, de egy ilyen kérdésre vagy kiselőadással, vagy vállrándítással felel az ember, és Simon zavarában az előbbi választotta. A lány mondat közben hagyta ott, a félig teli műanyagpoharát is a pulton felejtette, úgy menekült, és azóta Simon, ha csajozni akart, sebésznek mondta magát. Pedig mikor valaki meghallgatta, órákig tudott beszélni a munkájáról. A belsőfül felépítése már a gimnáziumban megbabonázta, nyugtalanítóan bonyolultnak tűnt, szinte kibogozhatatlannak, mint az idődilatóció vagy a lányok hangulatváltozásai, épp ezért nem hagyta nyugodni, órákig bújt a apja orvosi atlaszát, és nem csak a női szaporítószerveket nézte meg, mint máskor, hanem a csigát, a kengyelt, az üllőt és a kalapácsot is. Amikor hét évvel később bejelentette, hogy nem akar nőgyógyász lenni, inkább a fül-orr-gégére menne rezidensnek, István dührohamot kapott, még a whiskypoharát is a kandallóba hajította, ezt valószínűleg egy amerikai filmből leshette el, tulajdonképpen örülnie kellett volna, hogy alkalmazhatja, igazán jól állt neki. Ki viszi tovább a praxist, nem ezért taníttattalak, valami ilyesmi volt a vezérmotívum, de erre Simon már nem figyelt oda, vette a kabátját, és elvitte sétálni Szőrent, az asztmás dán dogot. A taníttatás amúgy is teátrális túlzás volt, Simon diákhitelből élt, és hétvégén csaposként dolgozott.

A nyálkákért és váladékokért nem rajongott, az onkológia viszont érdekelte, és az összes rezidens közül neki volt a legjobb keze a gégetükrözéshez. A fő szerelem azonban mindvégig a fül maradt. Aztán egy délelőtt behívatta az osztályvezető. Szürreális beszélgetés volt, ülj csak le, hogy érzed magad a csapatban, kérsz-e kávé, Simon ekkor már gyanakodott, hogy az apja lehet a dolog mögött, biztos elejtett egy megjegyzést, ami miatt őt a végigdolgozott másfél év dacára mégiscsak átírányítják a nőgyógyászatra, de tévedett, mert az öreg prof csak nem tért a tárgyra, sőt

az általános udvariaskodás után hamarosan a dobhártyarekonstrukciókról kezdett beszélni, aztán a külföldre szivárgó fiatal kollégákkal folytatta, mintha azt próbálta volna kipuhatolni, hogy Simon mennyire motivált és elkötelezett. A következő hetekben Simon többször asszisztált az öregnek, és valószínűleg kiállta a próbát, mert nemsokára maga is műthetett. István továbbra is minden családi ebédnél elmondta, hogy a nőgyógyászaton mennyivel gyorsabban előreléphetett volna, de Simont nem a kinevezések, hanem a lehetőségek vonzották, izgalmas műtéti problémák, külföldi konferenciák és gyakorlatok. István nemcsak a betegeitől, de lassan minden nőtől megundorodott, és egyedül a whiskygyűjteményében lelte kedvét, Simont viszont sok év után is ugyanúgy érdekelte a munkája, mint amikor kezdő rezidens volt.

Aznap reggel mégis nehezen rázódott bele. Megnézte a betegeit, elviccelődött a fülműtött kiskamasszal, a pajzsmirigyes nőnek megígérte, hogy még a délelőtt kiveszi a nyakából lógó csöveket, de a megbeszélésen már képtelen volt figyelni. Szabolcs kétszer is oldalba bökte, mert elbambult, amikor a prof kérdezett tőle valamit. Nyolc után pár perccel álltak fel az asztaltól, mindenki sietett a dolgára, egyedül Simon maradt a tárgyalóban. Sejtette, hogy Barbara már nem elérhető, de nem akarta válasz nélkül hagyni a reggeli hívásokat. A mobil hosszan kicsengett, órán lehet, gondolta Simon. A szünetben látni fogja, hogy kerestem. Szórakozottan megcsörgette a vezetékeset is, aztán rögtön megbánta. Mielőtt kinyomta volna a hívást, beleszólt egy női hang.

– Te vagy az, Emő? – kérdezte Simon.

– Barbara nincs itt. – mondta Emő fagyosan. Kettejüknek nem volt miről beszélniük.

– Kérlek, mondd meg neki, hogy kerestem. – Simon bontotta a vonalat, nem vacakolt sem köszönéssel, sem köszönőmmel.

Zsebre tette a telefont, töltött magának egy pohár vizet, felhajtotta, és elindult a vizsgálóba. Remegett a keze, ez nála ritkaság volt. Lehet, hogy nem ártott volna reggeliznie valamit. Még jó, hogy aznap nem kellett műtenie, a varratszedésből és a vizsgálatokból nagy baj nem lehetett.

Egy harmincas nő volt az első beteg, jókora nyelvszéli daganattal, megnagyobbodott nyirokcsomókkal. Ha az utcán vagy társaságban találkoznak, talán csinosnak mondta volna, de itt csak egyes részletekre összpontosított, a manduláit és a fülét nézte meg, nem az arcot és a járomcsonton feszülő pihés bőrt. A nő is értette a szerepét, nem kérdezett feleslegesen, ha kétségbe is volt esve, csak az elszántságot mutatta. Másnap reggelre írták be a programba, hosszú műtét lesz, Simon és az öreg prof is beöltözik hozzá. Még hiányzott néhány vizsgálat, de a lényegét már tudták: jól körülírt karcinóma, fiatal, nemdohányzó beteg, ha nincs túl sok áttéte, egész jó eséllyel indul. Simon hangosan csak annyit mondott, hogy rendben lesz. Nem szerette hitegetni a betegeit, de úgy érezte, ez a nő megérdemli a biztatást. Tovább küldte, és behívta a következőt.

Simonnak soha nem okozott gondot a túlzott empátia. Az évfolyamtársainak tanulni kellett, hogy ne vonódjanak be a betegeik sorsába, ne rontsák a lelkiállapotukat tapintható sajnálkozással, számára egyértelmű volt, hogy a fájdalom és a félelem csak kémia, a receptorok játéka, tünet. Ha az altatóorvos elvégezte a dolgát, meg kell fogni a szikét, és bele kell vágni a húsba. Tőle gyógyítást várnak, nem együttérzést, akkor tud segíteni, ha józan, gyors és lényegre törő.

Mindennek ellenére, amikor hat évvel azelőtt Barbarát méhnyakrákkal diagnosztizálták, Simon megingott. Persze nem mutatta, sőt talán túl is kompenzált, minden rendben lesz, meglátod, ezt ismételve, az időben diagnosztizált méhnyakrákba ma már nem kell belehalni. István bedobta az összeköttetéseit, Barbarát a legtapasztaltabb sebész műtötte, és precíz műgonddal állították össze a kemoterápiás tervét, valami mégis félresikerülhetett, mert a műtét után a fájdalmai nem csillapodtak. A leletek alapján azt lehetett volna gondolni, hogy jó az állapota, mégis állandó rosszullétek kínozták. Simon idegesen hívogatta az apját, mi lesz már, találj ki valamit, István meg csak a vállát vonogatta, hogy ő nem tudja, mi van, de ha az onkoteam azt mondja, hogy az értékek rendben vannak, azt el kell fogadni. Simon épp olyan kiszolgáltatottnak érezte magát, mint amilyenek a saját betegek lehettek a vizsgálóban, minden konzílium után az ítéletet vagy a megváltást várta, de egyik sem jött, csak annyi történt, hogy Barbarát a fájdalomcsillapítókról átállították nyugtatókra.

A következő beteg egy idősebb férfi volt, varratszedésre jött. Két szép, hosszú öltéssor a ráncos nyakon. Kicsit jobban fáj ma, panaszkodott, hidegfront jön, ilyenkor minden fáj, nyugtatta meg az asszisztens. Simon nem mondott semmit, csak közelebb húzta a székét. Korábban elkerülte az önvád, de azóta nem hagyta nyugodni a gondolat, hogy rajta múlt. Hogyha akkor, a műtét után jobban oda tud figyelni Barbarára, ha nem csak a testre, a hibás szervekre összpontosít, mint itt, a klinikán, hanem leül mellé, beszélget vele, átéli a félelmet és a fájdalmakat, akkor talán nem lett volna szükség a nyugtatókra, akkor Barbara nem zárkózott volna be egy évre a szobájába egyedül, és ő nem marad magára a gyerekekkel. Akkor ma is élhetnének együtt, négyesben, boldogan.

– Nagyon szépen alakul – mondta a férfinak, amikor eltávolította az utolsó öltést is.

Remény kell a gyógyuláshoz, ezért hasznos, hogy ilyen látványosan forr össze a felszín. Arról, hogy a varrat alatt maradtak-e áttétes nyirokcsomók, ráérnek még beszélni. Átadta a beteget az asszisztensnek kötésre, aztán leült, hogy bepötyögje a gépbe a varratszedés idejét. Szabadkozott, de elvette a borítékot, különben az öreg azt hihette volna, hogy letett róla, és nem bízik a felépülésében. Ezért nem lehet csak úgy betiltani a hálapénzt, gondolta, mert úgy működik, mint a búcsúcédulák. Az emberek szeretnek hinni abban, hogy a földi és az örök élet megvásárolható.

Ez a férfi már hetvenéves. Juli tíz volt. Aznap, amikor meghalt, harsányzöld volt a heggyoldal, és harsogó kék az ég. Barbara a besötétített szobában feküdt, ő pedig, hogy ne legyenek a ház körül, és ne zavarják az állandó civakodásukkal, sétálni vitte a gyerekeket. Talán túl kevés figyelem jutott rájuk, vagy egyszerűen csak nem tudtak mit kezdeni az anyjuk betegségével, mindenesetre akkoriban Juli és Attila minden hülyeségen összemarakodott. Mielőtt elindultak, Simon bevitt az ágy mellé egy csésze friss zsályateát. A zsályát Barbara különösen szerette, mintha enyhítené a fejfájását, ezt mondta egyszer, attól kezdve Simon rendszeresen főzött neki. Amikor késő este hazaértek a kórházból, a csésze az ágy mellett feküdt a földön, darabokban, és a tea barna, lemoshatatlan foltot hagyott a parkettán.

Simon megállt az ablak előtt, bámulta a sivár kórházkeretet. Tíz hónappal a baleset után Simont felmentették, mégsem tudott megnyugodni, mert arról, hogy Barbara nem volt velük aznap, ő tehetett. Illetve nemcsak ő. Az erős nyugtatókat meg a többi szert, amiket nem receptre írtak fel Barbarának, és amiktől olyan lett akkoriban, mint

egy élőhalott, Emő hozta neki. Eleinte minden nap óráig ült a betegszobában, később, miután Simon beszélt vele, nem jött többet, de vastag leveleket küldözgetett Barbarának. Három hónappal a műtét után Barbara visszament dolgozni, heti pár órában tanított a nagyoknál, akiket nem sokkolt a soványság és a kopasz fejét takaró kendő. Onnantól kezdve Simon nem tudta távol tartani tőle Emőt. Miért csinálta? Amikor rákérdezett, Emő azt mondta, hogy ő csak segíteni akar. Barbarát nem érti meg rajta kívül senki, egyedül ő tud segíteni, ha rátör a szorongás. Simon nem tudta, mit feleljen erre.

– Jöhet a következő? – szólalt meg a háta mögött az asszisztens.

– Persze, hívd csak – mondta Simon.

Hamarosan kicsengetnek az első óráról. Ezt a beteget még ellátja, aztán kimegy a mosdóba, ott várja meg, hogy Barbara visszahívja. Felesleges reménykedni, úgysem tudnak egymásnak segíteni. Simon elfordult az ablaktól, de a szeme sarkából még látta, hogy a vizsgáló előtti töredezett párkányról felrebben egy betonszürke galamb.

Gyukics Gábor

[akár száz éve...]

akár száz éve
 az indián egyszerűség mentes a vágyakozástól
 metróval úsztatunk át pestről budára a víz alatt
 lepihenünk
 a parti nádas rejtekében
 halászsas kering felettünk
 nem halljuk
 egyetlen szavát sem
 szárnycsapásaival beszél
 talpunk alól sikló kúszik a sás közé
 békák figyelnek láthatatlanul
 nem érezhető a semmi égető szüksége
 a gyönyör alakjait lengeti a szél
 nincs parancs
 lökdösődés
 hetvenkedés
 szemünk se rebben a tárgyi hiányban

[a megvilágosodás olyan...]

a megvilágosodás olyan
 ritka pillanat
 mint fénykép hátulján a helyszín
 és a dátum

hiába nézem

ismerős arcok
 de mégsem
 az állatkert talán

számárhúzta kordé
 előtte mintha
 én és a
 nagymamám

[a töltés szélén állok...]

a töltés szélén állok
elment az utolsó vonat
kerítés mögé zárt
kutyák csaholnak
két régi barátnőmből
lett nem várt gondolat
nevük nem jött velük
látom arcukat

emlékeznek még rám
vagy már nem létezek
nem hiszek se múltban
se jövőben
jelenben

éjjel spanyol krimiket nézek
ezek a déli népek
és mi is tudunk lenni
a skandinávhoz hasonló
mocskosan perverz
hideg teremtmények

fehér az ég
a fák zöldje harkály kopácsolás
hasamra fekszem
arcom két fűcsomó között
ez utolsó lélegzetem

Werner Nikolett

Reggeli

Ez a némán kattanó zárok reggele,
a *nem tudom, hova mehetett,*
de nem is érdekelé, kihűlt
lakásoké és meg nem fontolt
ágyvásárlásé, mert a régi már sose lesz új.
Csak ne aludj el, amikor az álmaimról
beszélek, a csatabárdról!

Egy másik reggelen belép
a szobába, és nevén nevezi a gyereket.
Hogy milyen könnyű lenne,
ha minden igaz gondolatot
kimondának helyettünk.
Túlóra az őszinteségből,
nem megkérdőjelezhető boldogság.

Ahogy megfogalmazódik, nagyon ijesztő.
A baj ott kezdődik, ahol a tereken töltött idő
nőni kezd az otthontól távol töltött percekkel,
ahol minden könny elfogyott,
mert ez a szem nem tud többet.

Holott tényleg nem történt más,
csak elkezdünk tanulni az őszinteségről,
önelfogadásról, érzelmekről.
Előre búcsúztunk a közös emlékektől,
a fiókokat csak egy héttel később
borítottuk ki, és a szív most az üzenet
hangjára újra darabokra esik.

A szitakötőhöz

Percre pontosan most
egy hónapja, hogy ott
álltál keresztbe tett
kézzel a kapualjban.

Pólóban, október végén.
Befektetés, gondoltam,
amikor fizettem a sofőrnek,
és felsétáltam a tizedikre.

Befektetés, ha nem megy,
legalább ennyivel megúszom.
Befektetés, ha megy,
akkor annyival úszom meg.

Azóta saccperkábé tizenöt
üveg bor, randirum, gintonik,
whisky, süteményszaggatta
brokkoliszívek és reggelik.

Percről percre hangosabb
és egyszerre halkabb a világ.
Hangosabban nevettek benne,
és halkabban félek tőle.

Pizsamában november elején.
Köntösben kávégép előtt.
Tenyeredbe temetett arcom.
Ölelés nélküli kapaszkodás.

Tényleg jobb lenne többször
hozzád érni, mint amennyi
órán keresztül mellettem álltál
pólóban, pizsamában, köntösben.

Deák Botond

Kijelentkezés

Menj innen, nincs itt számodra semmi,
vissza se gyere! dD. többedmagával van
az intézetben, mindannyian a kijelentkezés,
kivonulás utáni, gyatra állapotban; néha körbekerékpározza
a környéket, megáll, mindig tudja, hol van, csak
végignéz az úton, olyan, mint egy ember arca,
egy kibaszott ronda arc, kószolgatja az utakat,
az utak szakértője lesz, ez az út biztos körbemegy
az egész földön, lefekszik a betonra, egy nőre gondol,
egy nő válla minden misztérium határvidéke,
nyaka pedig egy csatamező, a lélek és a fej
között, határvonal, gyönyörű, keskeny, kecses
nyak, érintetlen, hamvas bőr, kimondhatatlan,
semmi félreértés, semmi ködösítés, visszaül a kerékpárra,
hova mész dD.?, kérdezte az ápolónő, mikor indult; akárhova,
akárminek, és mindenkinek jó napot kívánok!, rendben, dD.,
csak el ne tévedjen a sok köszöngetés közben!, igenis,
Irének!, és fejére mutat, itt, ebben van a környék térképe,
mosolyognak, na, eredjen, dD., épp most ered, hiszen
ezt mondta az Irén, elhajtott egy kislány mellett, ismerős,
ismerősnek tűnik az arcán látható *mohó kíváncsiság*, ami
ugyanaz, mint a dD.-ről készült gyerekkori fényképeken,
dD, aki nagyon kíváncsian keni szét az arcán
a paradicsomos káposztát, napraforgómezők, hidak, templom,

parasztemberek, lovas szekerek, a temetőbe behajt a kerékpárjával, nézi a sírokat, az egyik sírkőbe ezt vésték be: „Ki hívőként távozott el, a mennyben lakik”, hoppá, ezen azért elgondolkozik, eszébe jut a vak ember, aki, mintegy önmagától kérdezte; érdemes volt?, azért a lányért érdemes volt megvakulnom?, azt mondom, igen – mondja magának; addig hánykolódtam csak, mint csónak a viharban, most már legalább szánnak is, akár az eltévedt gyermeket, pedig azt tudom, hogy hol vagyok, azt aztán tudom!; röhögni kezd, nyelve is kilátszik a fogatlan pófájából, dD.-nek eszébe jut, hogy ez a vak ember tud valamit, Ő legalább tudta, hol van!; hát akkor, viszlát!; viszlát!; mondja kuncogva az öreg; bár én akkor se fogok látni!, és röhög tovább, mint a ló, dD. mások életét megértően nézi, de a magányát titkolja, még maga előtt is, hogy itt mik vannak, és hogy kell vigyázni!, néz körbe a sáros, szikesedett földön, az élet sokkal több, mint egy marék pénz, bárcsak magammal hozhattam volna a vak embert, mert csodálatos az élet minden pillanata, a levegővétel, a nap melege, az esőzaj, az eső, a hó íze, mind-mind egy tiszta zenei hang, a patak csobogása, egy kéz érintése, s annak viszonzása.

Sivatagi só

Most már a boldogságról fog szólni minden. Ezt Ernő bácsi mondogatta, a vigyorgós bicikliszerelő. Minden héten egyszer körbejárta az összes házat a faluban, hogy megtudakolja, mindenkinek rendben van-e a biciklije. Négyfajta bicikli akadt a faluban: a gyerekek BMX-szel vagy Pionýrral jártak, a felnőttek pedig vagy kopottas Libertákkal, vagy azokkal az ormótlan, rozoga gépekkel, amiket egyszerűen csak orosz biciklinek hívtak. Ezekkel az orosz biciklivel akadt Ernő báknak a legtöbb munkája, de bármit csinálhatott velük, soha nem tudta kivenni a kerekükből a nyolcast.

A boldogság az amerikaiaktól jön, kiabálta át Ernő bá a kerítésen. Nem érdekelte, mennyien hallják meg, pedig sokan ijedten rávágták a kaput, amikor nagy hangon ilyesmikről kezdett beszélni. Az amerikaiaknak benne van az alkotmányukban, hogy mindenkinek kijár a boldogság. Nálunk is ez lesz mostantól. Dőlni fog mindenkire, mint a gané, ki se fogunk látszani belőle. Ez lesz az új törvény, és aki nem elég boldog, az meg is gebedhet.

Ernő bá kortalan volt, és én mindig úgy képzeltem, már száz éve is ugyanígy járta a portákat a faluban. Egyszer voltam a házában, amikor egy bicikliszerelést kellett kifizetnem, és nem találtam őt az udvaron. Kopogtam, de nem válaszolt senki, így bemelegkedtem. Régi ház volt, a szülei és a nagyszülei is itt éltek. Fogalmam sem volt róla, lehetett-e Ernő báknak valaha felesége, gyereke, magányosan bókászott mindig, pedig szerette a társaságot. A háznak dohszaga volt, mint a templom padlásának, és csak úgy zúgott a sarkokból a sötétség. A komódokon lévő képeretekben régi fotókat láttam, rajtuk mindig csak egyetlen férfit, katonaruhában, munkaruhában, öltönyben. Ernő bára emlékeztetett, de mintha régi korokba utazott volna vissza, hogy megörökítsék. Az egyik sötét sarokból fenyegető szuszogás hangját hallottam, ami egyre erősödött, és én rémülten rohantam ki a házból.

Nekem egy kattogó-kerregő kis piros Pionýrom volt, aminek ha az egyik kerekéből kivették a nyolcast, akkor belement a másikba. November volt, egyre rövidültek a napok, és úgy támadt az éjszaka, mintha egyszer s mindenkorra vissza akarná venni a tájat. Nem így képzeltem el a boldogság korának az eljövételét.

Ernő bá megbabonázta az embereket ezzel a jövőndölésével. Egyszer felhoztam anyáméknak a dolgot, épp aznap, amikor kölcsönkértük a szomszédék videóját, hogy megnézhezzük rajta a *Sivatagi* sót. Valami természetfilm volt, amiben az afrikai állatok bebasznak az erjedt gyümölcsöktől az oázisban. Gergő haverom már látta, és azt mondta, szétröhögte magát rajta. Ilyen lesz nálunk is, mondtam anyáméknak, mint amikor a sivatagi állatok végre eljutnak az oázisba, ilyen lesz a boldogság. *Sivatagi* só. Az anyám elkomorult erre, és kifutott a fürdőszobába egy törülörongyért, mert porszemeket vett észre a dohányzóasztalon. Nandi tekintete rezzenéstelen maradt, aggódott, nehogy beakadjon a kazetta szalagja. A szomszédék nagyon féltették a videót, és Nandi úgy gondolta, őt még nem fogadták be.

Nandi akkor még csak néhány hónapja lakott nálunk. Amikor megérkezett, anyám be sem mutatta, úgy kellett rájönnöm, hogy hívják. Anyám napokig nem szó-

lította a nevén, és én nem tudtam, ki ez a férfi, aki velünk lakik. Azt sem értettem, mit keres itt egyáltalán. Annyit tudtam, hogy az apám még kisgyerekkoromban eltűnt, és senki nem tudja, hol van. Vagy talán csak nekem nem mondták meg. Amikor szóba került, megfagyott a levegő, és én úgy éreztem, mintha egy jégcsap szorult volna a torkomba. A szomszédék jártak át hozzánk, amikor meg kellett szerelni ezt-azt, de amúgy mindent az anyám végzett, meg persze én. Felástuk a kertet, hasogattuk a tűzfát, ilyesmik. Nem volt nagy a kert, és soha nem fűtöttük túl a lakást. Szerettük pokrócba bugyolálni a lábunkat, amikor megjött a hideg. Két kopottas pokrócunk volt, Nandinak már nem jutott, néha elgondolkodtam rajta, anyám meg fogja-e osztani vele a sajátját, ha megjön a tél.

Benne jártunk a novemberben, és Nandi minden este velünk üldögélt a nappaliban, amit mi ebédlőnek hívtunk, de soha nem ettünk benne, mert azt anyám megtiltotta. Így is éjjel-nappal bűgött a porszívó a kicsi házban. Az apám szüleitől kaptuk ezt a házat, és úgy sejtettem, anyám egyfolytában retteg, hogy egyszer majd jelentkezik érte valaki. Főképp, ha kiderül, hogy egy Nandi nevű fazon is bevette magát ide. Furcsa neve volt, és elsőre mindig a nandu nevű vicces madár jutott eszembe róla, ahogy a fejét billegeti kotnyeleskedve. Pedig Nandi nem volt ilyen, kimért volt, talán az ilyesmire mondják, hogy férfias. Vagy nem tudom, Ernő bá is férfiasnak képzelhette magát, mert szerette tenni a szépet a nőknek, amikor meghozta nekik a biciklijüket csapágycsere után, és azt beszéltek, voltak, akik be is hívták őt ilyenkor kávéra meg sütire. Gergő haverom szerint Ernő bának akkora a farka, mint egy biciklipumpa csöve, és több gyereknek is ő az apja a faluban, csak épp erről nem beszél senki. De ő tudja, hogy vannak páran, akiknek ingyen cserél küllőt.

Ernő bá egy rozoga öreg biciklivel járt, de legendák terjedtek róla, hogy van otthon egy igazi Favoritja is, egy versenybicikli, amit mifelénk versenykének becéztek. Nandinak viszont nem volt biciklije, ahogy szinte semmilyen személyes holmija sem. Nem hozott bőröndöket vagy hátizsákot, csak egyetlen szeszínű textiltáskát, de az is tele volt szerszámokkal. Eleinte azt gondoltam, anyám azért kerítette, hogy segítsen a ház körüli teendőkkal. Új kaput kellett volna készíteni, mert a mostanit már szétmarta a rozsdá, az ablakok kilazultak, az udvaron feltört a járda, a kamra tetején lyuk tátongott, és egy késő nyári vihar több tetőcserepet lesodort a házról. Ha megjön a tél, be fogunk ázni, ezt jól tudtuk. Nandi viszont nem látott neki a javításnak. Volt hátul egy nagy fészker, ami évek óta üresen állt, és Nandi oda vette be magát. Korábban anyám tyúkokat tartott, sőt egy időben nyulakat is, de amióta felhagyott az állattartással, a fészkerben csak a tűzfát szoktuk tárolni. Nandi kihordta a tűzfát, és az udvaron lefedte fóliával, ami szerintem nagyon rosszul mutatott, de anyám nem szólt miatta. Nandi mindenféle kacatokat hordott hátra a fészkerbe, fémhulladékok szedett össze a faluban, a szemétdombról meg az udvarokból, és a régi taligánkkal hordta hátra. Kérdően néztem anyámra, amikor a konyhaablakon át láttuk, hogy Nandi egy újabb adag öregvasat hozott haza, de anyám tudomást sem vett rólam.

Nem láttam semmit a szemében. Talán csak én nem voltam jó ebben, hogy kiismerjem az embereket. Ernő bá váltig állította, hogy az értéktelenség korának vége. Ami eddig volt, az a teljes üresség volt, mondogatta, és az embereket nem uralhatja az üresség mindörökké. Én valahogy nem voltam ebben olyan biztos. Ahogy délutánonként a szürke égboltot néztem a szobám ablakán át, egyre inkább úgy tűnt,

hogy soha nem érthetem meg, mi az a boldogság, amiről Ernő bá beszélt. Akkor sem értettem, amikor a tántorgó elefántokat néztük a *Sivatagi* sóban. Amúgy is, mi az, hogy *Sivatagi* só? Talán a homok íze miatt ez a címe, mert amikor belefújja a forró szél a szádba a homokot, az olyan, mintha sót nyelnél. Ezért lehettek ilyen szomjasak azok a nyomorult állatok? Miután ez eszembe jutott, én is egyre gyakrabban éreztem úgy, mintha sós íz vegyült volna a számba, pedig anyám nem használt sok sót, a tenger és a sivatag is sokezer kilométerre volt tőlünk. Csak a Duna folydogált lustán mellettünk, nemsokára az is befagy, és belepi a koszos hó.

Nandi nem engedett be senkit a fészerbe, új zárat szerelt az ajtóra, amit egy jókora lakattal zárt le, és mindig magánál tartotta a kulcsot. Hegesztett és kalapált odabent. Nem tudom, mikor vitte be a hegesztőt, talán amikor suliban voltam. Sokszor késő éjszakáig kint büttykölt, s amikor reggel felkeltem, már hallottam a csörömpölést hátulról. Anyám úgy tett, mintha őt egyáltalán nem érdekelné a dolog. Egyszer rákérdezett nálam, nem bánom-e, hogy Nandi itt lakik velünk, mire én vállat vontam, és azt mondtam, úgymint állandóan kint van a fészében. Egyre ritkábban üldögélt velünk az ebédlőben, és amikor igen, akkor is máshol járhatott az esze, mert furcsán fátyolos volt a tekintete.

Más dolgok is történtek azon az őszön. Az állattartással a legtöbben már felhagytak a faluban, de tyúkokat sokan tartottak még. Én Soós Iza néniékhez szoktam tojásért járni, húsz koronáért adtak negyven tojást, ami igazán jó árnak számított, anyám néha varrt nekik cserébe ezt-azt. Novemberben többször is üres kézzel kellett hazajönnöm tőlük, mert azt mondták, valami megzabálta a tojásaikat. Feltörték őket, és kizabálták a belsejüket. Más házaknál ugyanez történt. Nyilván valami görény vagy más kártevő étvágya nőtt meg a tél felé közeledve, de semmit nem fogtak el, pedig még Bóna Béla bácsi csapdáit is bevetették. Ezek igazán kegyetlen csapdák voltak, olyan kifinomultak, hogy a kisegértől a rókaig bármit megfogtak, és ami egyszer beléjük sétált, azon nyomban vége lett. Bóna Béla bácsi ebből élt, csapdákat gyártott, külföldre is szállíttatta őket. Látszott rajta, hogy szereti a munkáját: egy természetes, borzas hajú, ráncos arcú, mérges öregember volt. Az ő házában soha nem voltam, de úgy képzeltem, ha vannak hasonló fotói, mint Ernő báknak, azokon ugyanígy néz ki, hiába készültek akár száz évvel ezelőtt.

Azon az őszön jött a faluba az a Miska nevű lány. Az anyjával költöztek be az egyik roskadozó régi házba, és a lányt a húsz kilométerre lévő szlovák iskolába adták be, mert nálunk csak magyar sulis voltak, és Miska nem beszélt magyarul. Minden reggel ott didergett a buszmegállóban egy vékony, bordó télikabátban, és unatkozva rugdalta a köveket. Gergő haverom mondta, hogy Miskának hívják, ami szlovákul lánynev, és igazából Egérkét jelent. Tényleg olyan volt, mint egy egérke, volt némi furcsa félénkség a szemében, de éreztem benne egy kis szilajságot is. Más volt, mint az itteniek, akiknek a szemében csak az ürességet láttam. Néha biccentettem neki reggel a suliba menet, de inkább csak gondolatban. Ábrándoztam róla, hogy elviszem őt egy bicajútúrára a temető mögötti buckákhoz, hogy próbára tegyem azt a szilajságot, amit a szemében láttam, de aztán mindig megtorpantam ott, hogy vajon meg tudnám-e szólítani. Gergő haveromnak inkább nem beszéltem a dologról, meg anyámnak sem, mert úgy éreztem, azzal valamit nagyon elrontanék. Talán majd akkor, ha megjön a boldogság, amit a biciklijavító Ernő bá emleget, annak köze lesz ehhez

a Miskához is. A boldogság helyett egyelőre a sötétség áradt mindenhonnan, amit nem éreztem helyénvalónak: ez nem sima novemberi sötétség volt, annál sokkal falánkabb és áthatóbb.

Nandi egyre több időt töltött hátul a fészerben, és amikor velünk volt, mintha egyre izgatottabb lett volna. Arról beszélt, hogy ő nem hisz a változásban. Nem kérdeztem rá, miféle változásra gondol, sejtettem valamit, mert mások is emlegettek ilyesmit. Pozsonyban tüntetések voltak, bár azt senki nem részletezte nekem, hogy miért, anyám nem szerette a híradót és az újságokat. Nandi azt mondta, ha lesz is változás, az csak egy dolgot jelenthet: elveszik tőlünk, amiről eddig is azt állították, hogy nem a miénk. Nekem ez túl bonyolult volt, anyám pedig csak furcsán nevetett rajta. Néha azt mondta, megnyugtatja, hogy Nandi velünk van, és reméli, én is megbízom benne. Ha baj lesz, ő kihúz minket a csávából. Láttam anyám arcán, hogy maga sem hiszi el, amit mond, csak abban hisz, hogy ezt kell mondania. Talán hasonló lesz, amikor elkezd beszívárogni az életünkbe a boldogság, gondoltam.

Az jutott eszembe, valami aprósággal meglepem karácsonyra a lányt, ezt az idegen Miskát, aki minden reggel ott vacog a buszmegállóban, és nem tud senkivel sem beszélgetni, mert az itteniek tudnak ugyan szlovákul, de restellnek megszólalni. Meg egyébként is, nem értené, amiről beszélnek. Az üresen maradt tojáshéjakról, a rozoga orosz biciklikről, a kiszámíthatatlan jövőről. Miskának, ennek a szökés hajú egérkének más dolgok valók. Talán érdekelhetné a *Sivatagi* só, és talán nem csak olyan otrombán és idegesen röhögne rajta, mint Nandi, aki még a térdét is csapkodta közben, hanem kérdéseket is feltenne a látottakról. Arról, hogy vajon mi is ennyire röhejes idiótáknak nézhetünk-e ki, amikor üres szemmel sóvárgunk a boldogság után. Miskáék háza a Jednota bolt mellett volt, és amikor anyám elküldött élesztőért vagy porcukorért, tettem egy kis kitérőt felénk. Miskát olykor kint találtam a szűkös kis udvarukon, ahogy egymagában rugdalja a kavicsokat.

Megkérdeztem Ernő bát, nincs-e számomra nagyon olcsón egy lánybicaja. Egy törékeny kisegér számára. Hangosan felröhögött, mintegy elnézően a hülye tréfa miatt. Aztán hozzátette, hosszú tél jön, most nem érdemes biciklit venni.

Anyám jó előre felkészített, hogy ne számítsak bőséges karácsonyra. Nehéz idők várnak ránk, mormogta, majd nevetni próbált, mintha ez olyan vicces lenne. Gergő haverom azt mondta, ő hajómodellt fog kapni, egy orosz rakétacirkálót, mert az orosz hajókhoz most jutányosan hozzá lehet jutni. Azt is mondta Gergő, már nem fog kelleni oroszul tanulnunk, mert az oroszok el fognak húzni a búsba. Én nem is tudtam, hogy itt vannak az oroszok, mondtam neki, még egyet se láttam. Szlovák család sem nagyon akadt nálunk olyan, mint a Miskáéké. Majdnem megkérdeztem Gergő haveromat, nem hívjuk-e ki legalább szánkózni ezt a kis egérkét a téli szünetben, de ez nem lett volna elég férfias, márpedig Gergő nagyra értékelte a férfias gesztusokat, a tíz év alattiak esetében különösen. Ő inkább azt javasolta, próbáljunk utánajárni, miféle férgek pusztítják a tojásokat a faluban. Ebben megegyeztünk, de soha nem jártunk utána. Gergő haveromban épp azt szerettem, hogy pontosan tudta, amiről beszélünk, annak nem kell valósággá válnia, mert úgyis kérdéses, az ugyanolyan lenne-e, ahogy elképzeltük. És sok minden csak azért van, hogy legyen miről beszélni.

Feszült légkörben teltek az ünnepek, az anyám úgy nevetett a bugyuta tévéműsorokon, mintha sírhatnékja volna, Nandi pedig alig bírta ki, hogy ne a fészerben bütty-

köljön. Én is morogtam, mert semmi ízét nem éreztem anyám mézes süteményének, mintha a mézet kifelejtette volna belőle. Nandi azt mondogatta huszonnegyedikén este, hogy már nem kell soká kibírnunk.

Másnap beszólt hozzánk Ernő bá, a bicikliszerelő, hogy láttuk-e, mi történt. Mindhárman kivonultunk az ajtó elé, alig volt hidegebb odakint, mint a házban, mert spóroltunk a tűzifával. Valaki kitett egy mécsest a Jednota elé, mondta Ernő bá, mert Romániában embereket lőttek le a kommunisták. A kommunistákról már hallottam, öregszagú, megtört tekintetű, kopaszos emberekként gondoltam rájuk, furcsa foltokkal a fejbőrükön és lengedező táskákkal a szemük alatt. Ezt a lövöldözős oldalukat eddig nem ismertem. Nandi sokatmondóan anyámra pillantott, és egy szó nélkül hátravonult a fészerbe. Ernő bá még folytatta volna, de anyám szólt, hogy menjünk be, nehogy meghűljünk.

Gergő haverom elmagyarázta, hogy magyarokat is lelőttek a kommunisták, őrájuk emlékezünk ezekkel a mécsesekkel. Másnap már százával égtek a Jednota előtt a kis lángocskák, és táblákat is kitettek, olyan feliratokkal, hogy kiállunk a magyar testvéreinkért. Bágyadtan szállingózott a hó egész nap, és biztos voltam benne, hogy soha ilyen messze nem jártunk a boldogságtól, amit Ernő bá emlegetett.

Még aznap este, huszonhatodikán, tűzoltókocsik szirénáira lettünk figyelmesek az ebédlőben ücsörögve. Mindhárman kirohantunk, és gyorsan beazonosítottuk, honnan száll fel a sűrű füst: a Jednota mellett gyulladhatott ki valami. Hátra se nézve rohantam, de nem jutottam túl közel, a helyi önkéntes tűzoltók komolykodva álltak sorfalat a ház előtt. A kis romos ház égett, amelyikben az egyszerre félénk és szilaj tekintetű Egérke lakott az anyjával. Reggelre csak egy téglarakás és néhány üszkös gerenda maradt belőle.

Soha nem derült ki, hogyan égett le a ház, és az volt az érzésem, mintha nem is érdekelt volna különösebben senkit. Vagy mintha mindenki úgy vélte volna, hogy ennek meg kellett történnie. Gergő haverom egyszer homályosan utalt rá, hogy nem kellett volna annak az idegen kis egérkének rájárnia a tojásokra, de amikor rákérdeztem, ezt meg hogy érti, gyorsan elterelte a szót.

A tüzeset után egész éjszaka nem aludtam, ahogy a házban senki. Motoszkálás zajait hallottam bentől meg odakintről is. Reggel kimentem megnézni a romokat, s amikor hazaértem, Nandi, aki az éjszakát kint töltötte, diadalmas mosollyal várt a konyhában. Bizalmasan intett, hogy kövessük. Feltárult a fészer kapuja, és a gyér decemberi napsugarak lassacskán megvilágították az odabent álló ormótlan fémszerkezetet. Nandi faállványokra helyezte, mintha egy szárazdokban lett volna. Olyan volt az alakja, mint egy vaskosra hízott tükörpontynak, a felülete nagyrészt sima, csak néhol álltak ki belőle lemezek és drótok. Az elején két vízszintes uszonyyszerűség nyúlt ki a két oldalából, a tetején henger alakú felépítmény állt, hátul pedig egymást keresztező uszonyokban végződött, amelyek egy hajócsavart fogtak közre. Kilapított fémlemezektől rakta össze Nandi, és megesküdtem volna, hogy a henger alakú parancsnoki híd tetején Ernő bá versenykéjének a kormányát látom. Anyámra pillantottam, aki rémülten és értetlenül nézte a valamit. Nandi szeme könnybe lábadt, és azt mondta, megmenekültünk. Egyszer a keletnémeteknél látott egy tengeralattjárót, és azóta le akarta másolni. Persze az sokkal nagyobb volt, de nekünk ez is megteszi. Második világháborús tervrajzokból indult ki, tette hozzá, és azok a hajók máig használatban vannak. Ezzel fogunk elhúzni innen. Megrészegülten tekingetett a tengeralattjáróra és ránk, majd összecsapta a kezét, és azt mondta, hát akkor menjünk reggelizni.

Győri László

Akinek igaza volt mindig

Mondhattam, szólhattam akármit,
mindig neki volt igaza,
az övé lett az utolsó szó,
nyomorult sorsa vigasza.

Szám íze keserű, lenyeltem,
amit jól tudtam, igazam,
hisz rugdalózni mindhiába,
igaza mindig neki van.

Kinyilatkoztatott. Tanítvány
tűr el így okító tanárt.
Mindent tudott, és többet annál,
amerre még a bölcs se járt.

Kiállhatatlan gőgje tette,
szánalmas gőgje tette, hogy
a végén magányába fullad,
a levegője egyre fogy.

Harminc évre rá találkoztunk.
Odajött hozzám félszegen,
mintegy szabadkozva, hogy most is
él. Már nem tudott élni sem,

de élni nyúlt, még visszajutni.
Emlékekkel törleszkedett,
de én arra sem emlékeztem,
vagy nagyon is, mert az a seb

nem gyógyult be, hogy hadakoztunk
egymással régen, valaha,
és azóta is egyre vérzik,
hogy csak neki volt igaza,

hogy mindig letarolt mindenben,
hogy csak neki volt igaza.
Szikár volt, megtört, menthetetlen.
Szelíd lett, halk és tétova,

csupa alázat. Nem esett jól,
hogy így ér véget az a per,
az a régi, amelyet egykor
nem kísért sosem a siker.

Nem mindegy már, hogy ki veszített,
hogy kinek volt igaza? Nem
mindegy már, nem közömbös végül,
kié volt rég a győzelem?

Végül magamon szánakoztam,
miért is fáj a vereség
vele szemben, a világ ellen,
bezárva önmagam körét.

Pimodán

Hová lett az én magyar Pimodánom,
a pohárkoccanás,
a fölhajtott kortyok gégehorzsolása,
a homlokzúzás részeg elesésben,
a sok szánom-bánom?

Egy üveg whiskyt egyetlen éjszakára,
csak egyetlen üveg italt,
egyetlenegyet,
hogy újra ugyanúgy
jól lerészegedjek,
és ne legyen semminek határa!

Hajnalig egy magányos szobában
ürítsem ki fenékig a whiskyt!
Értelmetlen, otromba éjszakák,
jöjjetek vissza,
roskadjak magamba kopáran!

Nem volt szép látvány,
ahogy tántorogtam,
nem lennék most se szebb
iszonyú mámoromban.
Csak dadognék, de azt dadognám:
voltam.

Büntetés

De nagy volt az a büntetés,
a szemeken térdeltetés.
Meztelen térden, úgy nagyobb
az, amit sújtásul kapok.

Ha büntetés, nagy büntetés,
kis büntetés eltüntetés,
eltünteti, amit tettél,
kicsinyíti, rosszba estél.

Üres szoba szögletében
térdepeltem puszta térden,
éles, érdes kukoricán.
Az ideje kiszabva rám.

Ki volt az én fogva tartóm,
ki büntetés-végrehajtóm?
Vajon milyen rosszat tettem,
milyen rosszra vetemedtem?

Érdemeltam a büntetést?
Mért nem kaptam inkább verést?
Rosszabb volt a térdepelés,
üres szoba, számkivetés.

Kicsit csaltam, nem hiába,
nem nézett be a szobába,
főzött, vasalt gőzben, hévben,
rám bízta a büntetésem.

A kis csalás nem is csalás,
nem lelkiismeret-furdalás,
amit rám rótt, nagyobb részét
letöltöttem zokszó nélkül,

térdem bárha belekékül,
viselem a büntetését.

A lány asztala

Szerelmi inség, szerelmi éhség
gyötört évekig, hosszan, sokáig.
Hogyha ma oda visszatérnék,
ahol kínlódtam, szenvelegtem
szemöldökömtől bokáig,
szakadna, megtörne a mérték.

Nekiesnék a lány asztalának.
Milyen félszeg, ostoba is voltam,
hogy elém nem húztam a tálat!
Éheztem, s meg sem érintettem,
csak a szeméig jutottam.
Sugárban ugyan mit csodáljak?

A kezemet tűvel tetováltam,
önkínzásul, most is ott a kék jel.
A kollégiumi szobában
tintával írtam kézfejemre,
őrzi vénen is a kézfej.
Miért nem hagytam el korábban?

Korábban, mielőtt megrögződött
bennem, hogy űznöm, hogy szeretnem kell.
Húzott álnokul, mint a csődört
csalja a sárló kanca, s elfut.
Mennyi kínos idő telt el
addig, hogy beláttam a csődöt.

Kívántam egyre, de őt kívántam,
vagy csak a test kielégülését
elsőül, végre, önmagában?
Az bújt meg minden gyötrelemben,
görcsben: a szerelmi éhség,
a testé, amelyben mi más van?

Szédült bolondot csinált belőlem,
s én hagytam, hogy bolonddá is váljak.
Felébe vágtam felelőtlen
a bölcs kart idegroppanásban.
Asztalhoz ültem, kínáltak,
és ettem, ettem sietősen.

Urnázott porát hogyha kikapná,
 ha elfújná, szétszórna az ózon,
 hogy válna, hogy válhatna azzá,
 amit magamnak kikapartam?
 Ha van csontja, ne adjak rá
 szoknyát, blúzt, húst, csak korhadozzon!

Mit ér a szó?

Az én van, a nemzet bizonytalan,
 hogyha nemzeti minden, ami van,
 a dohánybolt, a cigaretta füstje –
 mit ér a szó így, elvégtelenülve?
 Fensége oda, lassan piszlicsáré,
 a nemzetemé hogy legyek, hazámé?

Horváth Imre Olivér

Házasságkötő terem

Már tíz éve, hogy együtt élünk, bár sose ketten:
 hangyák és csótányok jártak rá a kenyérre
 első körben, majd a poloskák klubhelyisége
 lett a redőnytok. Gomba szökött a vizes vakolatra,
 új féregtől sárgultak meg a polcon a versek.
 Egy nap vírus támad, végez a másolatokkal,
 elhal a szerver, sőt, az a nyelv is megkopik egyszer,
 mellyel örökké tartó hűségről teszek esküt.

Doing a filthy pleasure is

Nem szeretünk mosogatni. Megint estére halasztjuk,
 és nappal mi is úgy élünk, mint szutykos edények:
 tornyosuló halmunk állandóan szem előtt van,
 emlékeztet minket a ránk váró feladatra.
 Tudjuk, káros a tétlenség, de mit ér az igyekvés,
 hogyha hiába csináljuk, még sincsen soha készen?
 Mit profitálunk ebből? Mért kell két kilyukasztott
 vaslábasnak foltmentesre sikálnia egymást?

Formakényszer

1.

vájja a virgonc víz medrét szakadatlan
cseppjeivel centiz csügged ha kicsurran
old vezet átjár tisztít mert egyedül van
hágja a virgonc víz társát a szabadban
várja a virgonc víz végét poharadban
cseppjeivel centiz csügged ha kicsurran
old vezet átjár tisztít mert egyedül van

2.

szőr szúr alig enged drótvastag a csontnál
szád két puha penge arcéled acéltál
fésű foga szétáll állad cseszi gyenge
arcéled acéltál szád két puha penge
engedd le az inged megfoglak a csapnál
szád két puha penge arcéled acéltál
bőröddel az inger durvára borotvál

Kiss Tibor Noé

Azt éneкли, kókuszdíó

A szemközti épület harmadik emeletén mindig ég a villany. Jobbról az első ablak, a konyha. Nálunk is ott a konyha, hét négyzetméter, épphogy elférünk az asztalnál. A hűtő kint áll az előszobában, a tetején tartjuk a kulcsokat és a sapkákat. Már többször jártunk a szemközti házban, de a barátaink semmit sem tudnak arról a férfiről, aki alattuk lakik, azon kívül, hogy doktor. Egyedül él, kutatóként dolgozik valahol, de senki sem tudta megjegyezni az intézet nevét. Rejtélyes. A villany éjszaka is ég nála a konyhában, de a lakásban mindig csend van, még lépéseket sem hallani. Állítólag a házmester az egyik lakógyűlésen panaszkodni kezdett rá, de a házbizalmi leintette. Azóta senki sem erőlteti a dolgot. Az ablakban állok, előttem az üres játszótér, a trafóház tetején alsznak a galambok. Hallom a férjem egyenletes szuszogását. Néha odateszem a kezem a szája elé, miközben álmában kifújja a levegőt. Simogató a lehelete. Az ablakból nézem a férjemet, a lábfeje kilóg a takaró alól. Mostanában rosszul alszom, ezért hajnalban inkább kiállok az ablakba. A mi autónk balról a második a parkolóban, a fenyőfa alatt.

A férjem a magyaros vajkrémet szereti a legjobban. A boltban kétfélét lehet venni, magyarosat és natúr, de a férjem szerint a natúrnak nincs semmi íze. Forgatja a szájában, és morog, inkább magyarosat veszek. Mi kell még a szendvicse, párizsi vagy gyulai kolbász. A gyulai könnyebben kiesik a szendvicsből, ha a férjem vezetés közben eszi, a parizer belesül a vajkrémbe. Soha nem állunk meg egy parkolóban, hogy ott együnk, mert az idővesztés. Urizálás, így szokta mondani a férjem. Nekem mindegy, én elvagyok egy almával, a csutkát menet közben kidobom a földre. Két óra az út, nem is értem, miért kell szendvicset vinni magunkkal, ha reggelizünk indulás előtt, de a férjem így szereti. A rántotta még gőzölög az asztalon, a férjem megnyitja a csapot a fürdőszobában. Ebben a lakásban minden olyan hangos, még a levegővétel is. Hallom, ahogy a férjem odaüti a borotvát a mosdótól széléhez, hogy leverje róla a szőrszálakat. Aztán az arcát csapkodja, most viszi fel rá a kölnit, amit az anyámtól kapott karácsonyra. Néha dűdöl, miközben ezt csinálja. Szalvétába csomagolom a szendvicseket, kikészítem az asztalra a tányérokat és az evőeszközöket. Balra a villa, jobbra a kés, ezt néha elrontom. A férjem elzárja a csapot a fürdőben. Reggelizz úgy, mint egy király, mondja mosolyogva, amikor belép a konyhába.

Lesőpröm a tűleveleket a szélvédőről, amíg a férjem bepakol a csomagtartóba. Fel kell emelni az ablakmosórudat, hogy kiszedjem alóla a tűleveleket. Vigyázni kell, hogy ne karistoljam össze az üveget, és a rúd ne csapódjon oda a szélvédőnek. Három évet vártunk erre a kocsira. A férjem attól fél, hogy hamar kifakul a színe, ezért állunk a fenyőfa alá. Szeretem, amikor atlétát visel, látszanak benne az izmai, miközben beteszi a sporttáskákat a csomagtartóba. A hűtőtáskát az anyósülés mögé rakjuk, ott menet közben is elérem. A lényeg a horgászfelszerelés, arra kell a legjobban vigyázni. A hosszúkás zsák a csomag tetejére kerül, a férjem szinte meg is simogatja, mintha a gyereke lenne, de ezzel nem viccelünk. Szeretnénk végre a gyereket simogatni, engem az se zavarna, ha végigsírná az utat, csak ott legyen velem. Az utolsó tűlevelet is eltüntettem, a férjem még szöszmötöl valamivel. Érzem, hogy valahonnan néznek.

Az ablakok szemek, valaki mindig néz. Rossz belegondolni, hogy valaki engem néz úgy valahonnan, ahogy én nézem a férjemet, miközben a sporttáskákat pakolja. Néha valamiért felizgat ez az érzés, de utána még rosszabb a férjem mellett ülni, és hallgatni, ahogy beindítja a motort. Hangosan berreg, de nem indulunk, mert várjuk, hogy bemelegedjen. Ha hidegen járunk vele, hamarabb tönkremegy. A férjem bekapcsolja az autórádiót, egyhelyben állunk, az ablakokat nézem, üresek.

Amikor megérkezett az autó, elmentünk vele Székesfehérvárra. Visszafelé beültünk egy út menti csárdába, ahol végig azon aggódott, hogy a kocsi rengeteget fogyaszt. Nem szabadna olyan alacsonyan állnia a pálcikának, pont azért vettük ezt az autót, mert jól fogyaszt. Bólogattam, pedig nekem nagyon tetszett, hogy narancssárga, és a sült krumpli is ízlett. A férjem olyan ideges volt, hogy kétszer is letöröltette az asztalt a pincérnővel, pedig nem volt koszos. Próbáltam rámosolyogni a nőre, de úgy tett, mintha nem venne észre. Szégyelltem magam, a férjem helyett. Nézem a dombokat, az előbb elmentünk a Velencei-tó mellett, és elhagytuk már Fehérvárt is. Jobbra mindjárt feltűnik a Balaton. Aligánál járunk, itt forrt fel először a hűtővíz a Škodában, addigra a fogyasztás rendbe jött, a férjem haverja állított valamit a kocsin. Ültünk a fűben, megettük az összes szendvicset, vártuk, hogy a negyvenfokos kánikulában lehűljön a motor. A kocsi most szépen pőfög, a férjem az első párizsis szendvicset eszi. A zsömléből kilóg egy paprikadarab, bármikor leeshet az ölébe. Zöldpaprika, a csípős fajta. A férjem az *Afrikát* dúdolja együtt Laár Andrással. Alig várja, hogy végre találkozzon a kollégaival. A gyárban is állandóan együtt vannak, de ez a két hét más, egész évben erre várnak. Letekerem az ablakot, az arcomba vág a menetszél. Szeretem, amikor lobog a hajam, a férjem is szereti. Beérünk a következő faluba, a férjem beleharap a szendvicsbe, a paprikadarab eltűnik a szájában. Rágja a zsömlét meg a parizert, és közben elnyújtott hangon azt énekli, kókuszdíó.

A folyosón sötétbarna lambéria, a falra szerelt műanyag lámpaburák halványan világítanak. Odakint tűz a nap, de mintha itt mindig sötét lenne. A szandálom klaffog a piros linóleumon. A társalgóban három nagy hűtőszekrény, az egyikben nincs más, csak horgászcsali, apró műanyag dobozok, tele lisztukaccal és földigilisztával. A kukoricakonzerv sem embereknek van, hanem halaknak. A vitorlás falióra alatt naptár, balatoni látványosságok fotóival. Tavaly is ugyanezt a képet néztem a villanytűzhely mellől, Hotel Lidó, Siófok, 1979. Öt éve nem lapoztak rajta. A férjem odakint beszélget a gondnokkal, én a szobánkat keresem. A 118-as ugyanúgy az épület szélén van, mint a lakásunk a nyolcadik kerületben, az erkélyről rálátni a fűzfákra és a lengőtekére. Az ágy nem túl széles, de kényelmes, elférünk majd rajta. Ezen kívül nincs más, csak egy asztal és két szék, a falon háziarend. A benti tárgyakat nem vihetjük ki, a kintieket nem hozhatjuk be, különös tekintettel a takaróra. Az üdülő területére csak azok léphetnek be, akik itt nyaralnak, mindenki másnak tilos. Kellemes üdülést. A férjem mindig bent tartja a horgászfelszerelést, pedig tilos, mert az kinti tárgy. Mégsem szereti az erkélyen hagyni, mert attól fél, hogy valaki ellopja. Késő éjszaka bejön a stégről, bezárja az erkélyajtót, a sarokba állítja a botokat, és odafekszik mellém.

Vékony csíkot húzok a szemhéjamra, aztán bekenem az arcomat szunyogriasztóval. Bűdös, de még mindig jobb, mintha összecsípnének azok a dögök. Jut belőle a kezemre, a lábszáramra és a nyakamra is. A férjem az orsót szereli, pedig ma éjjel nem fog horgászni. Az üdülés első napja évek óta mindig ugyanúgy telik. Naplemente

előtt elmegyünk kettesben hekket enni valamelyik lacikonyháshoz, utána ismerkedési est a társalgóban. Nagy az a gyár, ahol a férjem dolgozik, sokan most találkoznak egymással először. Mindenki rengeteget iszik majd, ami azután jön, arról néha jobb egy szót sem szólani, nem emlékezni rá. Mielőtt megnéznénk a kínálatot, kimegyünk a mólóra. A túloldalon megy le a nap, a víztükör csillog, fénycsík húzódik végig rajta, köztünk és a nap között. Ez az aranyhíd, amit órákig tudnék nézni, órákig ülnék a móló alatti köveken, és csak nézném a víztükröt. Néha elképzelem, milyen életem lenne, ha én is járhattam volna egyetemre. Vagy ha nem hagyom abba a sportgimnasztikát, ha bírta volna a derekam. Az edző szerint a végcél mindig az olimpia, és szerinte nekem lett volna rá esélyem. Elképzelem, mennyire fájna most, hogy ki kell hagynom az idei olimpiát, és mennyire várnám a következőt. Az egész életem nem lenne más, csak utazás. Vagy talán most is otthon ülnék, a harmadik emeleten, a kutatásaimba mélyedve, és csak számolnék, olvasnék, írnék. Szűnyogok zümmögnek körülöttem, a férjem fogja a kezemet, de érzem, hogy már a hekkre gondol.

Mintha csak idegeneket látnék magam körül. A férjem néhány kollégájával már találkozott, de a nők közül szinte senkit sem ismerek. Két hétig tart egy turnus, azalatt nehéz igazán kiismerni valakit. Inkább a gyerekeket figyelem, ahogy futkároznak föl-alá a linóleumon. Mindig attól félek, hogy elesnek, és betörik a fejüket, de a szülők csak legyintenek, nem lesz semmi baj, legfeljebb kicsit sírdogálnak, aztán megnyugszanak, és minden megy tovább. Olyan nehéz ezt elhinni, én biztos félténém a sajátomat. Sokan jönnek gyerekekkel, szeretek vigyázni rájuk, és ők is szeretnek engem, talán azért, mert nem vagyok velük szigorú. Te sosem játszod meg magad, az egyik kisfiú ezt mondta nekem tavaly. Kínosan éreztem magam, mert folyton velem akart lenni, az anyja a turnus végére teljesen meggyűlött. Hamar eltelik a két hét, strandolunk, napozunk, főzünk, társasjátékozunk, a férfiak horgásznak és isznak. Első este a nők is isznak, főleg konyakot, de én nem bírom az alkoholt, inkább kísétálok az üdülő stégjére. Csak egy férfi van ott a kisfiával, a kezükben zsebpeca. Összetekeredett a damil, azt próbálják kicsomózni. Köszönünk egymásnak, leülök a lépcsőre, a vízbe lógatom a lábam. A társalgóban a férfiak kurjongatnak, a nők nevetnek, néha meghallom a férjem hangját is. Másmilyen, mint amikor velem beszél. Annyira szeretne végre beilleszkedni valahová. Ő az egyetlen, akit ismerek, és tudom, hogy ez sosem fog neki igazán sikerülni.

Kerber Balázs

Kagyló mítosz

„Egy izzó tű, most már csak

Álom, mint az árkádsor...”

[Simon Balázs: *Az arktikus bika*]

Villant, mint az álom, a homok
közepén a kövezett út, a tenger
indigókék, hosszú libbenése.
Líftek a hullámok, fel-le hoznak
megmaradt képeket, kagylók
belsejében történetek elnyújtott
pillanatait. Rózsaszín barlangfal
előtt két kéz találkozik a füledt
délutánban; a hőben nincs határ-
vonal. Izgatottan rezegnek
a színek. Az ég messze nyúló
enfilade, egymásba nyíló lencsék
szalagja. Éles, mint gyerekkorban.
Messzebb, a láb körül a víz,
Petronius a parton, csobbanás,
veszély, lüktetés egy régi
töredékben. Eleven, akár a jég-
krém csomagolása. Különösen
ragyog a pult, az árus letörli
karjával homlokát; gyors rutin-
mozdulat. Fehér, ágaskodó
betűk a lépések hevében. Emberek
kereszteznek a forró kőutat, vagy
mennek a víz felé, jönnek a víztől
el, fodrozódó napernyők között,
amíg beszél a fény.

G. István László

Tehát a styxi

Úgy kezdődött, hogy nem
Volt egy szöveg se jó, nyomodban
Kanyarítani, azt a körmondatot,
Lectisterniumra, élvezetre és
Feddő fintorra termett szájjal

Igazítani a tőled tanult lélegzethez,
 A belélegzés ívébe csak, ami
 Mellkast tágitva pusztít, és így
 Átemel, Istenek tüdeje bírja,
 A kőboltozatot, ahogy egy peplosz
 Emelkedik, kőráncait elrendezi
 Egy ismeretlen rendből származó
 Szándék, a gyász kevert dolog,
 Ha a mondás csavarmenete előtt
 És halottat egybebotlaszt, így
 Incselkedik hosszúra nyúlt
 Vigíliájával a magát élőnek
 Hívó, hóhérnak áldozat, mert
 Minden kaddis spirálja kettős
 Hélix, azon mászni fel, le, mint
 A sejt kromoszómafalán, kötélhágcsó
 Se tart biztosabban, itt
 Egyensúlyozni csak, holott a Súly
 Az Egyen, csak ott feszül a gyász,
 Mint a hajó féloldalán, lógni
 Egyre, szakadt matróz, inghat,
 Kettős a hit, ami rögtön elszedi,
 Amit tanít, a Kétely, ha ketten
 Írjuk ezt, Balázs, van az én
 Balázsolásomban oltalom, tudom,
 De ne tudja más –

Jánossy Lajos

Simon Balázs-rongyszőnyeg

RÉSZLETEK EGY KÉSZÜLŐ REGÉNYBŐL

Az alábbi bekezdések egy készülő regényből valók. Az itt megjelenő főalakot a Simon Balázs barátommal megélt élményanyagból merítettem. Igen, Simon az írói képzelet műve, ez teremtette meg hasonlóságokra támaszkodva a regénybeli figurát. Olyannyira, hogy, legalábbis egyelőre, a nevét is, a keresz- és a vezetéknév közötti lebegésben tartva, meghagytam; akik bizonyos vonásaira ráismernének, azok előtt nincs takargatnivalóm, akiknek, az ismeretség híján, nincsenek ilyen tolvajkulcsaik, azok számára a név nem árulkodó.

Simon Balázs húsz éve halott. Néhai közös világunkban elmerülni felszabadító és fájdalmas feladatomból volt és marad, amíg élek. Az alábbi prózadarabok egy nagyobb összefüggésben, reményeim szerint, további árnyalatokkal bővülnek, és örökítik meg egy rendkívüli ember nem kevésbé rendkívüli, jóllehet tragikusan rövidre szabott sorsát.

XXX

TIZENKÉT ÉVES KORÁBAN TALÁLKOZTAM VELE ELŐSZÖR

a heti befizetési jegyrendszerben, menzaként is működő Bukarest étteremben, a Bartók Béla út és a Lágymányosi utca sarkán. Az osztálytársaimmal és a környékbeli iskolákból szintén itt ebédelőkkel ültünk az álnépművészeti terítővel fedett álnépművészeti asztaloknál, a szív alakúra esztergált hátlapú, álnépművészeti székeken a románok fővárosáról elnevezett álnépművészeti vendéglőben. Minden álnépművészeti volt, a cirádás tányérok, a rönklambéria. A pincérek nem voltak álnépművészetiek, ők olyanok voltak, mint mindenütt, hipószagú, fehér köpeny, fényes térdű, fekete nadrág, a felső zseb körül kék golyóstollrovátkákból font szálkás glória. Félretaposott cipők, hátrafésült hajak. Vállra dobott hangedlik. Járhattam volna az Alba Regiába, a Fehérvári útra, befizethettek volna a Tó étterembe is, a Feneketlen-tó partjára, de nem így történt. Elgondolkodtató, töprengő hű társam, a Mosodás, hogyan fordulhatott elő, hogy ez a döntés megszületett. Abban, hogy nem ütközött merev ellenállásba az ötlet, különösképpen apád hallgatóságos jóváhagyása érdemel figyelmet. A trianoni házioltár és emlékmű; a félárbocra eresztett, kifakult országzászló, a történelmi Magyarországot mintázó kispasztika tövén olvasható felirat: Nem, nem, soha! terebélyes, az egész lakást magába foglaló árnyékában, ahol a könyvtárban az erdélyi polcok Aportól Nyíron át a kalotaszegi hímezések albumáig és a mázas kerámiaakasztás kézikönyvéig minden megtalálható volt, ahol a falakat Erdélyből hozott köcsögök, a díványokat Erdélyből hozott párnák díszítették, miért nem ütközött akadályba, hogy a Bukarestben étkezz, erre nincs magyarázat. A döntésben szerepet játszhatott, hogy a környéken, a Skálától a Gellért-térig húzódó sávban lakók mind ide jártak, a döntésben szerepet játszhatott, hogy a konyhájának jó híre volt. A döntésben egy szempont biztosan nem játszhatott szerepet, az, hogy a románok, pontosabban, az *oláhok*, így apám, fővárosáról elnevezett vendéglőbe járok. Ez a szempont elsikkadt, ki tudja, miért, lehet,

fel sem merült. Mentünk a *Bukába* minden nap, tanítás után, amiről azt hittük, egy szálloda éttermében ebédelünk, mert a lapos épület mellett nyolc emelet magasodott, a homlokzaton tetemes, jól kivehetően a román álnépművészeti betűtípussal állt a név: Bukarest. Ebben a hitben a többiek fölé kerekedtünk, igaz, sokan kételkedtek az igazunkban, de a ruhatár meggyőzte őket, a belépéskor kötelező ruhatárt felügyelő ruhatáros, simléderes, úgynevezett boy-sapkát viselt, egy recepcióshoz hasonlított. A Bukarestbe nyugdíjasok jártak délidőben, és egy félhosszú hajú gigerli, alaposan bepacsulizva, a mellkasán nyaklánc a kigombolt, színes ing alatt, a színes ing mandzsettái alatt a csuklóján karkötő, kordbársony nadrágjának szára alatt makkos cipő. Selyemfiú, mondta egyszer valaki, anélkül, hogy felfedte volna a szó értelmét, erre nem is voltunk rászorulva, a selyemfiúban benne volt minden sejtelmesség, vonzó és borzongató titok. Attól kezdve így beszéltünk róla, a selyemfiú. És a selyemfiú minden várakozásunkat felülmúlta; állandóan a nőkről sustorgott a fülünkbe, úgy, hogy a nyugdíjasok és a pincérek ne hallják. Illatos pinákról, formás fenekekről tartott előadásokat, fiatalabb és idősebb nőkről ejtett el sokatmondó megjegyzéseket. Nem utolsósorban pedig minket kérdezett és heccelt, láttunk-e már pinát, feneket, mellet, csókolóztunk-e már, megnyaltuk-e már egy nőnek a fülét, éreztük-e már a bugyi nedvességét. Ha a selyemfiú nem volt ott, megkönnyebbültünk, ha ott volt, heves szívdobogással vártuk a beszámolóit. Azon a napon, amikor Simont először megpillantottam, a selyemfiú nem fért az asztalunkhoz, sokan voltunk, ő külön ült, az osztálytársaimmal a megszokott rend szerint töltöttük az időt; focimeccsekről, földrajz dolgozatokról beszélgettünk, a bennünket követő lányok kilétét firtattuk, és a legújabb kártyanaptárak árfolyamait elemeztük. Kenyérgalacsinokkal célozgattuk a mellettünk ebédelő nyugdíjasokat, a kanalunkat katapultnak használtuk, repkedtek a lövedékek, a pincérek olykor közbeléptek, visszavonultak flegmán cigarettázni. Váratlanul, akárha eső verte volna be, avagy ő lenne személyesen a vihar maga, egy torzonborz fiú termett a helyiség közepén. Térdig érő, viseltes, biztosítótűkkel teleaggatott bőrkabátot hordott. Hirtelen sebességgel toppant be, huzatosan, tornádóként robbant közénk, penészes, dohos húzású légifolyosó nyílt mögötte. A kezében egy fekete kötésű könyvet tartott, nem köszönt senkinek, nem volt rá ideje, olyan volt, mint aki egy monológot folytat, megszakítás nélkül, éppen azoknak címezve, akik az útjába kerülnek. Ismeretlen szavakat használt, a mondatai zsúfolva voltak ismeretlen szavakkal, voltaképp egy ismeretlen nyelven beszélt, kivenni belőlük semmit nem tudtam. Hegel, mondta, és a könyvére mutatott, majd megint, Hegel, és a könyvét kinyitotta, beleolvasott, felkapta a fejét, körbetekintett. Nem tudtam, mi az, hogy Hegel, nem tudtam, hogy főnév, netán ige, jelző esetleg, a Hegel varázsszó volt, ugyanúgy, mint a többi, megjegyezhetetlen szó; szájtátva néztem a produkciót. Az egészsből annyit tudtam kivenni, hogy a vendégtérből a konyhába vezető lépcsőfokokról beszél, ez a lépcső izgatja, de ez sem volt biztos. Semmi sem volt biztos. Annyi volt egyedül biztos, hogy fergeteges tempója, felhevült gesztusai, pergő és ismeretlen nyelve ellenállhatatlan erőt sugárzott. A kócos sülvölény mondandóját örvénylő kézmozdulatokkal kísérte, hangsúlyai nyomatékosak és követelőzőek voltak. Varázsütéseket mért a levegőbe. Tizenkét éves volt. Kiderült, az Egribe jár. Mindenki döbbenten figyelte Simont, a sokat látott pincérek, régi rókák elfelejtették szívni a cigarettájukat, ott hamvadt el a kezükben. A nyugdíjasok kezében megállt a kanál. Egyedül a körülöttünk kanalazó

egrisek nem lepődtek meg. Ő Simon, mindig ilyen, mondták, és tovább lökdösték a betűtésztaát a paradicsomlevesükben. Aztán eltűnt, nem láttam többé a vendéglőben.

XXX

A GIMNÁZIUMBAN TALÁLKOZTAM VELE LEGKÖZELEBB, NYOMBAN MEGISMERTEM, UGYANOLYAN VOLT.

Bőrkabát, Hegel, szélvész duzzasztotta vitorlák. Félttem tőle, vonzott. Bakancsban járt, akkorra már kiderült: latin szavakat használt. Derékig átizzadt fehér ing, fogantyús, hasított bőrtáska. Pinceszag. Borosta, pattanások. Semmi nem változott: a kötőszavait sem értettem. Büdös volt, izzadságszagú. Letaglózott. Dülledt, vérekes szemek, tühegynyi pupillák. Verseket írt, görögül tanult, a szobájában zsúfolt könyvespolc, íróasztal, egy matrac. Írógép. Klee-metszetek. Összebarátkoztunk. Nem, nem barátkoztunk össze. Ő ragaszkodott hozzám, én megbabonázva követtem bármerre, ahova hívott. A *Doktor Faustus* volt a kedvence, a keményfedeles, arany betűkkel átfuttatott, barnaborítós kötetet puhára gyötörte. Mentünk együtt. Homéroszt, Rimbaud-t idézett. A gimnázium egyik, a lapos tetőre vezető csigalépcsőt rejtő ajtaját két rúgással betörte, tél volt. Alattunk négy emelet. A meredek, jeges cserepeken felmászott. Követtem. Minden nagyszünetben a kémény tövében ültünk, negyedikesek voltunk. Cigarettaztam, ő nem. Egri vizet vittünk a tetőre. Megittuk. Visszamásztunk, végigsöpörtünk a szalagavató ünnepségen. Tört, zúzott. Az antikváriumokból könyveket lopott. Goethét szerette. Az anyja az *Ezeregyéjszakát*, az apja a *Koránt* fordította. Simonnak kisgyerekként az *Imígyen szóla Zarathustra* volt az esti mese. Az első szava ez volt: *tabu*. Az otthoni könyvtárunkból kiszemelte Weininger *Nem és jellem* című művét, elkérte. Kijegyzetelte a zsidó ön- és nőgyűlölet könyvét. Visszahozta Weiningert, különböző logikai ábrákon magyarázta a tébolyult metafizikus elméletét. Tennyson fordított. Állandó készültségben tartott. Nem engedett. Pszichiáterhez járt, folyamatos rosszullétre, letörtségre panaszkodott, álmatlanságra. Velőig húzódó szorongásra. *Iszonyatosan lefáradtam, teljesen kész vagyok*, mondogatta. *Végtelenül rosszul vagyok*, mondta, a végtelen g-je kattant a szájpaddlásán. Ha a gázóra-leolvasó jött hozzájuk, kikelt magából, tűrhetetlennek tartotta, hogy egy idegen, egy civil zavarja meg, amikor Platónt olvas, Platónnal *foglalkozom*, így Simon. Toporzékolt és az anyját hibáztatta, kikérte magának nála a gázóra-leolvasót, a postást, a díjbeszedőt. Harmadikban magántanuló lett, délelőtt otthon olvasott, írt. Én bent ültem a padokban, és rá gondoltam. Simon otthon ír. Befutott a szünetekben, átfüstölt a folyosókon, berontott a vécébe, kalapot hordott. Karon ragadott, vitt, magyarázott. Akárha valami lázalomról számolt be a gázóra-leolvasó látogatásáról. Nem engedte be a gázóra-leolvasót, üvöltött vele, rávágt a ajtót. *Ez iszonyat*, mondogatta, az *avéták avétája*, Platónt olvasok, Wilamowitz-Möllendorf kommentárjait olvasom, Kerényi Platón-tanulmányát olvasom, csöngetnek, és ott a gázóra-leolvasó, be akar jönni a lakásba, ezt nem tudod elképzelni, *rettenetes*. Beethoven hegedűversenyét hallgatom Furtwänglerrel és Menuhinna, a *főtéma* közepén csöngetnek, az ajtóban ott áll a postás, érted, közvetlenül szemben, érzem a savanyú, a rossz cigaretta sárga fogkövekbe dermedt, gyomorszaggal elegyes szagát, anyámnak hozott valami csomagot, valami arab küldeményt, *teljesen kész lettem*, megragadtam a gallérjánál fogva, kidobtam. Rembrandt késői önarcképeit *tanulmányozom*, csöngetnek, a küszöbön áll a villanyóra-leolvasó, *azt hittem elájulok*. Jön a postás, jön a gázóra- és a villanyóra-leolvasó,

hiába vagyok magántanuló, egy perc nyugtom sincs, *iszonyú az egész*. Anyám nem kegyelmez, nem kímél, nem szól a postásnak, a gázóra-leolvasónak, a villanyóra-leolvasónak, hogy nem jöhetnek. *Nem szögezi le*, így Simon, *nem köti ki*, hogy csak akkor jöjjenek, ha ő otthon van. Kikészít teljesen. *Véktelenül lefáradtam*, így Simon, az idegrendszerem elzsibbadt, az agyam megbénult, lefagyott teljesen. Elképesztő, *kibírhatatlan*. Hiába szabadulok meg tőlük, a Platón-olvasást már nem tudom folytatni, a Beethoven-hallgatást már nem tudom folytatni, a Rembrandt-tanulmányozást nem tudom tovább folytatni. A végső összeomlás fenyeget. El kell rohanjak, pálinkát kell igyak, de nem egyet és nem kettőt, egy fél litert, hogy magamhoz térjek.

XXX

NAPONTA TÖBBSZÖR TELEFONÁLT, APÁM INGERÜLTEN MONDTA, SIMON KERES.

Három órán keresztül beszélt a kagylóba, ültem a hallban az apró, telefonos asztalka mellett, a kényelmetlen telefonos széken, és hallgattam véget nem érő áriáit a tapintatlan gázóra-leolvasóról, a Platón-olvasását a délelőtti érkező postással szándékosan megzavaró anyjáról, a nyápic húgáról, aki a kabátját az előszobában a cipős szekrényre dobja, egyenesen rá Simon frissen szerzett és nélkülözhetetlen könyveire. Egész délután keresem a könyveimet, így Simon, *tűvé teszem a lakást*, nem találom sehol a *létfontosságú* Novalisomat, és este, amikor a húgom elmegy, felveszi a kabátját, kiderül, végig alatta volt a Novalisom, *rémálom*, ezzel a kereséssel ment el az egész napom, kilöktem a húgomat az ajtón. Heideggerről, Chopinről, Gide Chopin-esszéjéről, Rubinstein Chopin-előadásáról beszélt. Wagnert hallgatott, partitúrával. Az aznapi verseiről beszélt, felolvasta őket, *ez azért elképesztő*, kommentálta metaforáit, rímeit. Ha nem mondtam rögtön, elképesztő, elhallgatott, ezek szerint *nem igazán tetszik*, mondta. De, de, de, hadartam, páratlan, elképesztő, hihetetlen. Meggyőzni mégsem tudtam, visszatérően kellett a világirodalom legnagyobbjai között méltatni a műveit. Goethehez és Dantéhoz hasonlítani. Semmivel nem elégedett meg, minduntalan elvárta a magasztalást. *És az milyen*, faggatott, és újra és újra megismételt egy-egy sort, versszakot, *az itt milyen*, kérdezte, míg ki nem fogytam a jelzőkből. S ha kifogytam belőlük, az sem nyugtatta meg, épp ellenkezőleg, szóval mégsem *annyira* tetszik, mondta sértetten és ingerülten.

XXX

SIMON VERSEIT NEM MINDIG SZERETTEM,

olykor körülményesnek, sokirányú, szerteágazó, körmönfont mitológiai utalásokkal és az antik formákkal túlterheltnak éreztem őket, de ezt bevallani magamnak sem mertem, mert elsőprő észjárása, kápráztató műveltsége mindent vitt, elbűvölt örvénylő személye. A szavait használtam, a fordulatait. A lélegzetvételét, a hanglejtését. Ha nem hívtam az előre egyeztetett időpontban, szemrehányásokkal ostorozott, büntudatot keltett, elharapott félmondatokban tette szóvá, hogy voltaképp elárultam. *Semmi baj*, mondta, de ebben a legsúlyosabb neheztelés rezgett. Értem, *ez neked nem fontos*, zárta le a vallatásba illő méltatlankodását. Barátnőit féltékenységi rohamokkal kínozták, óránként számon kérte, szeretik-e őt. A válaszok, igen, szeretlek, Simon, sosem elégtették ki; jó, jó, mondta, *de valahogy nem és mégsem igazán szeretsz*, vágta rá, *nem eléggé*. A hűségeskük csak fokozták gyanakvását. A tanárok tartottak tőle,

megkönnyebbültek, amikor magántanuló lett. A tanítás után bejártuk a környéken a könyvesboltokat, a délután végén összevetettük a zsákmányt. Otthon ordított az anyjával, a tányérból kiitta a levest. Felhangosította a magnót, anyját az ölébe vette. A húgát a földre lökte. Feljött hozzánk, részeg volt, lemezeket hallgattunk, vezényelt, dűnnögött, kiabált. Megragadta a karomat, felmorzsolta az izmait, elszorította az ereimet. Anyámék megijedtek. Úgy ette a konyhánkban Etelka néni főztjét, mohón, rágás nélkül, mintha nem evett volna két hete. Bekebelezte a paprikás krumplit, kétszer vett belőle, felfalta a gulyáslevest, háromszor mert belőle, elnyelte a palacsintákat, egy tucatot kent meg belőlük.

XXX

SIMON HELYTELENÍTETTE POSTÁSI ÁGIT,

állandó megjegyzéseket tett rá, félmondatokat ejtett el róla. *Lepattintandó kiscsajnak* tartotta, mert sem Thomas Mannt, sem Schopenhauert nem ismeri, Hölderlinben és Rilkében nem járatos, Wagner *Ringjében* el nem igazodik. Minden vele töltött percem értelmetlen, *igénytelen*, így Simon. Ha így folytatom, semmi nem lesz belőlem, sem filozófus, sem esztéta, költő legkevesébé. Léha és semmirekellő alak leszek, ő, mármint Simon, ebben az esetben számolni velem érdemben nem tud. Simon elérte célját, Postási Ágiról egyre inkább szabadkozva, hímezve-hámozva nyilatkoztam, kertettem, öltöttem és hatoltam, találkozásainkat letagadtam, aztán Postási Ágit hidegen elhanyagoltam. Simon bűntudatot keltett bennem, szorongásokat, hogy vacak és tűnékeny, talmi történetekbe keveredem, vesztegetem az időm. Vesztegetem akkor is, ha Fradi-meccsre járok, és vesztegetem, amikor kosárlabdaedzésekre. Simon egyikkel sem tudott mit kezdeni, szó szerint nem értette, mi a jó a Fradi-meccsben, és mi a jó a kosarazásban. Nem csupán azért nem értette, mert a *Varázshegy* tetejéről nem látszott az Üllői úti pálya, sem az öltöző és a palánk, hanem azért sem értette, mert Simon ügyetlen volt, semmiféle gömbérezéssel nem rendelkezett. Képtelen volt élvezni a játékot, sziporkázó tehetsége a fehér vonalak között, a futballpályán csődöt mondott, a kosárlabdapályán nem is próbálkoztak vele. A tornaórákon a kapuk között csetlett-botlott, esett és kelt, alkalmatlanságát otromba belemenésekkel kompenzálta, ám sikert ebben sem aratott, ellenfelei könnyedén elléptek célzott attackjaitól. A labdát sehogy sem lelte, ezért fogott irgalmatlan rombolásba. A kapuba sem állították be, a labdát megfogni sem tudta, lyukas volt a keze. A mezőnyben szaladgált széttárt karokkal, tépett atlétában, fekete klottnban, összevissza. Lábával nagyokat lendített, de minduntalan luftot rúgott, hanyatt esett, Simon egy burleszkfilm mellékszereplőjeként a földre huppant. Színészi képességeit latba vetve próbálta önmagát karikírozni, túlságossá tenni megmozdulásait, ám pompásan passzolgató társai ebben partnerek nem voltak, illetve igen, amennyiben a legneveltségesebb helyzetekbe hozták, kötenyt adtak neki, körbegurigázták, oda-vissza átemelték, Simon meg futkározott szerteszét a pályán, immáron bohócsipkában. A többiek kíméletlenül kihasználták, hogy itt megállt a tudománya, itt nincs Kant és nincs Beethoven, itt szöglet van és szabadrúgás és gól. Bedobás és kapufa és henc. Simon az erőnléti edzéseken, fekvőtámaszban, a bordásfalon, a kötélben, a rúdon és a gyűrűn talált magára, fekvőtámaszban százas szériákat nyomott, ezzel azonban másképp, de szintén magára maradt, senkit nem érdekelt, hányszor mászik fel-alá Simon a kötélben,

hányszor a rúdon, hányszor húzódkodik, és hány lengőátfordulást csinál; mindenki az előző napi meccs eredményéről beszélt, és a másnapi esélyeit latolgatta.

XXX

KEDVEMET A FRADI-MECCSEKTŐL

és a kosárlabdaedzésektől Simon ugyan elvenni nem tudta, azt viszont elérte, hogy vádló pillantásai és megjegyzései magyarázkodásra késztesse. A magyarázkodásaim természetesen másodpercek alatt ízzé-porrá zúzta, majd lesajnálóan legyintett, és áttért Hegel történetfilozófiájára. Én pedig, mintegy az eresz alatt, továbbra is jártam a kosárlabdaedzésekre és a Fradi-meccsekre, amelyeken önfeledten játszottam és önfeledten ordítottam, hogy aztán másnap Simon szemrehányó félmondatainak tördőféseit elszenvedjem. Miképpen jártam kocsmákba, házibulikra, koncertekre, amelyeket Simon élesen elutasított. Voltaképp mindent lesújtó kritikával illetett, az avéta kategóriájába sorolt, avétának bélyegzett. Simon a folyamatos olvasásban, a szakadatlan zenehallgatásban, a megszállott albumnézegetésben, az írásban és a fordításban hitt. Vallásosan, tehát szertartásosan, liturgikus rendbe foglaltan. Ebből a régióból, ahogyan a kosárlabdázás és a Fradi-meccsek, ugyanúgy kívül rekedtek az underground koncertek és a városban a hétvégeken végigsöprő házibuliláz. Simon lenézte, súlytalannak tartotta az előbbieket és hiábavalónak az utóbbiakat. Az előbbieken, hangoztatta olykor, ő már régen túl van, tizennégy éves korára, *kiskoromban*, így ő, végigjárta a kültelki művelődési házakat, végighallgatta, amit lehetett, csövesként kezdte, alternatívként folytatta, végül életének ezt a szakaszát lezárta. Nem volt dolga többé a Beatricével, és hidegen hagyta a Kontroll Csoport. Sem a Nagy Feró megénekelte nagyvárosi farkasokkal, sem a Müller Péter megverselte Bétavill-lel nem volt többé dolga. Házibulikorszakát is lezárta, állította gyakran, ám a házibulikba időnként elcsábult, a Moszkva téren közismert figuraként vetette bele magát a bel-budai házibuli-hálózat szövevényébe. Sokakkal együtt portyázott a Sas- és a Szabadság-hegyen, a Rózsadombon, nyári éjszakákon a nyitott erkélyajtókon kiszűrődő félreismerhetetlen bulizajra fülelt, és sosem átalott hivatlan vendégként bárhova beállítani, de mintha csak azért, hogy hol rettentő retorikai arzenáljával, hol fizikai túlerejével mintegy megsemmisítsen mindenkit.

XXX

ÉRRE A HÁZIBULIRA IS MEGJÖTT SIMON,

annak ellenére érkezett, hogy Horváth Gabit ugyanúgy lekezelte, mint Postási Ágit, óva intett tőle, attól, hogy ebbe a jelentéktelen, szellemellenes kapcsolatba, így Simon, belebonyolódjak. De megjött, mert hívtam, reméltem, hogy egyszerre merev és gúnyos fenntartásait Horváth Gabi jelenlétében feloldhatom. Simon azonban nem hazudtolta meg önmagát, a lakásba mindenkit félresöpörve berontott, vad összevisszaságban tömény italokat ivott, és kisvártatva a Moszkva tér egyik hangadóját, a testi erejében hozzá mérhető alternatív zenészt és író, Kis Bérczes Lászlót akarta kidobni az ablakon. Mindig ezt csinálta, az első adandó alkalommal kiszemelte riválisát, akinek az eltiprásával erődemonstrációt mutathatott be. Simon magán kívül voltaképp mindenkit illetéktelennek minősített, aki a festészet, a szobrászat, a film, az irodalom, az ókortudomány vagy a filozófia felségterületeire merészkedett. De itt le nem

horgonyzott, a matematikában, a zeneelméletben és a csillagászatban való jártasságra is igényt jelentett be. Ezt a kontinenst a saját felségterületének tekintette, élő ember előtte meg nem állt, talpon nem maradhatott. Nietzsche veszték össze, a filozófiai érvek egymásnak feszültek, nem közeledtek az álláspontok, a vita személyeskedésbe fordult. Kinek van joga beszélni Nietzsche-ről, és kinek nincs. Simon vitatta ellenfele jogát, nyomatékképpen őt félig a balkon korlátja fölé emelte. Simon a harc és a küzdelem istene volt, Hercules személyesen. És valóban mindenkit megsemmisített, Kis Bérczes Lászlót is. Horváth Gabi összeomlott.

XXX

ÉN LELKESEDTEM A SZABAD EURÓPÁBAN ELHANGZÓ

neveikért, a nem itt élő itt élet hőseit láttam mögöttük. Simon, noha Lukácsot az egyik legfontosabb filozófusnak tartotta, *Lukács alap*, mondta, olykor lehűtött, mert tanítványait, a politikai ellenállás jeleseit, szűkebben az itthon maradt második generációt nem tartotta sem fontosnak, sem alapvetőnek, filozófusoknak meg a legkevésbé. Mi több, vélte Simon, politikai karrierjük, hősiességük is innen ered, hogy filozófusként nagy elődjük árnyékának a szegélyéig sem érnek, másodlagos filozófusok csupán, az illegalitásban a szerencsésüket megtaláló zsebentellektüelek. Sem a marxizmussal, sem az azt meghaladni vélt emberi jogi eszmekörrel nincsenek tisztában, arról nem beszélve, hogy sem Wilamowitz-Möllendorfról, sem a *Kalevaláról* lövésük sincs. Az illegalitást Simon a játszóterekhez vagy a jelmezbálokhoz hasonlította: mindenki annak képzei magát, aminek akarja, közepszerű írók nagy írókként, közepszerű filozófusok nagy filozófusokként tündökölnék. Ebben az ítéletében sem ismert pardont; Hölderlin és Rilke között nem szoríthatott helyet Eörsinek vagy Harasztinak. Karl Korsch és Gramsci között nem fértek el a Lukács-óvoda néhai hallgatói. Én viszont, noha Simon érvei elől kitérni nem tudtam, egyre növekvő izgalommal hallgattam a Szabad Európában, mit csinál Haraszi vagy Eörsi, imponáltak a hivatalos Magyarország hétköznapijait megtagadók. Nem utolsósorban Petri György imponált, Hamburger Miska barátja, az alkoholista költő. Bár Simon verdiktje, miszerint Petri harmadrangú szerző, közéleti hangulatköltő, elabortált filozófus, kurzusszerző, a hivatalos kurzussal szembenálló kurzus írója, az *avéta poétája*, így Simon, marginális és provinciális értelmiségi, aki azért vonult a föld alá, hogy a földalattiak megkérdőjelezhetetlen nimbuszú, kritikán felüli és kívüli bárdja legyen, szentségekkel és udvartartással, bárd legyen, jóllehet, csupán hűsvágó bárd, így Simon, lesújtott, Petri vodka szikkasztotta, cigaretta pácolta alakja azonban vonzott, nem engedett. Simont az ellenzék hidegen hagyta, vele róluk beszélni nem lehetett.

XXX

NEM MONDHATTAM EL ÍLLYÉS TEMETÉSÉT SEM,

mert Simon szigorú mérlegét Illyés Gyula alakja ki nem mozdította, nem foglalkoztatta sem a költő politikai súlya, a kisebbségi magyarság ügyében hol konfrontálódó, hol manőverező vonalvezetése, a nemzet sorsáért tett erőfeszítései, sem írói életműve, amelyet Simon szintén mérsékelt jelentőségűnek ítélt meg, jóllehet számos könyvét olvasta. Az Országos Középiskolai Tanulmányi Versenyt Déry Tibor *A befejezetlen mondat* című regényéről írt dolgozatával nyerte meg, amihez az összes korabeli szöveget felkutatta, a két háború közötti irodalom forrásmunkáit feldolgozta, hogy

aztán Lukács regényelméletére alapozottan írja meg nagy ívű eszmefuttatását, amiből, a végeláthatatlan mondatokban burjánzó latin kifejezésekből, jószerivel egy szót sem értettem, filozófiai fogalmakból szőtt hálójába belegabalyodtam. Azokban a hónapokban Simon szobájában tornyokban állt a vonatkozó szakirodalom, köztük Illyés könyvei, amelyeket Simon néhány epés félmondatban elintézett, a parasztság küldetésére támaszkodó szemléletét és okfejtését elmaradottnak tartotta, mind formailag, mind gondolatilag sekélyesnek, az ezekből következő prózai változatokat, így ő, súlyos korszerűtlenségében marasztalta el. Az elszakított területekkel, a *nacionalista iszapbirkózással*, így Simon, nem tudott mit kezdeni, a történelem évszámok nyomán feltáruuló eseményszövevényébe nem bonyolódott bele. Az ókori szerzők műveiben harcoló félistenek küzdelmei foglalkoztatták, a történetfilozófia érdekelte, az *értelmezett idő*, így ő, a történelem cselvetéseit és ármányait felülfogalmazó, szintén Simon, *szellem munkája*. Ezért aztán kellő malíciával, a csak rá jellemző ördögi iróniával figurázott ki mindenkit, akit a magyarság históriája, jelene és jövője, hovatovább sorsa aggodalommal töltött el. Simon nem bírta a *boros borongásba fulladó*, így ő, hazafias érzelmek önkínzó légkörét, a *tarisznys*, megint Simon, a *papucsos*, szintén ő, a szűrbe öltöztetett indulatokat és a kucsomás szomorúságot. Nem állhatta az *áporodott*, így Simon, nemzetféltést, a szemöldökig húzott rögeszméket, a gyertyafényben imbolygó, hálóingés kísérteteket, a *pókhálós*, ismét Simon, érveket. Zsigeri idegenkedése távol tartotta a tarisznys, a papucsos, az irredenta dalokat nótázó társaságoktól. Ha valamelyikbe mégis belekeveredett, és erre minden esélye megvolt, mert a gimnázium hordákban közlekedő, úgynevezett társaságai egyként a leigázott nemzet, a megcsonkított ország fájdalmas mítoszában éltek, hétvégén az Országház borozóban az asztalok körül és az asztalokon emelt hangon adták hírül, hogy *Édes Erdély, itt vagyunk, érted élünk és halunk*, nos, ha Simonnak valamelyikkel mégis dolga akadt, akárha a futballpályán, tehetségtelenül elbukott. Lesújtó véleménye annyira sommás volt, felülről leszárt, az érveket és az ellenérveket félresöpörő, az egész Erdély-tragédiát, a teljes Felvidék-dramát, a komplett Vajdaság-paradoxont, az en bloc Kárpátalja-traumát legalábbis a hegeli világszemlélet magasságából lekezelő és -fitymáló, hogy akaratlanul csapdába ejtette magát. Az aktuális társaság rá sem hederített, ebbe te ne szólj bele, mondták gyakran, és Simon ilyenkor néhány, a papucskokra, a szűrökre és a tarisznysokra tett sercintő megjegyzést hátravetve odébbállt.

XXX

SIMON VOLT AZ EGYETLEN, AKIT AZONOSÍTANI EBBEN AZ ÁLARCOSBÁLBAN NEM LEHETETT, maskaráinak összevisszasága, senkivel össze nem vethető szedett-vedettsége, ógörög tanulása, Casals lemezei, könyvtárában a vogul eposzok és Bernhard regényei, Marx összes művei és Heidegger német nyelvű művei, Klee képei és az őskori barlangfestmények – ezek így együttesen mindenki mással összetéveszthetetlené tették. Sem táncházba nem járt, sem presszókba, ahogyan pinceborozókba sem, könyvtárak mélyén nem verelte el magát. Fittyet hányt Pozsgay Imrére, a Hazafias Népfront vezetőjére, akibe a táncházmozgalom pálinkás hevíletű tagjai bizalmukat vetették, ügyet sem vetett Nyers Rezsőre, a néhai gazdasági reform egyik atyjára, akiben az álnéven a szamizdatba is cikkeket író, kávégőzben pácolódó reformközgazdászok bíztak. Nem kavarta fel az Írószövetségben a hatalom ellen szót emelő költő,

a táncházmozgalmak köreiből Illyés Gyula helyére léptetett Csoóri Sándor. És hidegen hagyta a hernyóbajszú, a párt által az írók közötti rendcsinálásra szánt Berecz János, akinek a nyakába a táncházakban és a földalatti ellenállásban ugyanazt a jelzést akasztották: paraszt Révai. Az egyik oldalon a Rákosi-korszak kultuszminiszterének, Révai Józsefnek zsidó származására, a másik oldalon képességeinek, intelligenciájának az előbbihez mért szűkösségére utaltak. Simon nem utalt egyikre sem, nem olvasott a pártközlemények sorai között sem, Goethe sorait olvasta.

XXX

SIMON EMBERÉRE EGYEDÜL APAFYBAN TALÁLT.

Egyedül benne talált küzdelemre méltó ellenfelet, akivel vállt vállnak vetettek, vérszövetiséget kötöttek, ám akivel szemben időről időre nehéztüzéséget és könnyűlovasságát, a hadviselés minden fortélyát bevetette. Apafy volt az egyetlen a gimnáziumban, aki Simonnal egy ringbe léphetett, a kortársain bőven túlterjeszkedő műveltségi látókörrel és tájékozottsággal kezdte az első osztályt. Rimbaud- és Nietzsche-kötetekkel fennhéjázva járt-kelt, Kantot idézett, görögül és latinul tanult, akárcsak Simon. Kapcsolatuk évekre ment vissza, családi és iskolai kötelezések, ez idejekorán, az első osztályos, helvéciai almaszedő táborban jól látszott. Estéknél Apafy és Simon duettjére került sor, láthatóan összeszokott párosukban Apafy gitározott, Simon pedig mondatkatedrálisokat húzott az akkordok fölé. A tábor lakói értetlenkedő rajongással vették körül őket, álltak a tűznél, és hallgatták Apafy minimalista futamait, Simon nyelvi bűvészműtávjait. Én is bámultam a szakállas, szálfatermetű és a torzonborz, mokány figura különszámát. A lángnyelvek fényeket és árnyékokat táncoltattak Simon olajos anorákján és Apafy fehér ingjén. Langyos, kora őszi estékbe gömbölyödtek a hajnali ébresztővel, acélosan hűvös késvillanásokkal induló almaszedő napok. Az építőtábor rendeltetésszerűen működött, délután futballbajnokság, pingpong, néhány üveg becsempészett bor. Lagymatag ismerkedés az osztálytársakkal, teherautókra fel és teherautókról le, almafákra fel és almafákról le, a köpenyes emberek, az úgynevezett művezetők méltatlankodása az alulteljesített, úgynevezett normák miatt, érkezésük, távozásuk. Emeletes ágyak, villanyoltás. Mindebben és mindezen kívül, külön, beilleszthetetlenül Simon és Apafy.

XXX

APAFY A GIMNÁZIUMBAN KISELŐADÁSOKAT TARTOTT A MEZOPOTÁMIAI KULTÚRÁRÓL,

a Gilgamesről és a németalföldi festészetről. Amikor anyám az első szülői értekezletre érkezett az ismeretlen épületbe, a tanári szobát kereste, őt szólította meg, a szakállas Apafyt kérdezte, mert azt hitte, egy fiatal tanár eligazíthatja. Lobogó trapéznadrágban, hosszú mandzsettájú, összevissza ingekben vonult, akárcsak Simon. A szűkített farmerek csöves és a buggyos vászonnadrágok popper divathullámaiktól mindketten távol hajóztak. Öltözetüket semmiféle stílusnak nem rendelték alá, azt a választékos igénytelenség jellemezte leginkább, azt sugallta, mindketten fűtyülnek bármiféle divatra, szedett-vedett pulóvereik és felöltöik csupán szükséges és esetleges kellek. Elfért rajtuk a konfekciós esőkabát és a kordnadrág, a flaneling és az atlétatrikó. Kötött sál és egyujjas kesztyű.

XXX

APAFY KIZÁRÓLAG SIMONNAL ÉRINTKEZETT,

ha egyedül volt, látványosan magába mélyedt, vagy égnek emelt fejfel ment. Ő is a közelben lakott, reggelente a Feneketlen-tó parkját szelte át természetéhez mérten mulatságosan kifelé dobált lépteivel, hóna alatt könyvektől kibuggyanó táskájával. Apafynak összes felmenője erdélyi volt, református lelkészek nemzedékei, tősgyökeres, konok magyarok. Lakásuk tömve volt erdélyi szőttesekkel, erdélyi párnahuzatokkal, erdélyi csergékkel, erdélyi fadarabokkal, erdélyi tányérokcal és erdélyi kancsókkal. A könyvtárukban az erdélyi irodalom derékhadja felsorakozott. A falakon az erdélyi városok életképei lógtak, Apafy apjának fiatalkori festményei. Apafy szobája szigetként lapult a világító udvar fölött, ahol ő, miként Simon, a klasszikus auktorokba temetkezett, írópultjánál állva Goethe fölé görnyedt, avagy zöld tintával rózta a sorokat, dolgozott regényén és szonettjein. Simon az erdélyi kézimunkák között nem volt szívesen látott vendég, a szülők Simonban lázító és izgató, felforgató, fékezhetetlen, arrogáns idegent láttak. Néhányszor láttam ezt a látást, láttam Apafy apjának tekintetét és Apafy anyjának tekintetét, amint Simon fellépésekor szemükben a félelem és a megvetés fényei lobbantak. Apafyt ez azonban nem hátráltatta abban, hogy Simonnal a nappaliban, a Tesla lemezejátszón és az Orion hangfalakon Wagner operáit maximális hangerőn, partitúrával a kezében, a végkimerülésig hallgassa. Néhány alkalommal megfigyelhettem tomboló műélvezetüket, heves vitákat arról, hol van az álzárlat, hol tér vissza a főtéma. Simon és Apafy, akárha egymást hergelték volna, szinte transzba estek. Apafy a saját erdélyiségét, mivel az a Goethe, a Homérosz és a Thomas Mann nevével fémjelezett sarokpontok között feszülő művészi elkötelezettségük erőterében elhelyezhetetlen volt, a szerb templom kertjében, a kőasztalokon antik szövegek böngészésével végződő, rendszeres szentendrei kirándulásaik rendjét megzavarta volna, Simon jelenlétében nem hogy nem hangoztatta, inkább takargatta. Simon azonban gyakran szurkálta meg barátjának gyenge pontját, különösképpen Apafy apjának már-már mániakus tevékenységéből, a pusztulásra ítélt magyar tárgyi emlékezet rekvizitumait archiváló küldetéstudatából csinált viccet. Abból, hogy Apafy apja, az erdélyi, azon belül a székelyföldi kapukat és sírokat keresi fel megszállottan, lefotózza őket, majd a fotókról otthon aprólékos rajzokat készít. Apafy együtt kacagott Simonnal a saját apján, erdélyi ősein, és bár sem tarisznyát, sem papucsot nem hordott, és szűrben sem járt, kétlelkű életre kényszerült; a klasszikusoknak adózó és a soraikba törekvő ambíciói mellett egyik féltve őrzött zugában erdélyi volta lapult. Amikor a '40-es erdélyi bevonulásról készült hangfelvételt, a kazettát, amit apám egy betegétől kapott, együtt végighallgattuk, az irredenta indulókat és Horthy nemzeti pátosztól diadalittas beszédét megrendülten hallgatta, felajzott szemekkel ült, és bár Simon elől eltitkolni nem tudta, szüleivel rendszeresen járt vissza székelyföldi felmenőihöz.

XXX

AZ EGYETEMI ÉVEK ALATT SIMON ÉS APAFY ÚTJAI ELVÁLTAK.

Simon élesen kikelt Apafy újdonsült évfolyamtársaiból verbuválódott barátai, mindekelőtt Fazekas ellen, aki széleskarimájú, malomkeréknyi kalapokat, levendulaillatú öltönyöket, vékony nyakkendőket és köpenyszerű ballonokat hordott, a kocsmák mélyén búsan vörösborot nyakalt, ha tehette, kizárólag Krúdyba feledkezett, és képtelen

volt belenyugodni a trianoni döntésekbe. Fazekas az *avéták avétája* személyesen, így nekem Simon, a bölcsészkar mintapéldánya, a nosztalgiákba és az elvágódásokba, a *hamis tudatba*, idézte Simon Mannheimet, bebábozódott, poros jelmezekbe bújt, ingatag szellemi alapokon billegő presszóértelmiségi, aki, legfőbb példaképéhez, Krúdyhoz hasonlóan a világot csak foltokban és illékony hangulatokban képes megragadni, jelentős művészi teljesítményre tehát képtelen, esztétikailag értelmezhetetlen. Apafy pedig, lám, lám, így Simon, hazatalált valódi énjéhez, nem véletlen, hogy engedett a kísértésnek, és Fazekasban végre meglelte méltó társát. Mindez nem véletlen, így Simon, hanem szükségszerű, az Apafy lényegéből következő objektív valóság, Apafy végre színt vallott azzal, hogy Fazekassal rója szeszes ködökbe burkolózva az utcákat, majd betérnek az Ibolyába, mintegy mellesleg, akárha melegedni akarnának csupán, a nyáron a sarukból kikandikáló, hosszú lábkörmű, télen korpás kabátgallérú bölcsészek fellegvárában. Beülnek az Ibolyába, és a torkukat köszörülik a hosszú lábkörmőkön és a korpás gallérokra, amivel hézagmentesen illeszkednek *ebbe a falanszterbe*, így Simon, ők maguk legalább annyira ennek a *poshadt és záptojászagú*, így Simon, lelombozott milliónek a csöppet sem épületes, épp ellenkezőleg, leépülőfélben lévő tagjai, mint az általuk pellengérré állított *Ibolya-kukacok*, így Simon. Apafy elárulta a barátságukat, és nem csupán a Fazekassal kötött szövetsége ennek a cserbenhagyásnak az *olcsó brillként csillogó*, így Simon, bizonyítéka, hanem párkapcsolata, a bizonyos Edit nevű csajjal, másképpen falusi hisztérikával folytatott viszonya sem hagy kétséget afelől, hogy Apafy az erdélyi havasok mellett a magyar ugaron otthonos, a Hortobágy szikes flórájának és faunájának délibábja személyesen.

Tóth Krisztina

Alapkövek

A kilencvenes évek második felében Simon Balázssal egy házban laktunk a Rippl-Rónai utcában. Hatalmas, U alakú épület volt a MÁV Kórházzal átellenben, közel a vasúti sínekhez. Én az U betű egyik szárában laktam az elsőn, ő pedig szemben, a harmadik vagy negyedik emeleten, már nem is emlékszem.

Az U betű két szára árnyékos, zöld udvart fogott közre. Nyáron a rigók ébresztettek bennünket. A lakás egyébként egyáltalán nem volt csendes: behallatszott a vonatok kattogása, jó időben, a nyitott ablakokon át pedig a szemben lévő születeszetről a vajúdó nők elkínzott jajgatása és kiáltása. Ez különösen nyári éjszakákon volt kísérteties, amikor a zöld udvar tücsökhangját egy-egy hosszú sikoly nyomta el. A mellettünk lévő házban volt a Köztisztasági Hivatal kukásautóinak garázsa, ezek is zörögve hajtottak be a betonfelhajtón. Ehhez jött még az udvar aljában üzemelő, boltnak álcázott kocsmá zsvaja. A mentősök hajnalban itt hajtották fel a kávéjukat, hozzá gyakran valami rövid kísért, és rendre itt indították a napot a környék lúdtalpas alkoholistái is. Gyakran hallgattam a hálóból a kora reggeli, kaptos párbeszédet. [„Hát azt hiszed, hogy én hazudok? Hát haljak meg a Gobbi Hildán, ha nem így volt.”]

Balázs legjobban a földszinti, utcafronton működő karosszérialakatost utálta. A műhelyben hangos munka folyt, nyáron nyitva hagyták a vasajtót, és az ő nappalijának ablaka pont ide, a Rippl-Rónai utcára nézett. A verseiben megjelenő, kissé archaizáló „kovács” valójában erre az állandóan kopácsoló karosszérialakatosra vonatkozott. Szegény lakatos, nem is sejtette, hogy valaki az emeletről milyen engesztelhetetlenül gyűlöli, milyen utálattal pillant be minden nap a műhelyébe.

Eleinte Balázssal nem voltunk barátok, sőt, épp csak üdvözlöttük egymást, amikor összefutottunk az udvaron. Ha kedve volt, megtorpant és elmondta, hol jelenik meg éppen verse. Soha, egyetlenegyszer se kérdezte, hogy én min dolgozom, egyszerűen nem vett tudomást róla, hogy írok. Egy alkalommal ez különösen felbosszantott. Éppen hazaérkezett. Annával, a szerelmével gyakran tettek biciklitúrát, akkor is a bringát tolta be az udvarra. Megállt, kitámasztotta, és elújságolta, hogy a *Holmi* most hozta le egy versét. Mondtam, hogy láttam, mert az enyém van a másik oldalon. Nagyon nézett, de nem jött zavarba. Valószínűleg tényleg eszébe sem jutott, hogy elolvassa, mi van a párhuzamos oldalon. Gőgös volt, engem is afféle jelentéktelen kékharisnyának tekintett, mint a legtöbb bölcsészlányt, akit az egyetemről ismert.

Azt, hogy végül barátok lettünk, nem is az irodalomnak, hanem a közös ellenségnek köszönhetjük. Az U betűnek abban a szárában, ahol Balázs is élt, a 40-edikben, lakott egy alkoholista, aki ha nagyon felöntött a garatra, az egész világgal szeretne volna megosztani a jókedvét vagy bánatát. Ilyenkor kitette a hangszóróját az erkélyre, és egy vagy két napon át nyomta a világba a zeneszámokat, amelyeket az udvar hangszekrénye felerősített és visszavert.

Egyszer, emlékszem, egy sürgős fordításon dolgoztam, a Budapesti Francia Intézetnek kellett leadnom egy megnyitászöveget. Földugóval ültem a fülledt szobában, a csukott ablak mögött, és igyekeztem koncentrálni. Nem sikerült.

Semmi bajom Freddie Mercury-val, tényleg szeretem, de akkor úgy éreztem, hogy ha még egyszer meg kell hallgatnom a végtelenített *Bohém rapszódíát*, akkor valakit megölök. Kora reggel óta kint volt a hangszóró az erkélyen, zengett az udvar. Késő délutánra már a legelszántabb Queen-rajongó is eljutott volna abba az idegállapotba, amibe végül én kerültem.

Kiemeltem a hűtőből egy doboz tojást, és elindultam az U betű másik szárába. Mentem, mint Michael Douglas az *Összeomlás* című filmben. Átszeltem a kertet, fellífteztem az emeletre, végigmasíroztam a gangon a zajforrás ajtajáig, és rátenyereltem a csengőre.

Senki sem nyitott ajtót.

Nyomtam tovább.

A lakás tulajdonosa nyilván ájultan hevert odabent, én meg fogtam a tojásokat, és egyenként, az egész dobozt ráhajigáltam az ajtóra. Balázs, aki a folyosó végi konyhaablakából nézte végig a jelenetet, egyszer csak kilépett papucsban, melegítőben. Megállt előttem:

– Megverjem neked, ha kijön?!

Elismerően nézegette az összemocskolt bejárati ajtót, és az ajánlatot gálánsan bővítette azzal, hogy bárkit, bármikor szívesen megver, csak szóljak nyugodtan. Aztán teáztunk egyet.

Hát így kezdődött.

Kicsivel később, a közös képviselő egyik látogatása után eszembe jutott Balázs ajánlata. A közös képviselő alacsony, ellenszenves férfi volt, aki reggel hét és negyed nyolc között szeretett becsöngetni a lakókhoz, mert olyankor, ugye, már minden rendes ember talpon van, csak a kurvák és a betegek fetrengenek ágyban. Akkoriban csak kilencre, tízre jártam dolgozni, és utáltam, ha bárki felriasztott.

A közös képviselő nem csak becsöngetett, be is jött. Nézelődött, kötekedett, besétált a kis konyhámba, egyszer még a falat is megkopogtatta, hogy átalakítottam-e, mert ahhoz, ugye tudom, engedély kell.

Válaszul csak annyit mormoltam, ne jöjjön korán reggel, kértem már többször is.

Amint elment, már hívtam is Balázst, hogy akadna egy kis munka. Felvillanyozódott. Mivel a közös képviselő péntekre ígerte, hogy visszajön, és mivel biztos voltam benne, hogy megint kora reggel fog megjelenni, Balázs már hat után ott volt nálam, hogy kidolgozza a haditervet. A fürdő kinyitott ajtaja mögött fog várakozni, döntött, majd adott pillanatban előlép és cselekszik. Kicsit megijedtem, hogy vér fog folyni, ezért arra kértem, inkább csak férfiúi jelenlétével nyomatékosítsa kérésemet. Bíz rá – felelte.

Reggel hétkor csengettek. Hosszan, erőszakosan. Ajtót nyitottam. Ott állt az izgága, kicsi ember.

Balázs előlépett a fürdő ajtaja mögül, és mielőtt a másik bármit szólhatott volna, egyszerűen felemelte a levegőbe. Nem csak felemelte, tartotta. Rövid, hatékony párbeszéd folyt, tegeződő, baráti hangnemben.

– Nem jössz többet nyolc előtt. Megígéred?

– Meg.

– Nem nyomod a rohadt csengőt, bazdmeg. Megváród, amíg kinyitják. Megígéred?

– Meg.

– Biztos?

(Rémült bólogatás.)

– Na azért.

És lerakta, nagyot fújt. Ismerték egymást, a fickó tudhatta, hogy a szakállas lakó nem viccel.

A közös képviselő riadtan távozott, én pedig úgy éreztem magam, mint valami westernfilmben. El voltam képedve és ragadtatva, közben meg azon szorongtam, vajon nem fog-e ez az alak rendőrökkel visszajönni.

Eszébe se jutott. Mint később megtudtam, komolyan megkedvelte Balázst, nagyot nőtt akkor a szemében. Meg is hívták magukhoz a feleségével, beszélgettek a kóser konyháról, kifejezetten szívélyes viszony alakult ki közöttük.

Miután így összebarátkoztunk, Balázs rendszeres vendége lett a nálunk tartott havi irodalmi összejöveteleknek. Nagyon kritikus volt szinte mindennel. Lényeglátó, tűpontos megjegyzéseit nem csomagolta udvarias mondatokba. Röviden, kíméletlenül sértett halálra mindenkit. Indoklásul többször is elmondta, hogy ő meg fog halni, nem ér rá szarokat olvasni.

Egy alkalommal azt javasolta az alkalmi vendégnek, egy fiatal bölcsészfiúnak, hogy hosszú prózaverséből faragjon egy négysorost. Vagy nem is, tűnődött, inkább egysorost. Amikor a fiú azt mondta, este majd dolgozik a versen, ha hazament, Balázs az ajtóra mutatott:

– Most, izibe’.

Azt hiszem, a legkegyetlenebb Szabó T. Annával volt, de bizonyára mindenkinek megvannak a személyes történetei, aki akkoriban megfordult nálam ezeken az alkalmon. Schein Gáborral is többször keveredett szóváltásba, vele főleg azért, mert Gábor halkan érvelt, nem engedte magát bepörgetni Balázs vehemens, színpadias retorikájától. Ez Balázst feszültté, kötekedővé tette. Dominálni akart. A lényegét tekintve szinte mindig volt igazság abban, amit mondott, még ha túlzott is. Szinte. Ha nem, be nem ismerte volna. Amikor a saját versemmel gondom volt, amikor úgy éreztem, valami még nincs a helyén, ő rámutatott a problémás sorra, szókapcsolatra, jelzőre. Volt, hogy felhívott éjszaka, ha befejezett valamit. Beolvasta a friss verset a telefonba.

– Na?!

Nem azt várta, hogy megbeszéljük, csakis megerősítést. Nem is nagyon volt mit megbeszélni, amit felolvasott, az általában jó volt.

Minden nyeresége ellenére nélkülözhetetlen volt a szeme, a tudása. Függővé váltunk a gyilkos szarkazmusától, átragadt ránk valami abból a mohó örömből, amellyel lecsapott a manírra, a semmitmondásra, a szépelgésre. Irritálta, ha valami tetszetős, felbosszantotta a csinos forma. Csak a belső egyensúly, a felszín alatti bonyolult dinamika érdekelte.

Többször vitakoztunk egy idősebb pályatársunkról, akit én nagyra becsültem, de ő semmire se tartott. Megvetően legyintett, ha szóba hoztam.

– Egy jó verset mutass tőle!

Egyszer, amikor a telefonban megint elkezdte szapulni az illetőt, előszedtem egy kötetet, és felmentem, becsengettem hozzá. Elolvasta az ajtóban a verset, ideges, jellegzetes fejtartásával.

– Na jó, ez az egy. De ez véletlen.

Ilyen volt. Tántoríthatatlan, okos, makacs, kellemetlen és vicces.

Akkoriban kezdtek terjedni Magyarországon az első személyi számítógépek. Nekünk, csóró bölcsészeknek nemigen volt. Azt hiszem, éppen azokban az években vásároltunk először egy használtat. Balázs azt mondta, őt ez már nem érdekli, nem tanulja meg. Ennyi ideje már nincs, meg fog halni. Nem hittük el, pedig igazat mondott. Senki sem tudta, mennyire beteg, csak a nyugtalanságát, a dühödt türelmetlenségét érzékeljük.

Amikor terhes lettem, 1997 novemberének végén elköltöztünk a Rippl-Rónai utcából. Az összejövetelek a nyolcadik kerületi Strázsa utcában folytatódtak. Balázs oda is többször eljött, akkor már húzta a lábát. Félt a kutyától, ezért Fülest, az örökké boldog, zsemleszínű kiskutyánkat hátra kellett zárni a kertbe, ha megérkezett. Akkoriban néha alkalmi, mentett kutya is volt nálunk, például a nagytestű bernáthegyi keverék, Maci, aki Fülest után a világ második legjámorabb kutyusa volt. Ki se nagyon mozdult a konyhaasztal alól, ha idegenek érkeztek. Korábbi gazdája verhetett, tartott az emberektől. Eszünkbe se jutott bezárni, rá se hederített a költőkre.

Nem így Balázssra. Amint ő belépett az ajtón, előrontott, és morogva, vicsorogva a falnak szegezte. Percekig tartotta sakkban két lábon ágaskodva, alig tudtuk elvonsozni onnan. Balázs halálsápadtan, verejtékezve kérdezte, hogy kerül ide ez a dög, és látszott rajta, hogy megviselte a dolog. Soha nem nevezte nevén a mi kutyánkat se, csak annyit kért, zárjuk be az állatot.

Ma sem értem, mi lelhetette Maci kutyát. Talán korábbi bántalmazója szakállas volt, talán más, kellemetlen emlék aktiválódott hirtelen a fejében, mindenesetre ma is lelkipurdalásom van a kínos jelenettől.

A fiam csak pár hónapos volt, amikor 1998 májusában felhívott Meskó Zsolt, hogy kellene neki egy vers a Népligeti Volánbusz pályaudvar alapköveteléséhez. [Akkor indult az építkezés.]

Hm. A fordításaimból éltem, sőt, élt az egész családom, akkor is éppen benne voltam valami nagyobb munkában. Ötletem sem volt, miről kellene egy ilyen alkalmazott izének szólnia. De nem mondhattam nemet, nem voltunk abban a helyzetben. Az összeg, amit ajánlottak, komoly pénz volt, harmincezer forintot nem hagyhattam elúszni. Mondtam, hogy megírom, kell a rezsire. Akkori férjem, aki rangon alulinak érzett minden olyan szellemi munkát, ami nem szerves része az életműnek, és aki már a fordítások miatt előszeretettel mondogatta, hogy én, úgymond, a szellem prostituáltja vagyok, megvetően elhúzta a száját a feladat hallatán. Én úgy okoskodtam, hogy ha két szoptatás között meg tudom írni, akkor nem akkora szegény ez, nagyobb szegény, hogy folyton én dolgozom. Elhangzik a vers, leteszik azt az alapkövet, aztán ennyi.

El is készült az opus, elküldtem Meskó Zsoltnak, aki néhány nap múlva felhívott, és zavartan szabadkozott, hogy sajnos túl sok a BKV a versben, illetve túl kevés a Volán. Ez igaz is volt, nem hivatkozhattam a költői szabadságra, de még csak arra sem, hogy nem járok én soha Volán busszal.

De azért kifizetik, vigasztalt rögtön, ha már dolgoztam vele. Ez volt a lehető legjobb, ami történhetett: a mű nem hangzott el, de a honoráriumot elküldték.

Mint kiderült, Meskó Zsolt másnap összefutott Balázssal az utcán, és elpanaszolta neki, milyen kutyaszorítóba került. Megkérdezte, nem írna-e neki gyorsan egy másik buszos verset: mindjárt itt az avatőünnepség. Balázs, aki szintén állandó anyagi gondokkal küszködött, megírta. Ez se tetszett a szervezőknek. Kifogásolták benne a szovjet buszokat, húzták a szájukat, hogy így meg úgy, ott lesz az államtitkár asszony, fene se tudja, mit fog ehhez szólni. Balázs is megkapta a honoráriumát, de az ő verse is fennakadt a rostán. Végül Meskó az utolsó pillanatban rittyentett egyet, és az hangzott el, mindenki legnagyobb meglepésére.

Meskó Zsolt nemrégiben elküldte a saját egykori szövegemet és Balázst is. Míg én hülyéskedésnek fogtam fel az egészet, játéknak, fizetett ujjgyakorlatnak, Balázs igazi verset írt, mert ő nem ért rá az idejét vesztegetni. Még pénzért sem.

Amikor már előrehaladt a betegsége, az egyik műtétje után, Murányi Yvettnél lábadozott a Zsil utcában. Yvettnak el kellett mennie otthonról, ott maradtunk a túlmelegedett lakásban. Izzadt, mereven előrenyújtotta a lábát. Kérte, hogy segítsek neki, szeretne lezuhanyozni. Semmi meglepőt vagy szemérmeslont nem láttam ebben. Nehezen lépett be a kádba, rácsodálkoztam erre a robosztus, betegségében esendő, mégis szép férfire.

Amikor kiszállt, sokáig keresgettem valami ollót az ő instrukciói alapján, Klimt Csók-reprodukciója alatt, egy zsebes tárolóban. Azóta is Balázs jut eszembe, ha meglátom azt a képet. Az a nyári délután, ahogy a hangjával távirányít, mert már fárasztja egy séta a másik szobáig.

Amikor még betegebb lett, a nagynénje, Prielszky Virág ápolta őt a Beethoven utcában.

Ha látni akartuk, ide jöttünk látogatni. Egyszer Virág tőtikét készített neki, és biztatgatta, mint egy gyereket, hogy egyen. Megemelte a fekvőszéke támláját, a szájához vitte a szőlőlevél-tekerceset, hogy kóstold meg, ez a kedvenced, de Balázs félrefordította a fejét. Éppen olyan volt, mint a kicsi fiam, amikor nem ízlett neki valami. A szemét már nem tudta lecsukni, a daganat addigra akkorára növekedett, hogy a hatalmas szemgolyók nem fértek el a szemhéj alatt. A nagynénje kenegette, hogy ki ne száradjon, anyai gyengédséggel. Megigazította a párnát, a takarót, aztán bement. Tudtam, hogy nem ezt a képet kellene megőriznem róla, ahogy itt fekszik a takaró alatt csontsoványan, szinte testetlenül, maszatos szakállal, de mégis a retinámba, az agyamba égett minden részlet, mint valami figyelmeztetés, tanulság, útravaló. Hülyeségekről beszéltem, az élők fontosnak látszó, aztán elmúló ügyeiről, ahogy az ember ilyenkor szokott. Mondtam, hogy elválok végre a férjemtől, akit ő se kedvelt, ahogy a baráti körben senki. Nem érdekelte: csak nézett fáradtan a semmibe. Érezte ugyan a világot, de már nem volt jelen benne. Hallgattunk aztán, szállingózott a nyárfavatta.

Kérdeztem, fáj-e.

– Kurvára – suttozta.

Akkor láttam élve utoljára.

Aztán már csak egyszer. Yvett telefonált, hogy meghalt. Három várandós nő ült körülötte a szobában: Yvett és Anna, a két korábbi szerelme, meg Tücsi, az unokatestvére, mind nagy pocakkal. A szomorúság ellenére valahogy béke volt, rend. Nők vigyáztak rá, akiket szeretett, és jöttek hozzá a barátok elköszönni. Hiányzik nagyon. Eltelt közben az élet nagyobbik fele. Nem érünk rá szarokat olvasgatni, tényleg nem.

Tóth Krisztina: Alapvető dolgok

A busz nekem az olyan, mint a két láb.
Nem járok póru, mert mindig buszon,
[s ha néhanapján mégis villamossal,
arról hallgatnom illik most, tudom].

A fél életem lassan átbuszoztam,
és néztem ki a plexiablakon.
Egyszer így hagytam el a tornazsákom,
sőt, az ernyőket máig otthagytam.

Van egy olyan kis háromszögű nyílás,
tudják, ott, ahol összeér két támla:
az ember oda beteszi a szatyrát,
és máris nő a talált tárgyak száma.

...az ötvennyolcas volt nekem az első.
Le a hegyről és újra föl a hegyre,
mindig új út, az ember sose unta,
mert a BKV folyton elterelte.

Ott volt Misi, a budafoki Rain Man,
ő segített a nehéz kanyaroknál:
leghátul állt és berregve dülöngélt,
– titkon remélem, hogy még ma is ott áll.

Aztán az egyes, a number one, a drága!
Csukott szemmel figyeltem, merre dől,
tudtam, hol járunk és még hány megálló
és hogy hajnalban nem jön ellenőr.

Ám az egyesre lesújtott a törvény:
jött ugyan másik busz helyette,
de nem visz Pestről át Budára.
Olyan seb ez, mely többé nem heged be.

Én az egyes buszt sohase felejem.
Nem pótolhatja, ne higgye, a négyes!
Kisföldalatti? Vaksiképű metró?!
Hú leszek hozzád, egyes busz, te édes!

És hogyha már a szerelemhez értünk:
piros hetes, a szívem visszadobban!
Körtér, Gellért tér, Felszabadulás tér!
Be rég is volt, hogy utaztunk halomban!

Hát amikor még kibuszoztunk Érdre!
Minden buszok közt király a Volán:
el nem marad kirándulás, se randi
soha többé a távolság okán!

De térjünk végül versünk lényegére:
minden inog, így mindennek alap kő,
hát fényeskedjék itt egy pályaudvar,
és legyen letéve hozzá az alapkö!

Simon Balázs: Egy buszpályaudvar

Álom, magánszínház néhány
Buszról, sorban, jönnek:
A dűlőútra tévedt távolsági
Busz, mint egy mustárszín
Rabruha, az oktatóbusz, fürge
Ékszíjával a szellőzőrács mögött, a
Szovjet katonai busz, agyonvert bűn-

Bak, rögtönzött bakokra téve, alvázig
 Csupasz, aztán a cseh busz, kávédaráló,
 Hogy köpte a sűrű, szinte darabos
 Füstöt a hóba, mint egy gyár!, utána,
 Távolabb az a jugó busz fönt, sziklás
 Szerpentinén, a váltó barna műbőr
 Szoknyájában, ma is látom, hogy mozgott a
 Kar, a sor végén, remizben áll, olajfa
 Mellett, testvéri közel egy fakókék szóló,
 A 14-es tán: a túr dö busz versenyzői, a
 Keleti mezőny, befutnak egyenként egy föl-
 Számolt vagy épülő buszpályaudvar állásaira,
 A félköríves csarnok járdája elé, a
 Tetőpárkány, nézd csak!, mint egy tányér-
 Sapka ellenzője, nincs már rajta bádóg,
 Befutnak, most a szovjet, tépett belsejével,
 Két rozsdás kerékagyon és pőfékelnek,
 Egy-egy hosszúszerű csibukpipa, hosszú-
 Távú adoma, a végső csattanó előtt,
 Mindjárt a soknemzeti színű célszalagot
 Átvágják.

Márton László

„Finom a hal”, idézőjelben

SIMON BALÁZSRÓL, HALÁLA UTÁN HÚSZ ÉVVEL

Tizenennyolc éves volt, amikor megismerkedtem vele. Így tehát figyelemmel kísérhettem egész felnőttkorát, amely rövidebb ideig tartott, mint a gyerek- és kamaszkor évei. Közeli barátom volt, sokat voltam együtt vele, intim ügyekről is beszélgettünk – mégis vannak alapvető dolgok, amelyeket nem tudok és most már nem is fogok megtudni róla.

Költő volt, nemzedékének egyik legnagyobb költői tehetsége. Ellentétben több időhöz jutó nemzedéktársaival – Schein Gáborral, Vörös Istvánnal, Tóth Krisztinával, de még a tragikusan korán elhunyt Borbély Szilárddal és Térey Jánossal is, akiknek több idő állt rendelkezésükre – neki alig egy évtized adatott az életmű megalkotásához. Ez a költői életmű – életében hat verseskötet és egy posztumusz hetedik – összefogott és lezárt, teljes egésznek érződik, valahogy úgy, mint a szintén kevés idővel gazdálkodó József Attiláé. Ő is, mint J. A., tudta, hogy hamar meg fog halni, és ennek tudatában – sietősen és koncentráltan – írta az utolsó évek verseit. Azok kedvéért, akik nem ismerik az élettrajzát: egy szörnyű betegség végzett vele. Az 1996-os harmadik kötet verseiből [címe: *A mi lakománk – Lectisternium*] kihallatszik az első nagy műtét előtti szorongás. Azaz mégsem. Nem volt ő szorongó alkat. Szorongás helyett

áljon halálasztás. A következő, *Makdír* című kötet viszont már nem annyira az átmenetileg elhárult életveszélyről, inkább a gyászról, az édesanya elvesztéséről szól.

A Balázsról szerzett benyomások, a vele folytatott beszélgetések érelték meg bennem azt a felismerést, hogy a szellemi kiválóságnak sok válfaja és területe van, és ezek nem cserélhetők fel egymással. Balázs roppant éles elméjű és gyors felfogású volt. Az elmeél szatirikus – mondhatnám, gúnyolódó – hajlammal társult, amely csak élszóban nyilvánult meg, verseiben ennek nyoma sincs. Elképesztő memóriája volt; ma is csodálkozom és csodálom, milyen pontosan és részletesen idézte fel az általa ismert mozzanatok, legyen szó egy találkozásról vagy egy film képsorairól. [Szerette a filmeket; a színházat nem annyira.] A memóriához kapcsolódik nyelvismerete: ismerte a nyugati nyelveket, tudott latinul, görögül, perzsául, héberül, talán arabul is. Az elmének ez a rendkívüli raktározó képessége apai örökség: az édesapa, Simon Róbert, a neves orientalista műveit olvasva hasonló szellemi kiválóságra figyelhetünk fel. A művészi érzékét viszont az édesanyjától, Prileszky Csillától örökölte: az a festői szemléletesség, amely Balázs verseiben megmutatkozik, őrá volt jellemző. Valahányszor beszéltem Csillával, mindig az volt az érzésem, hogy a fia verseit idézi. Holott fordítva állt a dolog: Balázs verseiben volt felismerhető az anya szava- és észjárása.

Röviden: Balázs eszes volt, de nem volt bölcs. Okos is csak bizonyos tekintetben és helyzetekben volt, más helyzetekben oktanul viselkedett. Tudott nagylelkű lenni, de a belátás hiányzott belőle. Gyakran volt nagyvonalú, de csak ritkán kíméletes. Szellemi ereje nagy testi erővel párosult, legalábbis, amíg egészséges volt. Diákkorában nem riadt vissza a nehéz fizikai munkától, sokszor rakodással vagy favágással keresett pénzt. Volt egy Előd nevű barátja, szintén erős fiú, akivel rendszeresen birkózott, és alkalomadtán együtt jártak dolgozni az erdőgazdaságba.

Olyan kisugárzása volt, hogy bizonyos típusú nőket meg tudott babonázni. Amikor éppen nem volt benne valamelyik stabil kapcsolatában, ezzel a lehetőséggel gyakran élt, nem ritkán visszaélt. A betegség elhatalmasodásáig agresszív is volt, ennek minden következményével együtt. Az utolsó években valamelyest megszeliődött. A szenvedés kiölte belőle az agressziót és a döllyöt. De még ekkoriban is tudott váratlanul nagy cirkuszokat csinálni.

Göggös volt: lenézte és kigúnyolta azokat, akik kevesebbet tudtak vagy kisebb tehetséget tanúsítottak nála. Ezzel sok pályatársat magára haragított. Viszont a szellemi kiválóságot felismerte és tisztelte. Élete legnagyobb büszkeségeként tartotta számon, hogy egy háromórás vizsgát követően Borzsák István professzor így szólt: „Nocsak, úgy veszem észre, Simon úr belenézett Horatiusba.” [Balázs – elmondása szerint – visszautasította a Horatius-kötetet, és a költeményeket fejből mondta latinul, majd nyelviileg elemezte és fordította őket, kitért a filológiai dilemmákra, végül felidézte és értékelt az akkoriban hozzáférhető szakirodalmat. Borzsák professzor hírhedten fukar volt az elismeréssel, úgyhogy Balázs erre a szűkmarkú dicséretre büszkébb volt, mint később a Bródy Sándor-díjra.]

Az irodalmi közéletben nem volt sem népszerű, sem sikeres. Eleinte azt hittem: hatalmas elmébeli kaliberével, ragyogó tehetségével ezen, kellő méltóságot mutatva, önérzetesen felül tud emelkedni. Nagyobbat nem is tévedhettem volna. Az igazság az, hogy egész életében mohón szomjazta – mindhiába – a dicsőséget, és ha néha mégiscsak jutott neki egy-egy korty, az rögtön a fejébe szállt.

Kevesen szerették, de akik mégis, azokhoz megindító módon ragaszkodott. Mintha egy ókori keleti despota mintegy varázsütsére átkerült volna a huszadik század végi Budapestre, és nem egészen értené, hová lett a birodalma. Viszont udvartartása vagy valami efféléje volt neki. Ide számítom a két nagynénit, Csilla húgait, Virágot és Gyöngyöt. Saját húgával nem tartott fenn szorosabb kapcsolatot, viszont Juditnak volt egy darabig egy barátja, Tamás; őt megkedvelte és megtartotta. Tamás informatikus volt, Balázs vele szereltette össze a polcait, egyszer-másszor egy kis villanszerelést is rábízott. És hogy ne csak ilyen földhözragadt feladatai legyenek, Balázs utolsó köteteinek is ő tervezte a borítóját. Tamásnak lett egy új barátnője, Edina, ő fotós volt. Neki az volt a dolga, hogy Balázs kézzel írt verseit legépelje, illetve az utolsó években számítógépbe írja. Ekkor már valószínűleg diktálta a verseit: a betegség miatt rosszul látott, és egyre nehezebben mozgatta a kezét. Volt egy Rita nevű lány, aki Balázs megörökölt másik lakását bérelte. Az ő dolga az volt, hogy csirkefilét süssön Balázsnak, aki ezt a feladatot senki másra nem volt hajlandó rábízni. Ritkán jelent meg Balázsnál, ezért Balázs ritkán evett csirkét.

Voltak író barátai is. Ők nem tartoztak a fönt leírt családszerű képződményhez, de Balázsnak ők is fontosak voltak. Közéjük tartozik Jánossy Lajos és Lőrinczy Attila, később G. István László, akinek apját, Géher Istvánt költőként példaképének tekintette Balázs. [Vagy legalábbis szerette a verseit.] Író barát pozícióba kerültem én is. Kamaszkori barátság fűzte Péterfy Gergelyhez, de aztán megneheztelt rá, mert Gergő egyik könyvében ráismerni vélte önmagára. Később megenyhült. Gergő szellemi és művészi kapacitását mindvégig elismerte, és büszke volt rá, hogy Gergő nagyapját, Jékely Zoltánt, Gergőnek köszönhetően, személyesen ismerte.

Említenem kell néhány idősebb író is. Horgas Béla és Levendel Júlia adta ki Balázs első verseskötetét, később a harmadikat is, a *Makdírt*. Folyóiratukban, a *Ligetben* rendszeresen közölték a verseit. Egyszer, amikor Balázs éppen szívélyes viszonyban volt az apjával, Simon Róbert Horgasék folyóiratában közreadott egy Háfiz-tanulmányt, amelyhez Balázs fordította a nagy perzsa dalnok költeményeit. [Aki azt hiszi, hogy Balázs nem tudott kötött formában verselni, az nézze meg ezeket a gázeleket.] Béla és Juli jók voltak Balázshoz, törődtek vele, ő pedig szívből szerette őket.

Az 1980-as évek végén néhányszor találkozott Mészöly Miklóssal, de nem tudott ráhangolódni Mészöly habitusára, Mészölyt pedig idegesítette Balázs harsány mindentudása. Jóval több megértésre talált Sándor Ivánnál, akinek kimondottan tetszett ez a jellegzetesség, Iván higgadt bölcsessége és szellemi nyitottsága pedig tiszteletet ébresztett Balázspan. Sokszor találkoztak; Iván gyakran és mindig elismerően beszélt Balázsról, írt is róla. Somlyó Györggyel egyszer, egy közös ismerős lakásán, csúnyán összeszólalkozott; ezt Somlyó, aki addig jóindulattal volt iránta, sohasem bocsátotta meg. Idős és fiatal költő harmonikus barátságának indult kapcsolata Rába Györggyel, aztán Rába váratlanul kegyvesztettnek nyilvánította Balázst, máig nem tudom, miért, és nem állt vele szóba többé. Várady Szabolcshoz fűződő kapcsolatát megterhelték a *Holmitól* érkező visszautasítások. Géher István nagyra becsülte a költészetét; a Bródy Sándor-díjat is nagyjából őt harcolta ki neki. Szülei révén gyerekkora óta ismerte Margócsy Istvánt; komoly szellemi és erkölcsi tekintélynek tartotta.

Az édesanya és a nagynénik mellett két nő volt jelentős szereplő Balázs életében, Yvett és Anna. Előbbi fontos szerepet játszik Balázs utóéletében is: ő kezeli – méghoz-

zá példamutató gondossággal – a hagyatékot, ezért kiírom a teljes nevét: Murányi Yvett. Ismeretségünk kezdetén Yvette még nagyon fiatal volt, majdnem kamaszlány, de már ekkor is látszott, hogy határozott, erős egyéniség. Ő is görög szakos volt, ő is jókora szellemi kapacitással rendelkezett, így nem állt fenn az a veszély, hogy nem érti Balázs utalásait, vagy nem tud hová tenni egy antik idézetet.

Akkoriban – harminc-harminckét évvel ezelőtt – az volt a benyomásom, hogy Balázs számos fontos tulajdonsága megvolt Yvettben is, leszámítva persze a költői ambíciót. Éles elme, nagy szellemi kapacitás, némi gőg, némi gúnyolódó hajlam, és mindez, akárcsak Balásznál, a kedély gazdagságával párosulva. Azt hittem: ha van két ember, akik egy életre egymásnak vannak teremtve, akkor ők azok. Utóbb kiderült: éppen a hasonlóság tette lehetetlenné, hogy együtt maradjanak.

Sohasem fogom elfelejteni azt az őszi estét, amikor négyesben ültünk a Művész mozi előcsarnokában: Balázs, Yvett, Scherter Judit és én. Előzőleg Kamondi Zoltán *Halálutak és angyalok* című filmjét vetítették. A vetítés után Judit észrevett, megszólított, majd, miután bemutattam neki barátaimat, csatlakozott hozzánk. Scherter Judit sokoldalúan tehetséges, attraktív, színes egyéniség volt. Számos könyvet írt, hideglelős képeket festett, és néhány évig fellépett a Jeles András-féle Monteverdi Birkózókör produkcióiban is. Ugyanakkor – hadd fogalmazzak így – nem volt könnyű eset. Hamar elnyerte ismeretlen emberek bizalmát, és szívesen tett útmutatásnak álcázott szemrehányásokat. Most azért lépett hozzám, hogy kérdőre vonjon, amiért meglátott a nyár végén két gyerekemmel a Szépművészeti Múzeumnál, ahol egy etruszk tárgyú kiállítást néztünk meg.

„A gyerekeket az Állatkertbe vagy a Vidámparkba kell vinni, nem pedig etruszk kiállítással!” Ezt kívánta közölni velem. Amikor megtudta Balásztól, hogy ő és Yvett hiába látszanak szép fiatal párnak, éppen szakítófélben vannak, Judit felvillanyozódott. Imádta, ha mások az ő jelenlétében szakítanak. Elgyönyörködött újdonsült ismerőseiben, szomorúságukban. Látszott rajtuk, hogy még mindig szeretik egymást, de már eldőlt, hogy szétmennek. Ez tetszett neki. Majd rám ripakodott: „a gyerekeket az Állatkertbe vagy a Vidámparkba kell vinni, nem pedig múzeumba!” Igazat adtam neki, és megígértem, hogy legközelebb majd oda fogom vinni őket.

Ezzel csak bosszantottam, mert arra számított, hogy visszavágok. Imádott másokat feldühíteni. Közölte velem, hogy fogalmam sincs a gyerekeknevelésről. Aztán pihenésképpen Balázssal és Yvett-tel is foglalkozott egy kicsit. Kérdezte: hány évig voltak együtt? Hogyhogy most is itt ülnek egymás mellett, holott már szakítottak? Vagy csak most fognak szakítani? Aztán ismét felém fordult: vegyem tudomásul, hogy „a gyerekeket az Állatkertbe vagy a Vidámparkba kell vinni, nem pedig etruszk síremlék-reliefek, vörösalakos vázák és emberi testrészeket ábrázoló fogadalmi jelvények közé!”

Láthatóan ingerelte, hogy nem tud kihozni a sodromból. Nyíltan sértegetni viszont már csak Balázs és Yvett miatt sem akart. Különben is, Balázs a védelmemre kelt. Elmondta, hogy ő már tízéves korában németül olvasta Heidegger *Sein und Zeit* című munkáját, tizenhárom évesen pedig megtanulta görögül az *Iliász* első két énekét. Juditot elfutotta a pulykaméreg. „Akkor neked nem is volt gyerekkorod!” – vágta Balázs fejéhez. Ki tudja, hová fajult volna a jelenet, ha nem érkezik váratlan segítség. Jött Bíró Yvette, a neves filmesztéta, Judit régi ismerőse. Amikor Balázs meghallotta a nevét, a fejéhez kapott: „Már csak ez hiányzott! Még egy Yvette!”

Balázsra mint archaikus személyiségre erősen hatott a név mágiája. Amikor a *Trisztán és Izolda* című középkori verses regényt fordítottam, sokszor ő jutott az eszembe. Trisztán azért és csak azért veszi feleségül Fehérkezű Izoldát, mert ugyanúgy hívják, mint élete nagy szerelmét, akit elveszített. Balázs hasonló módon cselekedett. Kevéssel a szakítás után megismerkedett egy másik Yvett-tel, aki koreográfus volt, így tehát szinte biztosra vehető, hogy nem tudott görögül. De Yvett volt ő is. Balázs így emlegette, latin szerzők példáját követve: „a kisebbik Yvette”.

A teljesség kedvéért mondom: amikor Balázs haldoklott, és úgy vették körül a nők, mint egy antik tragédiában, vagy mint egy ótestamentumi jelenetben, a kisebbik Yvett is ott állt a halálos ágynál. Balázs, úgy látszik, érzelmileg fontos volt neki. Yvett, mármint a nagyobbik, a szakítás után is jelen volt Balázs életében. Újabb szerelmeit Balázs többnyire jóindulattal fogadta, ahogy jó uralkodóhoz illik. Gyakran előfordult, hogy hármásban mentek moziba vagy más programokra: Balázs, Yvett és az éppen soron levő férfi. És néhány évig másmilyen hármásra is volt példa, arra, hogy Balázs együtt mutatkozott Yvett-tel és Annával. Ő volt Balázs életében a másik fontos nő.

A legendás tatai JAK-táborokba Balázs egyszerre két szép lánnyal érkezett meg. Sokan irigyelték érte. Nem tudták, hogy nem ezért irigylésre méltó – ha az –, hanem inkább másért, például a nyelvismeretért. Nem firtatom, miért jött létre több ízben is ez az alkalmi hármas, melyiküknek mi volt a jó vagy hasznos benne. Annyi sejthető, hogy mindkét lány rájött, még ha esetleg nem kedvelték is egymást, hogy jobban járnak, ha összetartanak. Balázs körül mindig létezett összetartás, ezt neveztem egy kis iróniával udvartartásnak, de ez igazából a magány egyik speciális válfaja volt.

Azt állítottam főntebb, hogy mindkét lány szép volt. Hozzáteszem, csak a rend kedvéért: a szépség sem egyforma módokon mutatkozik meg. Yvett Modigliani nőalakjaira emlékeztetett, Anna inkább a perzsa miniatúrák fekete hajú tündéreiből. A kontraszt mindkettőjüknek előnyére vált, mégsem biztos, hogy örültek neki.

Yvett személyiségéből megértettem valamit, Anna bedeszskázott ablak maradt előttem. Egyszer sem beszélgettem vele hosszabban. Balázs akkoriban az Epreskertnél lakott, gyakran meglátogattam. Anna vagy nem volt otthon [egy fénymásoló szalonban dolgozott], vagy ha otthon volt, magára csukta az ajtót, és akrilképeket festett, vagy buddhista meditációkba merült. Az volt a benyomásom, hogy tartós feszültség van közöttük. Nem tudom, nem is találgatom, mi lehetett ennek az oka. Amikor egyszer Anna távollétében rákérdeztem, Balázs olyan kijelentéseket tett, amelyek manapság szexistának számítanának, és főleg nem adtak magyarázatot. [Balázs köznap beszédében furcsán keveredett a lovagias, gyöngéd nőtisztelet a nőket illető alantas, nyers ki- és beszélésekkel.]

Még az is megfordult a fejemben, hogy Anna esetleg nem szereti Balázst. Csakhogy bizonyos jelek ennek ellenkezőjét mutatták. Különben is, másként miért maradt volna együtt Balázssal, ha jól számolom, öt évig? Nem tudom, mennyire volt fontos neki Balázs költészete, meddig követte észjárását. Ha két buddhista meditáció között kiült hozzánk a konyhába, ahol Balázs vitte a szót harsányan, lendületesen és ellentmondást nem tűrően, Anna morcosan hallgatott. Előbb-utóbb felállt, és ismét magára csukta az ajtót.

Aztán egy szép napon összecsomagolt, és elköltözött az Epreskert mellől. Ekkoriban újult ki Balázs betegsége. Ismét megműtötték, a műtét ezúttal is sikerrel

járt. Balázs talán a múltkorinál is hamarabb felépült, de az orvos figyelmeztette: ha esetleg megint kiújul a betegség, harmadszor már nem lehet műteni.

Balázs gyakran és hosszasan beszélt arról az agysebésztől, dr. Vajda Jánosról, aki kétszer is megmentette az életét. Imponált neki a személyisége, érzelmileg is kötődött hozzá. Felidézte szokásait (hogypéldául „a Johnny” hétvégeken nyugat-európai nagyvárosokba repül koncertet hallgatni), idézte kijelentéseit. („A félig fermentált kínai teát háncskosárban tároljuk. Háncskosárban!!!”) Legalább egy önálló versét és a *Makdír* kötet *Függőkeret* ciklusát neki ajánlotta. Utóbb „a Johnnynak” sajnos igaza lett: 2000 kora őszén egyértelművé vált, hogy harmadszor már nincs mód műtetre.

Balázsnak az apjához fűződő viszonya többrétű és ellentmondásos volt, közeledések és elhidegülések váltogatták egymást. Ezúttal is a hasonlóság, a Simon Róberttől („a Robitól”) örökölt számos jellegzetesség volt a legfőbb elválasztó tényező, és persze a szülők hamar bekövetkezett válása. Az apa ridegségét, nem ritkán szívtelenségét a fiú daccal és tartós haraggal viszonzta. Ugyanakkor, ami a tudományos teljesítményt illeti, Simon Róbert fenntartás nélküli tisztelője volt, és folyamatosan figyelemmel kísérte apja munkáit. Egyik este, valamikor a 90-es évek első felében óráig mesélt apja készülő Ibn Khaldun-fordításáról. A középkori arab gondolkodó a modern szociológia egyik előfutárának tekinthető. Az *Al-Mukaddima* magyar változata *Bevezetés a történelembe* címmel jelent meg, és ma is hálás vagyok Balázsnak, hogy felhívta a figyelmemet, sok egyéb mellett, erre a lenyűgöző műre is.

Az édesanya, Csilla sokkal inkább hagyta magát szeretni. Vele tudomásom szerint Balázsnak sohasem volt komoly összetűzése. Őt viszont hamar elveszítette, méghozzá egy nehéz időszakban, kevéssel az első műtét után. A hátralevő öt évben Balázs egyik legfőbb ambíciója Csilla teljes *Ezeregyéjszaka*-fordításának kiadása, a kallódó kézirat megmentése volt. A kalandosnak mondható kiadástörténetről Miklós Tamás, az Atlantisz Kiadó vezetője számol be a hatkötetes kiadás előszavában, az évekig hányódó kézírral kapcsolatos problémákról a sajtó alá rendező, Simon Róbert beszél a bevezetőben. (Például: az írógéppel készült szöveg első példánya nem maradt fenn. Az indigós másolatból számos lap hiányzott, azok szövegét újra kellett fordítani.) A jelen írás szempontjából az a fontos, hogy az édesanya hátrahagyott nagy műve összehozta és – meglehet, olykor némi fogcsikorgatással – együttműködésre készítette Balázst és az apját.

Röviden értékelnem kell Balázs költészetét is, noha nem én vagyok a legalkalmasabb rá. Mégis megteszem, mert enélkül nem volna teljes a portré, és mert azt az állítást, amely szerint kimagasló költői tehetség volt, nem árt versélményekkel alátámasztani. Az egy évtizedes produktív időszak során folyamatosan tanúja voltam a költemények létrejöttének és a kötetek megjelenésének, így összképem is van az életműről.

Előfordult, hogy Balázs az éjszaka kellős közepén hívott fel azzal, hogy éppen befejezett egy verset, és hogy azt ő most felolvassa. Sohasem mondtam azt, noha a nyelvemen volt, hogy aludni szeretnék, és hagyjon békén, mert erősebb volt bennem a kíváncsiság. Balázs költészete felébreszti és fenntartja az olvasó érdeklődését.

Igen ám, de véleményt is kellett nyilvánítani, akár a telefonnál, akár az említett konyhában, és ez már nem volt könnyű. Balázs nem tűrte a legcsekélyebb kritikát sem, ugyanakkor nem elégedett meg a szimpla tetszésnyilvánítással, ő elemző jellegű dicséretet követelt. Előzőleg mindannyiszor kijelentette, hogy ez a verse – mindig

az, amit éppen befejezett – az összes közül a legjobb, legerősebb, legfontosabb. Hamar rájöttem, mi a teendő ilyen esetekben: olyasféle, tárgyszerűnek érződő kijelentést tettem a versről, amelyről Balázs nem kapott dührohamot (ismeretségünk kezdetén bizony ez is előfordult), de nem is tudta szó nélkül hagyni: pontosította, kiegészítette. Ebbe aztán úgy belelendült, hogy észre sem vette: már ő maga elemzi saját versét. Időnként (nem túl sűrűn) megszakítottam a szóáradatot, közbevettem ezt-azt, tudva, hogy ettől még inkább tűzbe jön. Végül, amikor már jóllakott az ön-elemzéssel (és – hozzáteszem – az öndicsérettel), jókedvre kerekedett, elégedett volt. Taktikám mentiségére szóljon, hogy valóban szerettem és becsültem a verseit, és hogy ő maga nem sok értelmezői szabadságot hagyott a versek olvasójának.

Nemcsak a kritikát nem tűrte, a változtatási javaslatokat sem. Egyszer, amikor átolvastam egy verseskötete kéziratát, észrevettem, hogy két versnek azonos a címe, és javasoltam, hogy az egyiket változtassa meg. Felugrott, ordított, rohángált a lakásban Anna festményei között. Hogy ő még soha életében egyetlen versének sem változtatta meg a címét! Mondtam neki: valamikor azt is el kell kezdeni. Ettől meglepő módon azonnal lehiggadt. Egy kicsit gondolkodott, kitalált egy másik címet, és megállapította, hogy ez még jobb is az előzőnél. Csakis így lesz igazán jó a vers! Így viszont már tökéletes!

Egy másik alkalommal, amikor mutatta éppen elkészült versét, amely a Római-part-ról szól, felfigyeltem egy tömondatra. Mondtam neki, hogy ez a rövidke mondat lapos és banális. Nem tesz jót a máskülönben kiváló versnek. Ordítás, rohángás: vegyem tudomásul, hogy amit ő egyszer leír, az úgy van és úgy marad! (Ez nem felelt meg a tényeknek: amíg tehetette, kézzel írta verseit, és amikor legépelte őket, amíg tudott gépelni, szinte mindig javított, módosított rajtuk.) És hogy ő nem fog egy árva betűt sem hozzátenni vagy elvenni belőle! Mondtam neki: erre nincs is szükség. Annyi kell, hogy tegye idézőjelbe: „Finom a hal.” Mintha ezt valaki mondaná, aki ott van a Dunánál. Elkerekedett a szeme: de hiszen ezt tényleg a Judit mondta (a húga), amikor gyerekkorukban hekket ebédelték a bódénál. Kitétte az idézőjelet, és annyira elégedett volt vele, mintha neki jutott volna eszébe. Igaz, másképp nem is fogadta volna el.

Első kötete, a *Minerva baglyát faggatom mégis* [1992] nagyszerű pályakezdés. Tele van fiatalos lendülettel és energiával, ugyanakkor meglepően érett és mélyreható. Igaz ez mind a kompozíció egészére, mind a versekre külön-külön. A kötet, költői volumen tekintetében, hozzámérhető az elmúlt bő fél évszázad legkiválóbb debütálásaihoz, például Tandori Dezső *Töredék Hamletnek* vagy Petri György *Magyarázatok M. számára* című kötetéhez. [Más kérdés, hogy az említett két kötet erős visszhangjával ellentétben, a *Minerva...* – a későbbi kötetekhez hasonlóan – visszhangtalan maradt.] Már itt is teljes hatékonyságában megmutatkozik Balázs költészetének néhány jellegzetessége: a nagylélegzetű versmondat és a megnevezéssel együttjáró, váratlan drámaiság.

A JAK-füzetekben megjelent *Nimród* [1994] Simon Róbert átmenetileg felerősödő hatásáról tanúskodik. Amikor Balázs a Nimród-verseket írta, az apa a már említett Ibn Khaldun-fordításon dolgozott, én azonban a *Nimród*ot ma már Simon Róbert egy későbbi remeklése, az Ibn Fadlan-féle volgai bolgárokról szóló útbeszámoló felől olvasom. [Ha ez a mű – a középkori arab utazó szövege és a hozzá kapcsolódó, enciklopédikus ismereteket kínáló magyarázat – irodalmi fikció volna, akkor William Beckford vagy Jorge Luis Borges látomásaival volna egyenértékű. Így is költészetnek érződik.] Balázs

az idő tájt arra törekedett, hogy a filológiai kommentárok révén egyszerre hitelesítse és megsokszorozza a költemények művészi hatását. Arról is tanúskodik ez a kötet, hogy Balázs érdeklődése Hellásztól az ókori Kelet felé fordult, és kicsiben olyasféle költői találkozást kívánt létrehozni ősrégi és modern között, mint a felvilágosodás nagyjai. Ez a kötet, éppen nagyszabású programja és az ebből adódó heroizmus miatt nem annyira visszhangtalanságba, mint inkább ellenséges hallgatásba ütközött.

A harmadik kötet, *A mi lakománk – Lectisternium* verseiben Balázs lemondott róla, hogy a költői intenzitást a filológia totalitásával párosítsa. Példányomban maradt egy papírlap, rajta jegyzet. Első olvasáskor írhattam. „A verseskötet, egészét tekintve, elbeszéli önmagát, a költői értelemben vett sorsot. Az egyes versek kiéleltetik és elmélyítik önnön tárgyukat. Nagyon konkrét, tárgyi jelentéshez tapadó, ugyanakkor szokatlanul tág perspektívájú költészet. A kettő együtt, így, nem szokott előfordulni.” Akkoriban szokásom volt feljegyezni olvasói benyomásaimat az érdekesebb könyvekről. Idézem a dedikációt is. „Lacinak, olyan szeretettel, ami nem múlhat el, tehát nem kell megnevezni sem. Kicsit részegen az Írók Boltjában, este, vasárnap. '96. VI. 2.” A könyv megjelenésekor felszabadult és vidám volt, a kötet verseire viszont a halál közelségének árnya vetül.

A *Makdír* című kötet [1997] párhuzamba állítható Borbély Szilárd *Halotti pompájával*. Mindkét költő a gyászt fosztja meg privát jellegétől (mindkét esetben az anya tragikus elvesztéséről van szó – Csilla rákban halt meg, ötvenhat évesen), azáltal hogy megkeresi a veszteség kimondásának hiteles költői formáját. A kötet címe egy héber ige, olyasmit jelent, hogy „éget, perzsel”. A róla szóló vers címében igei állítmányként szerepel: „Makdír a gyász”. Egy kicsit részletesebben: „a gyász valami erjedés, egy / Kályha tetején, olykor fellobban, / Fölragyog, hasít, aztán csöndben, / Mélyen húzódik, mint az égett bőr, / Szottyad, ráncosodik, rohad, az idő / Nélküle makdír.”

A következő kötet, *A terep* [1998] a hétköznapi banalitások poétikai felfedezésének terepe. Egyszersmind a költő személyes világának összeszűküléséről tanúskodik. Balázs ekkoriban már rosszul tájékozódott, nem mozdult ki egyedül hazulról, az ablakból nézte a címlapfotón is látható henger alakú, beüvegezett tornyot. Jellemző a tehetségére, hogy az önmagukban semmitmondó tárgyak felidézéséből is erős belső szervezettségű versszövegeket, intenzív költői világot tudott teremteni.

Életében utolsó kötete, a *Például a galamb* [2000], mint a fülszöveg helytállóan megállapítja, „tovább szűkíti lírájának terét”. Fő motívuma a galamb, ez a tűnékeny szimbólum, és (még mindig a fül): „Az ember és tettei áttűnnek a betonterep hátterébe.” A versek egy része kevéssel a második műtét előtt, más részük már a felépülés után jött létre. Ebben a kötetben is maradt egy korabeli cédulám. Ezek a versek – írtam – „szenvédélyesek és legalább annyira fegyelmezettek. Érződik bennük a »magasabb létezés« követelménye és az ehhez szükséges áldozathozatalról, az élet esetlegességének feladásáról való tudás. Banalitásukban komorak és monumentálisak, ünnepélyesek és visszafogottak. Egyhangúak, ám ez az egyetlen hang a fantázia eltemetett mélységeiből szólal meg.”

A posztumusz kötet, a *Halálgondola* [2003] – ezt a sajtó alá rendező, Murányi Yvett dicséretére mondom – olyan benyomást kelt, mintha maga Balázs adta volna ki a kezéből; noha tudjuk, hogy nem volt ideje megírni a tervezett új kötet összes versét. A kötet két részre van osztva: első felében vannak a műtét előtt létrejött, de az előző két kötetbe be nem került versek, a másodikban a legutolsó időszak versei. Olvasva őket, az a benyomásom, hogy Balásznak nagyon sok lehetősége lett volna még alkotói

világa bővítésére, a fantázia archeológiájának színesebbé tételére. Csak egy példát mondok: a kötetben három szonett is olvasható, a versforma Shakespeare-i változatában írva. Balázs azelőtt, úgy tudom, nem írt szonetteket; ez a három vers arról tanúskodik, hogy mesterien értett volna hozzá. És megrendítőek az utolsó versek: bennük egy bátor ember néz szembe a biztos halállal. *A halálangyal lábánál* című vers így végződik: „A Semmire hiába ölt nyelvet a képzelet, / Ám ott a mocskos útpadkán az angyal / Rám ismer talán.” Az *Egyedül, testvér, a puszta világban* című költemény Vörösmarty könyvtár-versével kezd párbeszédet: „Gerince törve áll a Könyvtár, / Torony még így is, Bábeli, / Nem kell már tűz, se vízár, / Elyeli az éj [...] / Bölcs szerelmi alma is hiába / Volt, Tudás és Kéj frigyét, a / Felnőtt világ hozományát holott, / Levéve zord tilalmát, e függő- / Kertben megáldotta egy isten is.” Ez már az ótestamentumi próféták hangja.

Írt prózát is, esszéket is. Ezek a munkák, megítélésem szerint, a költői életmű felől olvasandók. *A másik mondat* című kötetben [2008] huszonkét novellája olvasható, a *Parafakönyv* [2002] pedig a napló, a vallomás, az esszé, a regény és a visszaemlékezés keveréke. Ez a mű az életrajz felől nézve igazi alkotói hőstett: Balázs még az 1990-es évek vége felé, második műtétje előtt kezdte, aztán 2000 nyarán, amikor megértette, hogy nincs sok ideje hátra, erőltetett ütemben folytatta, hogy befejezhesse. Azért *Parafakönyv* a cím (ő maga is így emlegette), mert kapott a nagynénjétől, Virágtól egy parafa borítójú jegyzetömböt, és abba írta ezt a különös prózát, amíg tudott kézzel írni. Balázs versenyfutása az idővel megrendítő volt. Elmagyarázta nekem: minden fejezetet úgy komponál, hogy az lehessen a befejezés, arra az esetre, ha írás közben meghalna. Ez a hősiesség eredményezi a kötet egyik hibáját is: többször is be van fejezve, mégis befejezetlennek érződik. Csakhogy az ilyesféle hibát nem volna helyes a kritikusok szokásos szempontjai szerint megítélni.

Balázs testi hanyatlásának stációit képtelen vagyok megírni; nem visz rá a lélek. [Sűrűn látogattam, és pontosan emlékszem minden egyes alkalomra.] Elég annyi, hogy az idővel folytatott versenyfutást megnyerte: 2001. március első hetében befejezettnek nyilvánította a *Parafakönyvet*. Rögtön ezután bekövetkezett a teljes összeomlás, életmentő [az agóniát meghosszabbító] orvosi beavatkozással. Az utolsó három hónapra Virághoz került, a Beethoven utcába, amelynek torkolatával szemközt, a Böszörményi út túloldalán működött az az írószerbolt, amelynek kirakatában magam is láttam a parafakönyv egyik érintetlen ikertestvérét.

Eljött a tavasz, virágba borultak a Beethoven utcai gesztenyefák. Balázs ágyát nők vették körül. Ott volt a két nagynéni, Virág és Gyöngy, ott volt Virág felnőtt lánya, Petra [ahogy Balázs emlegette, „Tücsi”]. Ott volt a nagyobbik és a kisebbik Yvett. Ott volt Anna, és ott volt Anna édesanyja, Kati, ő is szerette Balázst. Ott volt Judit, a hűg. Ő ritkábban jött, mert vidéken lakott, de időnként ő is ott volt. Egyikük kiskanállal etette Balázst, másikuk a vállát masszírozta, a harmadik elmondta neki, hogy sült a nap, mert Balázs már egyáltalán nem látott. Nem volt jajgatás, kétségbeesés. Persze, vidámság sem volt. Volt segíteni akarás, volt az együttlét öröme, volt sok szeretet. Talán megütközést keltek, de kénytelen vagyok leírni: jó hangulatú haldoklás volt.

A temetés után a lányok sorban egymás után teherbe estek: Yvette, Anna és Judit. Talán Tücsi is ekkoriban kezdte várni a kislányát, erre már nem emlékszem pontosan. Érthető, racionálisan magyarázható tünet. Összefügg a gyászmunkával, amelybe besegítettek az éppen aktuális vagy azóta is meglevő férjek és pasik. Mégis

azt mondom, idézve Tomas Venclova litván költőt, Balázs szüleinek nemzedéktársát, akinek verseit Balázs ismerte és szerette: „És ez a mi korunk / egyetlen csodája.” Igen, az én szememben ez csoda volt. Nagy csoda volt.

A születendő gyerekekhez Baláznak vér szerint nem volt semmi köze, de halála révén mégiscsak volt szerepe az életrehívásukban.

A gyerekek megszülettek a következő évben. Azóta már fiatal felnőttek.

Nekik ajánlom ezt az írást.

Sándor Iván

A Terepőr

„Senki nem jut itt keresztül,
hát még egy halott üzenetével.
Te azonban ott ülsz ablakodban,
és megálmodod, ha eljön az este.”
[Franz Kafka]

Simon Balázs éjszakai ember volt. A nap huszonnégy órájának sötétjében.

Abban a zónában élt, amelyen „*senki nem jut keresztül*”, csak álomban.

Már ismertük egymást, már üldögélt nálam éjfél utáni óráig – mintha a szavaink a sötétben egymást segítve próbáltak volna *keresztüljutni, hová is?* –, amikor kilencvennyolc őszén Csordás Gábor felhívott telefonon.

Jönne Simon Balázs *A terep* című új kötetének bemutatója az Írók Boltjában, Balázs Rába Györgyöt kérte beszélgetőtársnak, Rába elvállalta, de az utolsó pillanatban összevesztek.

Két nehéz ember, mondtam.

Elvállalnád a bemutatót? Küldöm a kötetet.

Az indító vers néhány sorával kezdtem a bemutatót. „Miért zúg?, meddig?, / Éjjel beléremeg a csontom is, / És válaszoltak, nem sokáig / [...] / Úgy szólt hozzám a csavarkulcsos / Ember bentről, mintha / Hívásom volna ez, a / Kérdezősködés, én volnék / Itt a terepőr...”

Hárman ültünk a kis asztalnál Csordással.

Balázs lehajtott fejjel. Csak percek múltán pillantott fel, amikor már mondani kezdtem, miképpen ismerkedtünk meg.

Akkor is az Írók Boltjában. Valamelyik program után, barátok gyűrűjében éreztem, valaki nem veszi le rólam a tekintetét. Hozzám lépett. Bemutatkozott. Rövidesen indultam. Jön éppen ő is. Jött mellettem. Az ajtóban elbúcsúztam. Arra jön ő is, mondta, mikor a kisköfalatti lejárata felé indultam. A lépcsőnél újra elbúcsúztam. Arra jön ő is, mondta. A végállomásnál újra búcsúztam: az Amerikai útra megyek.

Arra jön ő is, mondta.

Szótlanul haladtunk tovább.

Sötét volt. Akkor már tudtam, hogy nem próbálkozom többé búcsúval. Megvárom, amíg ő búcsúzik.

Megálltunk az Amerikai út 74. előtt, akkor még ott laktam, ezerkilencszáznegyvenegy óta.

Itt lakom...

...Ő is itt...

Nem azt mondta, hogy ő is itt lakik, láttam a tekintetében a megütközést, azt hittem, mondta kissé sértetten, tudom, hogy a szemközti kórházban, az Idegsebészeten volt az agyműtétje.

Ha ez a közös út számára oda vezet, akkor eljött az idő, hogy megosszunk valamit a *viszából*, gondoltam.

Karon fogtam. Átvezettem az úttesten. Megkérdeztem, ismeri-e az emléktáblát a kórház falán. Nem ismerte. A műtétje idején még nem volt ott a tábla. „Az 1944-ben itt elpusztultak, az áldozatok és segítőik emlékére.”

Mondtam valamit arról, hogy én már akkor is ott laktam szemben, láttam, amikor a német SS-katonák kiűritették a kórházat, láttam a lépcsősoron felállított géppuskákat.

A beszélgetéseinkben ettől kezdve közösen tettünk meg különböző utakat. Minden mondatnak *téje* volt.

Egyik éjfél utáni órákig tartó látogatása után írta *Az Emlékezőművész* című prózáját. „Éjjel hazafelé jöttem egy kedves, öreg barátomtól, aki egy könyvet adott nekem, és bele is írt valamit, azt tudniillik, hogy ezt a könyvet valaha ő is egy idős vagy inkább már igen öreg embertől, egy költőtől kapta, és most odaadja nekem, mintha, írta, tanítványi stafétát adna tovább, és nekem éppen ez a mintha tetszett a legjobban, hogy sem ő, sem én nem voltunk igazán tanítványok soha, és mégis, ki tudja...”, ezt jelentette ez a „mintha”.

Álljunk meg a „stafétánál”. De előbb a „minthánál”. Akkoriban olvastam újra Wolfgang Iser tanulmányát a valóság és a fikció viszonyában beékelődő „mintháról”, ami a lehetséges és a lehetetlenség közöttiségében összekapcsolja a valót a valót-lansággal olyaténként, *mintha* igaz volna.

Balázs a *minthát* használva igaznak tekintette az elképzeltet (ama stafétabotot és a továbbadhatóságot): „...mintha / Hivatásom volna ez, a / Kérdőzködés, én volnék / Itt a terepőr...” – írta a versben; aki megálmodja a kötet címül is választott léterepet, térben-időben beláthatatlan kiterjedésben, a mindennapoktól a kozmikusig.

Ez a létezésterep sötét – nappali fényben is. Mintha a fény arra volna alkalmas, hogy érzékelhetőbbé tegye az éjszakai világot. Múlt – jelen – megsejtett jövő: együtt.

Pincék, csatornák, csövek, alagsorok, szellőzők, ahol „óra áll örök időt / mutatva...”

Végtelenbe vezető közös séták voltak a beszélgetéseink.

Találtam egy startpontot. Őrzök egyik polcomon évtizedek során összegyűlt egykori jegyzeteket, elraktározva „kedvenc” témáimról (háborúkról, pusztulásokról, a szellem hanyatlásáról, a történelmi kelepcek traumáiról). Némi keresgélés után találtam rá arra a dossziéra, amely Balázs *Gondolatok a 64. Carmenről* című írásának gépiratát őrizte. A dátum: 1985. december 4. Simon Balázs a jól olvasható aláírás. Kincset találtam: ajándékát hagyta számomra.

Néhány telefon. Lajos nem őriz más példányt. A hagyatékban is ismeretlen a szöveg. Kincset találtam: ajándékát hagyta számomra az egyik éjjeli beszélgetésünk után. A tizenkilenc éves fiatalember tehát Catullus 64. *Carmen*jéről ír. Catullust elemzi.

A bevezetőben Hermann Broch-idézet: „...komolyan vett megegyezés állott fent közöttük, hogy az aratásról meg a jószágról órák hosszat tartó beszélgetéseik sokkal fontosabbak mindazoknál az eszmecseréknél, amelyeket Lucius Maecenas és a körhöz tartozó többiek társaságában folytattak művészeti és tudományos témákról.”

Tizenkilenc évesen Broch és Catullus. Az elemzés gondolatsora: Catullus 64. *Carmen*jében a görög költészet egész spektruma felszívódik; azonosságok és ellentétek együtt állnak; ugyanúgy a lét legmélyéig hatol, mint a 85. epigrammában [gyűlölők és szeretek]; mindkettőben a világrend homogén ellentétességei: hűség és hűtlenség, születés és halál.

A korszak az időszámítás előtti első évszázad: bizonytalanság-kiszámíthatatlanság; hatalomra törő politikusok, felszámoló erkölcsök. Ebben a világban kell még értékeket találni.

Bevillan Balázs életművének néhány utolsó evilági verssora: „Egy ilyen óra áll, örökidőt / Mutatva...” Tizenkilenc évesen még nem tudhatta, hová vezet az út, amelyen már akkor elindult. Nem tudhatta, hogy ahová majd eljut, ott „senki nem jut keresztül”.

Nézem a fényképeit. A szakáll, a kalap változhat. A tekintet nem. Tartós figyelem. Nem feszült. Nem érdeklődő. Magabiztos. Megtalálta, amit megpillantani kívánt: ami a látható mögött van, felismeri.

A *Római part* című versének sorai: „a mesés fasor / ...dús platánjai...” előhívnak egy hasonló tekintetet.

A Szigligeti Alkotóház dús, még gondozott parkja. Hetvenes évek. Kis mesterséges tavacska fahidacskával. Átjutva lépkedtem a százéves platánfák alatt. Átkarolhatatlan fatörzsek a beláthatatlanig nyújtózó lombjaikkal.

Közeledő alak.

Aznapi regénymunka után Dosztojevszkijt olvastam. Mintha a regénylapokról lépett volna ki, közeledett valamelyik Karamazov. Az óra? A szakállas arc. Séta közben is messzeséget-magasságot kutató TEKINTET.

Megismerkedésünk aznapját követően rendszerezések voltak közös sétáink Balassa Péterrel a platánok alatt. Éppen annyi idős volt, harminc, mint Simon Balázs első közös sétánk idején. Balázs később a hajnalig tartó beszélgetéseink közben többször hívta telefonon Balassát. Akaratlan hallgatója voltam a tiszteletudástól a türelmetlenségig, a haragtól a megbecsülésig tartó szavaknak. Ismerve Pétert nem volt nehéz elgondolni, hogy hasonló a szólama. Különböztek, mégis volt bennük valami mélyebb kapcsolódás. Amiként a tekintetükben is. Úgy pillantottak a közös jelenre, hogy a folyamatos „voltat” is mindig érezték, és az ismeretlen, a múltból-jelenből sejthető jövőben, az eljövetele előtt a hasonlóságot álmodták meg: a folyamatosságban is álló „óramutatókat”. Balassa Flaubert-től Tarkovszkijig. A *Stalker* kapcsán írta [nagyjából ugyanakkor, amikor Simon Balázs Catullus *Carmen*jét elemezve írja]: a versanyag, miközben áttetszővé válik, a szellem legmélyére próbál hatolni. „Tarkovszkij megértett valamit a világ működéséből, benne az emberrel, és ennek a kozmikus nem historikus megértésnek ma nem látszanak a feltételei...”

Másfél évtizede írtam először arról, hogy évezredek óta minden kulturális korszakváltás miközben újat hozott, megőrizte az antik alapokat, az ezredforduló szellemre-művészetre kiterjedő nagy változásában ezek már elenyésznek. A filozófia, a történettudomány illúziók nélkül követi a haladásgondolat fölszámolódását.

A művészetekben ezt mint újdonságot, *korszakérzésnek* neveztem, amelyben a lélekhelyszínek és az univerzális világlélethelyszínek összetalálkoznak.

Ki jut át az így támadt szakadékon?

Balázst nem foglalkoztatta a felszámolódás. A feltároló szakadék sem. A *folyamatosságot* látta a szellem, a kultúra, a művészetek évezredes vándorútján. A változó korszakokban is ismétlődő *emberi helyzetet*. Az antik-bibliai értékvilág volt az iránytűje. Nem torpant meg az új választóvonal előtt. Nem kellett átjutni a túlsó partra. Mindent *egységben* látott: „Csillagképek felkelnek, lenyugszanak, / Rendjük szerint.”

Tizenkilenc évesen a Catullus írásában a 64. carmen mellett említést tett a híres 85. születésének körülményeire, az időszámítás előtti első századra: polgárháborúk sorozata, diktatúráváltozatok, rabszolgafelkelések, császárgyilkosságok, csaták, hódítások. Sokszor rendezetlenséget vetettek Catullus szemére – írta –, holott művei kompozíciója tökéletesen megfelelt a világ rendezetlen állapotának.

Mintha a kétezer év előtti időkbe álmodta volna vissza a maga évtizedeit, mint-ha az egykori hasonlóságát az időszerűvel a dolgok természetes rendjeként érezte volna. Terepőr figyelőablakából együtt látta a folyamatos ellentéteket: vakító fény és pincemélysötét. A változó időben az „óramutatók” változatlansága.

Talányai közül a leginkább megfejtésre ránk hagyományozott, a már a halála után megjelentetett *Parafakönyv*. Az elmúlás 275 oldalnyi pillanatába sűrített látomása. A napi lélegzetvételért folytatott küzdelem és az égi üzenetekre vetett tekintet. A maga „Ezeregy éjszakájának” mesevilágában a követhetetlen, mégis egymást mintázó mesehalmaz: „Nem feledhetem, hogy mesemondó vagyok. És a 672. éjszaka meséje még nincs befejezve...”

A rendtelenné-végjátékká csupaszított saját sors mint világrendezetlenség. Felcserélt alakok. Más-más szögből figyelt szereplői egymásnak adják történeteik mesebeli stafétabotját. Célba nem jutnak. De *mintha* éppen ez volna a lejegyző célja.

Balázsról is sokféle történet keringett. Róla is különböző szemszögekből. Akárha a *Parafakönyv*ének egyik szereplője lenne. Engem a komolysága érdekelt. A nyíltsága. A tudásanyaga. A hajthatatlansága. A bizalma.

Halála előtt néhány nappal csengett a telefon a gulácsi szőlőhegyen, nyári munkaotthonomban. Akadozva szólalt meg: leutazna hozzám, mikor jöhet. Ki kellett valamit találnom. Hazudtam. Hogy éppen lakott a vendégszoba... lehetetlen a helyzet, ilyesmiket... De ő jönne. Annyiszor voltam nálad az Amerikai úton, a Mexikói úton, szeretnék a szőlőhegyre is...

Egyik kedvenc filmje volt *A halott ember*, Jim Jarmusch híres munkája, árnyak között bolyongó alakjával. Illő lesz életművét az ezredforduló legjelentősebbjei között jegyezni. Kivételes pálya, kivételes sors. Az értelem költői (prózaí) formatalálásának teljesítménye az értelmét veszített korszakban. Nemcsak a múlt–jelen korszakérzése volt hiteles, a jövőre is függesztette a célkeresztet: „A traumák és fájdalmak annalese ugyanakkor tiltakozás is egy könyv ellen, egy újabb könyv ellen, ami az életnek, és ez a legnagyobb kísértés, újra valamiféle értelmet ad.”

Kafka mottóul választott *A császár üzenetében* vajon mit súgott a császár annak a fülébe, akit üzenetével útnak indított? Amivel senki nem jut keresztül...?

...majd megálmodja, aki az ablakában ül, ha eljön az este...

Balázs „álmát” hagyta az utókorára szövegrétegeivel. Ez adta párbeszédeink hitelét. Tétjeit. Az első közös sétától, amire én ezzel az írással emlékezem. Amire ő a versével emlékeztet:

Egy közös szövegréteg*

Sándor Ivánnak

Ajándék vagy valami
Visszterhes, hosszúlejárátú
Letét?, forgattam kis
Darabnyi saját életét, amit
Letört nekem, és képpé lett
A sorsomon túli, mintha
Szilánkon át beépített,
Hajdani grundra esne fény,
És szomszédos, ami csak
Egymás mellett állt, az
Épület, ahol „agyakba és
Gerincekbe hatol a kés”, ezt
Ismerem, és az a másik, ahol ő
Volt, több, mint ötven éve,
Mikor ott, így mondta, németek
Tették a dolgukat”, mindkétszer
Ez a fémes, hozzáértő ügymenet,
Egy a halálhelyszín, ahol közös az
Életünk, ajándék és valami
Visszterhes, hosszúlejárátú letét.

* A vers kéziratát a hagyaték őrzője, Murányi Yvett bocsájtotta rendelkezésünkre.

Egy közös szövegréteg

S. I. - nek

Ajándék vagy valami
Visszterhes, hosszúlejárátú
Letét?, forgattam kis
Darabnyi saját életét,
Ami letört nekem és
Képpé lett a sorsomon túli,
Mintha szilánkon át beépített,
Hajdani grundra esne fény,
És szomszédos, ami csak
Egymás mellett állt, az
Épület, ahol „agyakba és
Gerincekbe hatol a kés”,
Ezt ismerem, és az a másik,
Ahol ő volt, több, mint ötven
Éve, mikor ott, így mondta,
Németek tették a dolgukat”,
Mindkétszer ez a fémes,
Hozzáértő ügymenet, az a

Halálhelyszín, ahol
Közös az életünk,
Ajándék és valami
Visszterhes, hosszúlejárátú
Letét.

26. apr 30 - máj. 1.

Vörös István

Mi van, ha nincs fősodor?

SIMON BALÁZSRÓL

Simon Balázs nem volt könnyű ember. Volt sorsa, amit a betegség jelölt ki számára, és ez a sors nem engedett meg neki akkora lazaságot, hogy könnyen elviselhető, könnyen kezelhető, könnyen megérthető, könnyen elfogadható legyen. Szégyenkezve valloam be, hogy inkább kerültem a barátságát. Az ilyesmiért nem feltétlen kell szégyenkezni, de a temetésén ébredtem rá, hogy szerettem. Amikor ellenállhatatlan erővel próbált rám törni a sírás. Meg is lepődtem, mondhatom. Hogy kiemelkedő képességű ember, arra maga igyekezett felhívni a figyelmét bárkinek, akivel beszédbe elegyedett. És ez a beszédbe elegyedés esetünkben elég hamar megtörtént. Nem is kellett kívánni, hogy az egyetem majd összesodorjon minket, hasonló érdeklődésűeket. 16 évesen, az azóta a földdel egyenlővé tett kulturális központban, a Kinizsi moziban találkoztunk össze először. Ott minden nap más művészfilmet vetítettek, hetente hét olyant lehetett megnézni, amit a tévében ritkán vagy soha. A mozi profilja garanciát jelentett, hogy nem buta szórakoztatásban lesz részünk, hanem művészi igénnyel létrehozott alkotást fogunk látni. Mintha Ingmar Bergman *Érintésére* álltunk volna sorban épp. A film aztán nekem csalódást okozott, jó kezdetét adva egy későbbi Bergman-rajongásnak.

Három barát álldogált a sorban, talán az utcára is kilógtunk, ami nem jelentett gondot, enyhe tavasz volt, globális fölmelegedés előtti kellemes idő. Egyikünk hóna alatt egy *Mozgó Világ*. Ezt fölfedezve szólított meg minket egy szintén a sorban álló fiú. Hogy megnézhetné-e, mi van benne. Zaklatottnak, izgatottnak, kicsit elégedetlennek tűnt. Hamar kiderült, hogy ő ki, a neve biztosan, talán érzékeltetett valamit a műveltségéből is, két ikerlány volt vele, akik rajongó szemmel bólogattak, mindez már nagyon bosszantó volt. Na, a lányok később a hármunk együttesében majdnem énekeltek. De mi is csak majdnem voltunk együttes, bár a szobámban akkoriban sokat próbáltunk, a Sex Pistols nyomdokaiba lépve, de folyton le is maradván. A szöveget az én akkori verseim alkották, a zenét szinte semmi. Nem mintha szürreális szövegeim nem a semmit súolták volna szintén.

Ettől a találkozástól kezdve tudtam, tudnom kellett, hogy van egy Simon Balázs nevű jelenség Budapesten, aki mindenkinél, de még Márton Lacinál is okosabb, és az is hamar kiderült, hogy annak ellenére, hogy az esze esszéíróvá vagy filozófussá kéne tegye, igazából költő. Vagyis, hogy verseket ír. Mert a versei eleinte nem igazán tetszettek. Volt még valami, talán már ott, akkor, a Kinizsi utcában megmondta, hogy súlyos beteg, és fiatalon meg fog halni. Tessék, még ez is! Mit lehet ehhez hozzáfűzni? Kiválasztott. Már kétévesen Nietzsche föl néki. Hamar értesültem Simon Balázs létezéséről, nem lehetett megkerülni. Sok helyen fölbukkant, ennek ellenére sohasem keveredett el a sárvári körbe, ahol a magunk irodalmi életét éltük, mások mellett már akkor Tóth Krisztina, Kemény István, Kun Árpád, a később énekesessé lett Bódi László (Cipő). Többünkhöz elég közel került az idők során, de talán a nagy, és sok tekintetben egyenlőségén alapuló közösségtől óvakodott.

Találkozásaink abban az időben újultak meg, amikor mind a ketten a Bölcsészkar legendás, Pesti Barnabás utcai épületébe jártunk. Egyszerűen összefutottunk a szemközti könyvesboltban. Akkoriban még két könyvesbolt is volt a Váci utcában, mely a város főutcájaként az írásos kultúrának is biztosított némi teret. A kultúra még látható és hozzáférhető volt a centrumban, a csak véletlen odatévedtek számára is. Ha azt gondolná valaki, hogy ennek a megjegyzésnek nem sok helye van itt, csak részben volna igaza. Hiszen Simon Balázst úgy tudnám jellemezni, hogy az utolsó igazi magyar kultúrember. Abból a régi fajtából, akinek napi 24 órában kulturális kérdések körül forog az élete. A leglegendásabb alakok mindig a ködlovagok voltak irodalmunkban. Az ő esetében a ködlovag a kultúra lovagját jelentette. És nem mindegy, hogy hol vannak még lovagvárak a városban és merrefelé az országban. Nyilván nem a ködlovag a pontos kifejezés arra a típusra, akit és amit Simon Balázs megtestesített. Korántsem köd volt az, amit meglovagolt, és nem is meglovagolta, hanem csak engedte, eltűrte, hogy az vigye. Éppen hogy nem köd, hanem valami bizonyosság, valami konkrétság, valami világos tudás, valami ismerhető ismeretlen. A kultúra lovagja? A teljes élet lovagja? Jellegzetesen 20. századi jelenség volt. Az utolsó vegytisztán szellemi ember.

Két, két és fél évtizedet volt jelen az irodalmi életben, a nyolcvanas évek hangkereséssel, készülődéssel telt, a kilencvenes évek a beérkezés, a folyamatos költői fejlődés időszaka, a 2000-es évek, melynek elején meghalt, pedig a pályázáró és posztumusz kötetek ideje. Az életmű még nincs megfelelően feldolgozva, és máig is akadnak meg nem jelent vagy kötetbe nem rendezett munkái.

Az emlékező pozíciójából persze könnyen beláthatóak életművének értékei, kortársként mindezt nehezebb volt elfogadni. Nagyjából ugyanakkor születve, a pálya hasonló feladataival küzdve, de természetesen más belső ritmus szerint alakítgatva a saját utat, inkább zavaró jelenségnek tűnt. Persze nyilvánvaló volt, hogy ő is zavaró jelenségnek tekint mindenkit, aki nem ő – és mivel nem ő, nyilván kevesebb nála. Ezt a kamaszzenis hozzáállást a kilencvenes évek második felére föladta, de ezt már nem mindenki tudta rögtön észrevenni, értékelni.

Egyetemistaként, 1989-ben Kun Árpáddal mi is lapalapításra szántuk magunkat, ha jól emlékszem szeptember táján már meg is jelent az első számunk. Összefutottam az utcán Réz Pállal, kérdezi, mi újság, mit csinálok, mondom, lapot alapítottunk. Mondja erre, hogy ő is. Kérdezi, és hogy álltok. Már megvan az első szám, mondom, a mienk csak a jövő hónapban jön ki, feleli. Elnézően mosolyogtam, hát így sőpri el az új nemzedék a régieket. Hamarosan aztán kiderült, hogy ez nem megy olyan egyszerűen. Szerencsére. Egykettőre visszaszerezte a *Holmi* az előnyét, és lett a '90-es évek *Nyugatja*, mi meg összesen még egy számot tudtunk kihozni ezen kívül, azt is 1990-ben. Igaz, hogy ebben a két számban olyan szerzőket jelentettünk meg szinte elsőként, mint Borbély Szilárd, Gere Zsolt, Kemény István, Tóth Krisztina, Zsávolya Zoltán (még Grudl József néven), és mind a két számban szerepelt Simon Balázs is. Nagyon tanulságos dolog szerkesztőnek lenni, akkor ugyanis le kell venni az alkotói nagyképet, fel kell hagyni a pályatársak önfeledt szidalmazásával és sunyi ekézésével, mert egykettőre kiderül, hogy nem is olyan könnyű száz oldalt eddig publikálatlan jó, sőt remény szerint zseniális szöveggel megtölteni, így akire korábban irigyen, féltékenyen vagy csak egyszerűen őszinte fölénnel nézett az ember, attól udvariasan

kéziratot kell kérnie. Simon Balázs az egyik számba novellát adott, a másikba írt egy esszé értékű könyvkritikát Gert Hofmann remek regényéről a *Vak vezet világtalant*-ról. Illetve adott verset is, de nem azokat közöltük.

Simon Balázs korai verseibe könnyen bele lehetett kötni. Nekünk is igazunk volt, amikor nem közöltük őket. A hatalmas lendületen és az elképesztő mondani akaráson is átütött a szerző fontosságának öntudata. [Ami, most már látom, egyáltalán nem baj, bár ez Adynál és az elbeszélő Thomas Mann-nál is zavart akkoriban.] Nem is ennek a tudatnak a nagysága volt a baj, mert az ilyesminek nincs esztétikai relevanciája, hanem hogy ez a túlpörgő tudat kisebb alapossággal bánt a részletekkel, mint az egészszel, a túl sokat mondani akarás megvalósulásában gyakran a képzavar határát súrolta, néha szinte a nevetségesség határát is. Egy prágai kollégiumi estén néhány barát, pár kezdő irodalmár elég jól el is szórakozott ezeken a rettentő nyelvi szörnyalakzatokon. Természetesen nem volt igazunk, a tehetség felcsillanása fontosabb, fundamentálisabb, mint a talán valóban nem olyan kész képiség. Nagyon is igaza volt a Ligetnek, amikor 1992-ben kiadta Balázs pályakezdő kötetét, a *Minerva baglyát faggatom mégis*-t. De akkoriban nekem már a cím is elég volt a gonoszkodó megjegyzésekhez. Ezzel a hozzáállással aztán sok ellenséget is sikerült szereznem, de Balázs nem tartozott közéjük. Mindezért vagy mindezek ellenére a novelláját, *A kezelést örömmel közöltük*, esszéje pedig okos volt, jól megírt, eredeti gondolkodású. Egy ideig úgy véltem, neki inkább tudósnak kellene mennie, zseniális esszéista lehetne. Előfordulhat, hogy ebben nem tévedtem, csak hogy nem tudtam, legalábbis nem vettem tudomásul, amit pedig ő mindig mondott, mert a zsigereiben érzett, hogy nincs annyi ideje, amennyi alatt egy nagy filozófiai, tanulmányírói életművet létrehozhatna. Egy jelentős írónak elsődleges feladatai közé tartozik, hogy fölmérje a rendelkezésére álló időt, és e szerint döntsön, mibe vetheti magát. Thomas Mann egyenesen megmondta, hogy egy magára adó prózaíró nem halhat meg se fiatalon, se középkorúan, mert az öregkori műveket is meg kell írnia. És persze ugyanígy minden életkort művé kell lényegítenie. Egy költői életműhöz akár néhány év is elegendő, gondoljunk Petőfire, Arthur Rimbaud-ra vagy a cseh Jiří Wolkerra. De még József Attila is szűk másfél évtizedből gazdálkodhatott csak.

Aki képes beszédbe elegyedni az intellektusán túl a teljes testével, minden egyes tagjával, a zsigereivel, hogy jóslatot kapjon arról, mire van ideje, mihez van joga mint időbirtokosnak, az már eleve művész. Mert az intellektusánál mélyebbre és más irányba is nyúl és keres. Ha pedig Mozart és Radnóti élethossza (35 év) vár rá, akkor irodalmárként nem tehet mást, mint hogy költő legyen. Nem mintha Simon Balázsnál ez pusztán kényszer vagy kompromisszum eredménye lett volna. Belső egybecsengés tette költővé: intellektusának, szellemi és fizikai lehetőségeinek együttállása. A halál felől írt, a műveltséganyagot csupán nyersanyagként használva versei létrehozásához. A pálya második felében ez a szorosan kulturális költészet személyesebbé, majd szinte ezoterikusan személyessé vált.

1994-ben Balázs két dologgal is meglepetést szerzett. A tatai JAK-táborban adott második kötetéből, a *Nimród*ból, sejtetve, hogy nem utál, amire pedig gyanakodtam saját, felületességből kialakult és úgy maradt ellenszenvem alapján. Ezen a felületességen azt értem, hogy egyszeri esztétikai véleményünkhöz túl sokáig ragaszkodunk. Minél kevesebb tényező alapján döntöttünk, annál makacsabbul tartunk ki tévedésünk

mellett. Ketten Tatán még valami lehetetlen éjszakai kalandba is belekeveredtünk az egyik szórakozóhelyen.

A fontosabb meglepetés persze az volt, hogy ez a könyv már tetszett. Meghökentett fejlődésének léptékével. Szerzője nemcsak elsajátította a '90-es évek elején dívó lírai köznyelvet, hanem aktív alakítójává is vált. De milyen is volt ez a köznyelv, milyen volt az a lírai beszédmód?

Ha a hetvenes évekről úgy szokás beszélni, mint a magyar irodalom prózaforulatáról [melynek előkészítője egyébként két Tandori- [*Töredék Hamletnek, Egy talált tárgy megtisztítása*], egy Petri- [*Magyarázatok M. számára*] és egy Oravecz-verseskötet [*Héj*] volt], akkor a kilencvenes évekről akár beszélhetünk úgy is, mint lírafordulatról [melynek előkészítője viszont pl. Esterházy prózája, aki olyan szívesen emelt be munkáiba költőktől való vendégszövegeket]. A próza akkoriban már mérsékelte a nyelvahajlításnak és -ritmikának a líráéhoz közelálló szintjét, a szavakkal való szöszöléstől az új nemzedék vissza mert kanyarodni a történetmesélés felé, a líra viszont a szövegirodalomtól lopta vissza az intenzív nyelvkritikai szemléletet. A versek bevallottan és vállaltan struktúrák, gondolati szövetek voltak, intellektuális konstrukciók átízítva az érzelem hol heves, hol lanyhább tűzén. Vagy fordítva, érzelmi alapon, személyes indítékból létrejövő szöveteket darabolt a szerző nyelviileg újszerűvé. A simaságot érdekessé, karcossá smirglizte. Ekkoriban íródtak Bertók László a szabályosnál is kötöttebb szonettjei. Formájuk túlfeszítését Bertók nyelvi töredékességgel, szakadozottsággal ellensúlyozta. Ekkoriban jelent meg Vasadi Péter legkísérletezőbb, és sok tekintetben az életmű csúc sát jelentő kötete, a *Mindenki aranyat sejt*, benne a *Magánbeszéd* sorozattal, melynek darabjait absztrakt képversnek is lehetne nevezni. Takács Zsuzsa érzékeny érzelem-elemző szövegeit ekkoriban nyírta bele a szonettnél is rövidebb négyszer háromsoros Takács-szonettjeibe, így megteremtve a kihagyások és szünetek egyre nagyobb jelentéshordozó erejét. Tóth Krisztina dalszerű korai verseinek hangját érdekesebbé, asszociatívabbá tette, Borbély Szilárd lágy és érzékeny hangú kezdő kötetei [*Adatok, A bábu arca*] után drámai jambusaiban beszélte szét megrázó abortusz-élményét, tördelte darabokra érzelmeit. Ott voltak Parti Nagy dilettái, Kukorelly polgári, szándékosan civil és ironikus versbeszéde, Marno megérthetlenségének legendája. A vers alól kifutott a szépség, kerekesség, csiszoltság, harmonikusság kényszere. Ehhez a folyton táguló lírai horizonthoz tartoztak hozzá Rakovszky Zsuzsa félhosszú, intellektuális versei, személyességét áthangolta Ferencz Győző fraktáltudata, halálra rémítette Tandori *Járóbetegje*, Kovács András Ferenc lírai én-sokszorozásai, Kemény István koboldkórusa, Schein Gábor elhangolása, benne visszhangzott Utassy József egyre nagyobb tétekkel bíró dalolása [elpetőfiesedése]. Ott volt Tózsér Árpád alteregóvá formált Közép-Európája, horizontját tágították Tolnai Ottó alföld-tágasságú versterei, körbe határolták Balla Zsófia páncél nyomait formáló versei, Petri öregkori napsütötte sávjai, Szijj Ferenc salakmezői és kenyércédulái, Kun Árpád prózaként megírt versei az *Esőkönyv*ben. Sorolhatnánk még. Újszerű, ironikus komolyság és kitartó, egyszerre a témára és a témán túl való figyelés jelent meg a számon tartott és az azon kívül maradt költők sokaságánál. Ennek a lírai fordulatra részese és formálója Simon Balázs a maga nagyon fontos, kilencvenes évekbeli köteteivel.

Hogy elegendő vagy egyáltalán alkalmas-e annak a kornak a költészetét poszt-modernnek nevezni, bár szeretném, de nem itt kell eldönteni. Lehet, hogy nem is

szeretném. A rendszerváltás után, mint mindennel, az irodalommal is történt valami. Ha a magyarországi modernitást a *Nyugat* nemzedékeivel azonosítjuk, akkor tényleg az idő tájt kezdett a modernség végleg véget érni. A modernen nem [csak] azt a vegytiszta avantgárdot kell értenünk, amit a korai Kassák valósított meg, hanem azt is, amit a kései Kassák, amikor versbeszéde egyszerűbbé vált, a szélről a közép felé húzódott. Nem a közepesség, hanem a mérsékeltebb jelekkel is intenzívebb egészet keresés tendenciáihoz.

A magyar modernség korántsem volt olyan csökevényes és korlátozott, mint a lerombolt formák kisszámúsága alapján gondolni lehetett volna. A magyar modern nagyon is létezik, de épp a forma és a kötöttségek kiaknázásából élt. Újszerűsége a forma nagymérvű kihasználása révén valósult meg, amit a magyar nyelv párját ritkító verstani flexibilitása tett lehetővé. Esetünkben az újdonságot a forma felfedezetlen potenciáljainak kihasználása adta. Ezen az úton járt Babits, Kosztolányi, Tóth Árpád, Juhász Gyula. Aztán Szabó Lőrinc, Illyés, József Attila, Dsida, Weöres, Jékely, Vas, Radnóti. A magyar modernség klasszikus nemzedékeihez negyediknek odasorolhatjuk az újhordasokét is. A '90-es évekre a még élő nagyok mind, vagy szinte mind meghalnak, eltűnnek a jelen folyamataiból [Zelk 1981, Pilinszky 1981, Illyés 1983, Kálnoky 1989, Weöres 1989, Nemes Nagy Ágnes 1991], életművük lezárul, múlt időbe kerül. Az irodalom maga mögött találja a tüntetően és látványosan újat. Modernség utáni szituáció jön létre, a tér üressé válik. Közben elenyészik a puha diktatúra szabályrendszere és maga a puha cenzúra is, ugyanakkor vésszenen fogy az egyik legkiszámíthatatlanabb cenzor, az olvasó is. Ezen belül is fokozottan a versolvasó. A rendszerváltás körüli politikai izgalmak sokakat ideiglenesen vagy végleg leszoktatnak a rendszeres olvasásról. Ami ma már elképzelhetetlen, akkor annyira érdekesek voltak a hírek, és annyira sokszor biztatóak, hogy az újságolvasás szippantotta föl a figyelmet, a hír-befogadás maradt a véleményen való töprengés helyett. És a gazdaság is kezdett eluralkodni az emberek idején és ezen keresztül az agyán. A folyamatot Svetlana Alekszijevice így mondja el egyik beszélője révén: „Nemrég volt... szinte tegnap történt, hogy képes volt egy éjszakán át sorban állni egy Ahmatova-kötetért, most meg hogy odavan a kávédarálójától!” [*Elhordott múltjaink*, 78.]

A '90-es évek elején az irodalom néha szakmává látszik válni, üzenetet mondani nem ajánlott, nyelvkritika nélkül egy vers se, egy sor se, az elmélet behatol a gyakorlatba. A kilencvenes években két klasszikus filozófiai mondás visszhangzik folyamatosan, mint valami tihanyi ekhó: „A szerző halott.” „Amiről nem lehet beszélni, arról hallgatni kell.” A kultúra pozíciói csökkennek, a szerző szabadsága nő, halottsága miatt lényegében elpusztíthatatlan, tehát halhatatlan, aki sok mindenről hallgathat, ha úgysem állnak a rendelkezésre a lehetetlent megkísértő eszközök. A beszéd lehetőségét nem keresni kell, hanem kikerülni. Vibrálóbb, izgalmasabb lesz a '90-es évek versbeszéde, szabadon áradó és a kötöttséggel küszködő, a társadalmi kérdések mellőzése révén nagyobb tér és figyelem juthat a befelé irányuló kutatásnak. Persze a lírában mindig is a lélek, a személyiség, a szellem volt érdekes, ezért véleményem szerint versben realizmusról eleve bajosan lehet beszélni. Így aztán persze az attól való eltéréstől se nagyon. Az egyéb izmusok is csak a felszínét érintgethetik a versnek. A modernista kifejezési készségek is többször átrendeződtek, a posztmodern újakat keres, vagy nem keres egyáltalán semmit, hanem elfogad egyfajta csupaszszágot vagy épp intellektuális indázást.

És most már Simon Balázs verseiről beszélek újra. Részemről sok tekintetben épp a *Nimród* és harmadik kötete, *A mi lakománk – Lectisternium* olvasása közben tudatosítottam, hogy mit is akarok én magam a verstől. Megragadni egy témát, és azt nem kiengedni a szorításomból, a mondatok szorításából. Minden egyes vers amolyan Laokoón-csoport. A *Nimród*ban a mondatok szorítása győzelmet aratott a heves és szerteágazó indulaton, a vers túlzott akarásán, a nagyság túlzott akarásán, ami az első kötetet még olyan esendővé tette a szememben. Itt már egyensúly volt, az intellektus és az egyéniség egyensúlyba került, a szellemi színvonal hihetetlen bátorsággal volt nagyon magas. Bár Simon fokozatosan ebből a szépséges elitizmusból is engedett. Nem, nem kompromisszum ez. Lehetségessé vált, hogy engedjen. Képes volt csökkenteni a műveltséganyag direkt jelenlétét, látensebbé tudta tenni ezt a sok kívülről (de a kultúrán belülről) művébe érkezett elemet a következő kötetekben. Már mindent ő hozott, ami a vershez, a vers élvezetéhez kellett, az olvasónak a vers befogadásának akarásán túl semmit nem kellett hozzátennie. Simon Balázs egyre nagyobb léptékben vált képessé a vers háterszágának feltöltésére.

Hol van a vers háterszága? És mi az egyáltalán? Nem pusztán arról van szó, hogy több jelentésrétege van egy versnek, inkább arról, hogy jó néhány dolog kerül a vers ama tartományába, mely olvasás révén nem is hozzáférhető, ugyanakkor az elmélyült olvasás körüljárja ezeket a ki nem mondott dolgokat, tartományokat. Amelyek nem férnek bele a versbe, de ott vannak mellette. Vagy a vers ő mellettük. Közvetlenül nem lehet róluk beszélni, mert túl sok magyarázat kéne, viszont körülhallgatni és a körülöttük levő dolgokat kimondva megközelíteni lehet. Így végül is megszólaltathatók. Ahogy egy fekete lyuk sem fekete az űrben, mert a peremét jelentő eseményhorizonton intenzív fényjelenségek jönnek létre. Nos, Simon Balázs egyre intenzívebb, egy-másfél oldalas versei ilyen eseményhorizontok voltak, a mondatok fölizzottak, megragadták a megragadhatatlant.

1997-es kötetében, a *Makdír*ban pedig még tovább lépett. A *Nimród* mondjuk a lakosság egy százalékát tudhatta elérni, a *Mi lakománk* már kettő-hármát, a *Makdír* akár a 10 százalékot. Ami a jelenleg versolvasásra képes emberek 100 százaléka nagyjából. [Mellékvágány, de azért jelzem, hogy aki nem tud verset – vagy bonyolultabb regényt, filozófiai szöveget – olvasni, az legjobb esetben is ügyes analfabéta csupán]. A *Makdír*ban Simon Balázs megszólaltatta betegségének tragikumát és az anyja halála fölött érzett gyászt. Két téma, ahol az intellektuális feszültségeken túl olyan tartalmak jelennek meg, amelyek mindenki számára elsőre átélhetők, érthetőek. Közben nem engedett semmit szellemi lény mivoltából sem (lásd pl. a *Szerynggel jók a partiták* című szöveget). A vers Simon Balázs számára nem elméletek valóra váltása volt, hanem a leglényegesebb dolgokról való beszéd egyetlen módja. Saját tragikus sorsa itt már nemcsak hajtómotorja nagy akaratának, hanem a vers témája is. Az a nagy akarat is megszeli, szerethetővé válik. Amikor leírja, hogy a műtetre bemenet leteszi a ruháit, és a ruhákkal együtt szinte saját magát is, az az évtized egyik legkatartikusabb verse [*Az öltözőben*].

A következő két kötet, mely még életében jelent meg, már a műtétek utáni, kései Simon Balázs munkája. Ha az első korszak intellektuális, majd posztintellektuális, és a *Makdír* valamiképp humanista, akkor *A terep* és a *Például a galamb* poszthumanista. Ebben a két utóbbi kötetben egy érezhetően jelen levő, de vészesen zsugorodó

egyéniség egyébként egyre rövidülő versei mutatkoznak. A *terep* borítóján a szerző ablakából látható, szinte templomtoronynak tűnő, talán kórházi világítóudvar-torony, amolyan szárazföldi világítótorony található, és valóban, a szerző reális életének tere lesz a témája annak a kötetnek. A *terep* egyre üresebbé válik. A *Például a galamb* verseinek figyelme ennél is szűkebb térre irányul, már nem a Simon Balázs ablakából látható világítótorony (a még valamennyire külső valóság) lesz, hanem a lakás lichthófa, ahová a berepülő galambokra lövöldöz ki légpuskával. Nincs itt humanizmus, nincs pszichológia segítségével felnyitható személyiség. Sokkal több van, ami térben sokkal kisebb. Fekete lyukak ezek a versek, mint ahogy a poszthumusz kötet, a *Halálgondola* darabjai is azok. Az egész világ látszik beroppanni, összeomlani. Egyre több a fekete elem a szövegekben, a még hallgatással sem kimondható.

Simon Balázs több agyműtéten esett át. Úgy alakult, hogy utolsó, életében megjelent kötetének és az én másfél hónap alatt egy amerikai alkotóházban írt kötetemnek [*A darázs tanításai*] közös bemutatója volt az Írók Boltjában. Balázs akkoriban világos szalmakalapban járt, hogy ne legyen látható a fején levő kötés, szakállá profétai benyomást keltett. Nagy lelki és szellemi erejét mutatja, hogy nem panaszkodott, egyfajta magabiztos derű sugárzott belőle. Margócsy István mutatta be az ő kötetét, az enyémet Nádasdy Ádám. Két állatos cím. Két ember, aki hasonló dolgokon munkálkodik. Magától értetődő volt az együttállás. Nem tudtam nem bízni abban, hogy a megpróbáltatásai nem vezetnek tragédiába. Persze a kötet versei nem erről beszéltek, azt mondták, hogy a tragédia megtörtént, hogy Balázs már csak részben él, a fejéből [vagy a verséből] kivettek részeket. Nem voltak odavalók? A fekete lyuk eltűnt, vagy megerősítette frontjait?

Egyre kevesebbet tudott kimozdulni, egyre súlyosabb volt az állapota, és már nem volt lehetséges az újabb műtét sem. Látni egyre rosszabbul látott, a sötétség lopakodott a szeme elé. A galambos kötet ennek egészen megrendítő tanúja. Ugyanakkor mégsem a katarikus, hanem egy másfajta művészet útjaival való kísérletezésnek tűnik. Van katarzison és relaxáción alapuló irodalom. Az egyik fölzaklat, a másik megnyugtat. Az egyik az életed megváltoztatására biztat, a másik megmutatja, mennyiben történt ez már meg. [A relaxációs irodalom egyik 20. századi főműve, szerintem, a *József és testvérei*.] Simon Balázs nem véletlenül tűnt profétának utolsó, még kívülről szóló megjelenésében, proféta volt utolsó kötetében is. De proféciái nem a világra vagy egy országra vagy akár az irodalom sorsára irányultak. Áttételesen persze minderre. Hanem a saját sorsára. De ez se pontos. A szubjektum sorsára általában. Az elvesző énré. Éspedig úgy, hogy az utolsó két vagy három verseskötetében a nem túl távoli jövőből nézett vissza a jelenre. A saját halálán túlról. Nemcsak az utolsó kötet volt poszthumusz, hanem lényegében A *tereptől* kezdődően a versek többségének nézőpontja is. Mi volna, ha nem lennék, kérdezi a versen túlról a szerző. De hát vagyok, libben elé az eseményhorizonton a gondolat, létre tud jönni a szöveg, és a szöveg vers lesz, szigorúan vers. Bár a kései korszakának van egy hasonló szemléletben fogant esszéregénye is: a *Parafakönyv*, mely szintén a szerző halála után látott napvilágot. A regényt Pilinszky *Beszélgetések Sheryl Suttonnal*-jával lehetne párhuzamba állítani. Az is egyfajta poszthumán, nem katarzisalapú munka, nem is sok szó esik róla Pilinszky nagy népszerűsége ellenére sem.

Simon Balázs sosem volt a jelen költője. Hol a távoli múlt felől nézte és vizsgálta a versben megképződő korunkat, hol a saját halála utáni jövőből. Fontos munkát

végzett, sokat tett azért, hogy a '90-es évek lírafordulata megvalósulhasson. Persze erről a fordulatról akkor senki se beszélt. Azóta se. A magyar irodalom régóta tele van remek prózákkal és versekkel. Értelmetlenség fősodort keresni, értelmetlenség fordulatokat vizionálni, egyetlen kánonba, vagy akár több kánonba is nehéz belegyömöszölni az egészet. Egyetlen ember már nem tudja végigolvasni. Lehet, hogy épp Simon Balázs éles versnyelve lesz az a kard vagy apró bicska, mely a kánonok kiscsigolyájának oldalát kipukkasztja. Egy ennyire okos, ennyire intellektuális rugókra járó ember mégsem elméleteknek rendelte alá költői munkáját, inkább elméleteket olvasztott szövegeibe, elméletek kigondolására kényszerítve olvasóit, majd azok elvetésére is. Innen kell folytatnunk az örökségét, itt kell fölvennünk a fonalat, melyet ő nem elejtett, hanem a magasba dobott.

Halmai Tamás

Enigma és konfesszió

EGY SIMON BALÁZS-VERS MEG NEM ÉRTÉSE

„...a mélybe, ahol a magma még nem világít.”
Uri Asaf: *Az emberről mondják*

1

Simon Balázs (1966–2001) kilencvenes években kifejlő költészete látványosan szakított a posztmodern nyelvjátékosság poétikai képleteivel. Amit ma – a fiatal irodalomról gondolkodva – új komolyságnak nevezhetünk, többek közt alkalmasint azért lehetséges, mert a versnyelvi magatartás efféle alakváltozataiból (a Simoné mellett például Borbély Szilárd vagy Schein Gábor egykorú műveiből) meríthet mintát és inspirációt. (Mindeközben a Simon-féle klasszicizáló emelkedettség a középnyemzedék s az idősebb generációk munkásságát – Báthori Csaba, G. István László vagy Kalász Márton létköltészeti műveleteit – juttathatja eszünkbe, a hagyománytudat ethosza, sőt metafizikája iránti rokon elköteleződés példáiként.)

Simon költészete Celan és Hölderlin érintésével – a posztmodernből csak a történetiség iránti reflektált érzékenységet, a romantikából csak az egzaltált formátumot fogadva meg – antik erélyig és prófétás tónusokig talált vissza. Pályakezdesének kritikai recepciója a befogadást nehezítő kulturális allúziókat hol hibaként, hol erényként vette tudomásul; később a személyes gyász és a saját halál tematikája a versnyelvet is valamelyest familiárisabbá hangszerezte. (Mint Baka István letaglózóan mives vagy Petri György megvesztegethetetlenül fanyar utolsó versei, úgy a végső szavak nála is a teljes költői korpuszra új látószöveget kínálnak.)

Föltűnő a *fény* motívumának hol derengő, hol vakító jelenléte az életműben. Mindahányszor világló érvénnyel, mintegy a „hajnalhóka ég” [*Rámláh, utánad*] antropológiai leképezéseként.

A tárgyi létezőket hovatovább a nap irtalma létesíti valósággá: „A Nap baljós kihunyttát délután a metszett / Fríz a maradék pohár falán velünk csodálta még” [*Rámláh, utánad*]; „...Olcsó, használt szövetű fénybe / Öltöznek a tárgyak, minden / Körvonal külön lebeg, mint lassú / Lövedék” [*Amíg tart*]. A szövegek átvilágítása ritkás alkalmakkor idők előtti idillek közelébe sodorja a verstudatot: „Eszembe jut a láthatatlan csillagtérkép / Fenn az északi félgömbön valahol, / A Pegazus, a Hattyú és a Gyík, / Ahogy fölém hajolnak több száz éves / Fényükkel, mint az a sárgászöld faág, / Ami már nem vet árnyékot, és / Bármire, amit valaha mondtam, / Sápadt igenjük szítál” [*Ősz*].

A képes beszéd a *madár* (s kivált a *galamb*) archaikus-archetipusos szemantikáját is reflexív eleganciával hozza játékba. A pusztulás és pusztítás képzetköréből alkalmasint csak szárnyas lény szabadulhat ki; de itt betegség marasztal élőt is, holtat is: „...galamb, neked van / Mitológiád, egyszerre kéne átlőni / A tojásod veled, minek maradjon itt / Az a fehérebb szürke nyom, talált / Tárgy, nem tudni, hová való” [*Lülev*]; „...Alatta jár mentő, gyalog beteg, / Fölnézhet oszló testére, amit a légben / Nem a szárnya tart, hanem a mesterség” [*A cégér*].

Az önreflexív sorok hol ars poeticát formáznak, hol számvető-létösszegző igényt jelentenek be. A „Görgetett hiány” e szövegtérben ontológiai hiátus: „Mikor »igennel« nem tudok / Ellensúlyozni egyre / Görgetett hiányt” [*Egy kemény bogár*], s átmeneti örökléttel határos a lebegés: „Kimozdulni az erőcentrumból, / Ahol lebeghetek” [*A földút*].

A létbizalomra bátorító infinitívusok – „A részleteket végig kéne / Mondani, amíg lehet” [*A tűzkép*]; „Gyorsan felejteni, hogy / Másnak hittek” [*Tán lehetne még*] – szomszédságában vesződéséges öntudat néz szembe a múltékonyság napi rettenetével: „...Közel, már itt az éj, rövid a nappal, / Mégis nélkülem nem így dőlt volna el” [*Ha így eszébe jutnék*].

Az elesettség és kiszolgáltatottság létállapota (antropológiai állandója?) dereng át a *seb* trópusán: „...az asztalon fehér / Fiók, eldőlt benne a néhány kartoték, / És szétszórva a teleírt lapok, olyan / Sebesen írva be, hogy lüktetnek a / Sorok végig, mint a vágott seb” [*A kórház*] – de a „bicegve” állapothatározója is tökélyektől elzárt létezőre vall rá: „Íriszt, a harmatos szüzet / Követtem görög és latin / Verslábakon bicegve, tisztos / Távolból” [*Egy ív*].

Bölcséleti, sőt létbölcséleti konzekvenciára vezet, ha a vers figyelme az elszántság szinonimája. Didaxistól sem fázik ilyenkor a szentenciózus retorika, s nemes tónus hitelesíti: „...Portáján a gazda is csak akkor úr, / Ha asztalánál, míg a fény kihuny, / Az idegen otthont talál” [*...Egyedül, testvér, a puszta világban...*].

„...míg a fény kihuny”? *Amíg beszél a fény*, mondja egy másik vers önmagában is kompakt címe – egy nem sokkal korábbi pedig „egy másik, színesebb sötét” [*Függőkeret. A társak*] hívását érzékeli...

Művelt, kiművelt motivikus megformáltság – mely a drámai pátosz, a mítoszi hermetizmus, végső soron pedig egy *enigmatikus konfesszió* esztétikáját szolgálja. Mert ahogy – például – Paul Celan vagy Marno János versei, úgy a Simon Balázséi is azzal a paradox tapasztalással ajándékoznak meg, hogy a *meg nem értés*: katartikus is lehet. (Mintegy inverz módon erősítve meg a hermeneutikai közhelyet, mely szerint minden megértés: félreértés.)

Az alábbi vers [ld. *A terep*, Jelenkor, 1998], minthogy minden részletében aligha értelmezhető szabatosan és világosan, ugyancsak a „félíg értett dolgok egyetlen szépségű ígézeté”-ben [Szerb Antal] részesít.

Vágy és kényszer

Behajózást nem késleltet,
Csak ilyen szárazföldi csip-
Csup dolgokat a kényszer,
Nátha, láz, étvágyhiány, hogy
Hirtelen tört meg a nyár, és
Jön az ősz, az éj, amit madár se
Szárnyal, mit kívánsz?
Hogy megindítsa valaki az ön-
Súlyukban megakadt bőröndöket, a
Cókómkod úgy hajtsa át, mint
Nyáját egy titán?, csak akkor
Nagyon kéne tudni, hogy hová,
És az már behajózás volna, vágy.

A fölirat az embert mint drámai lényt azonosítja: „Vágy és kényszer” közt navigál eszerint a humán eszmélet, világát kívánalmak és korlátok alkotják – s feszítik.

A bizonytalanság sugalmait már a fölütés („Behajózást...”) kétértelműsége, kétirányúsága elővezeti. Behajózni csatornába, öbölbe, kikötőbe is lehet – de azt is behajózzák, akit vízi járműre tesznek, hogy nyílt vízre fussanak ki vele. A „szárazföldi” jelző a második olvasatot ösztönzi: a vers a vízre szállás lehetőségeit mérlegeli. Mégpedig a „...nem késleltet” nyitánnyal a mondattanilag közbeékelte akadályokat („a kényszer, / Nátha, láz, étvágyhiány, hogy / Hirtelen tört meg a nyár, és / Jön az ősz, az éj”) jelentéktelenül közbeesőkként tüntetve föl. A mondat e része hangsúlyos líraisággal („amit madár se / Szárnyal”) s megszólító nyitottsággal („mit kívánsz?”) zárul.

A beszédmodor kezdeti, esendő köznapiságát, melyet *enjambement* bontott tovább („Csak ilyen szárazföldi csip- / Csup dolgokat”), a szóhasználat („Cókómkod”, „kéne”) már csak elszórtan folytatja – döntő vonatkozásaiban decens tónus, s ha úgy olvassuk: önmegszólító versbeszéd fejlik ki.

Az „ön- / Súlyukban megakadt bőröndök” képét fokozza, hogy a szöveg e ponton maga is akadályoztatva van [sorvég metszi ketté az összetételt], s a mitologizáló

hasonlat („mint / Nyáját egy titán”) erejét is visszavonja a kérdőmód szkepszise és a „csak akkor...” feltételrendszere.

Feltételes kondíció a megszólítotté [a beszélőé?]; az útirány biztos tudása-szándéka („Nagyon kéne tudni, hogy hová”) híján kikötőben is, hajón is, tengeren is vesztegel csak az utazó.

Pedig ha e tudásban az ember teljes lényé osztozik, az odaadástól a megvalósulás szinte már megkülönböztethetetlen: „És az már behajózás volna, vágý”. [A szöveg utolsó szava a cím első szavát ismétli el! – akárha nem is kényszerek korlátai, de a vágý végpontjai közé zárt lény volna az ember...]

Merre hát a kiút a „kényszer, / Nátha, láz, étvágyhiány...” horizontális látképéből? Egy másik vers a remény alakzatába foglalja sejtelmét: „Így csak a vágý emészt, tán fönt jobban / A kedves mind határtalan” (*Fönt jobban tán*).

4

A magyar költészet fiatal halottjai [a klasszikumból Csokonai, Petőfi vagy Radnóti, a közelebbi múltból Sziveri János vagy Prágai Tamás] nemcsak írói hagyatékot bíztak ránk, de azt a különleges feladatot is, hogy az olvasás ne – vagy ne pusztán – a kultikus megrendülés alkalmá legyen. Simon Balázs személyes emléke előtt is leghathatósabban azzal tiszteleghetünk, ha nem életére tekintünk szenvedéstörténetként, hanem életművére poétikai értékgazdagságként.

Életében hat verseskönyve jelent meg. Posztumusz művei [két próza- és egy verseskötet] a lehetséges földi teljesség képzetét borítják munkásságára. Mely azonban egészen lenni mindig csak azokban a pillanatokban tud, amikor olvasat érintkezik a szövegek szándékaival.

Bárha a költővel elmondhatjuk mi is: „...nem / Fogom érteni soha, csak elfogadom, amit / Felkínál a nyelv” (*A tűzkép*).

Zoltán Gábor

Folyószöveg

Simon Balázs 1966-ban, Budapesten született. Magyar–latin–ógörög szakra járt az Eötvös Lóránd Tudományegyetemen. Huszonhat éves korában jelent meg első verseskötete, a *Minerva baglyát faggatom mégis* [1992] a Liget könyvek sorozatában. Húsz évvel halála után írva Simon Balázsról, úgy gondolom, azokkal az emberekkel és kiadókkal kell kezdenem, akik és amelyek fontos szerepet töltek be a költő életében, és akiket, illetve amelyeket én is ismertem.

A *Liget*et Levendél Júlia és Horgas Béla alapította, miután más művészekkel és értelmiségiekkel együtt évtizedeken át hiába próbáltak lapot indítani. A szocialista világrendszernek kellett megbuknia, hogy létrejöhessen a *Liget*, mely amúgy egyáltalán nem volt szocializmusellenes, bár ez mindegy, sokkal fontosabb, hogy egy ideig egyszerre jelentette az igényességet és a szerzők, szerkesztők közti harmóniát,

szeretetteljes figyelmet. A folyóiratban megjelenő írók, költők többnyire ismerték és kedvelték egymást. Simon Balázs ebbe a körbe tartozott. Akkoriban alapította Alexander Brody a pályakezdőknek szánt díjat, és Simon Balázs az első kitüntetettek egyike volt. Ma már Bródy Sándor-díj sincsen, igaz, a szerepét átvette egy újabb alapítású díj.

Simon Balázs második kötete (*Nimród*, 1994) a József Attila Kör szerkesztésében, a Pesti Szalon kiadásában jött ki – azóta a JAK is, a kiadó is elsüllyedt. A harmadik Simon Balázs-könyvet [*A mi lakománk – Lectisternium*, 1996] a Jelenkor Kiadó gondozta, mely ma is működik ugyan, de nem egészen úgy, ahogyan az alapítása utáni években.

Mikor tehát ezekről a körülményekről írok, egy letűnt kort idézek meg. És ha túlzás is lenne úgy fogalmazni, hogy az akkori világ éppoly távol van a maitól, mint az istenek és hősök Simon Balázs számára meghitten ismerős világa, a különbséget mindenképpen fontosnak tartom megemlíteni.

A szóban forgó műhelyek folyamatos figyelmének terében alakuló költészet szokatlanul egynemű maradt kötetről kötetre. Simon Balázs nem közeledett semmilyen hazai stílusiránzathoz vagy hagyományhoz, és nem is távolodott el tőlük. Nem kísérletezett formákkal: szabadverseket írt, melyek ciklusokba rendeződtek. Ezek a versek halványan emlékeztettek a shakespeare-i drámamonomológokra és tirádákra, elsősorban azért, mert mindegyikre jellemző volt a szenvedélyek torlódása, a képek szuggesztivitása, és az is, hogy érezhetően a dikció szervezte őket, szavalásra vagy legalábbis elmondásra íródtak. Részben éppen a dikció életteli sége óvta meg ezt a lírát az érdektelenné válástól, annak ellenére, hogy jelentős és alapvetően csak a költő által birtokolt ismeretanyagra alapozódott. De figyelemre méltó az is, hogy Simon Balázs kezdettől fogva feltűnően erős képekkel és cseppel sem steril, inkább erős és egyéni nyelvvel dolgozott.

Ilyen előzmények után jelent meg 1997-ben, ismét a Liget gondozásában a negyedik kötet [*Makdír*], írhatnám, de ez az állítás figyelmen kívül hagyna két további fontos előzményt.

Simon Balázs agyát daganat támadta meg. Életét műtéttel mentették meg. Valójában csak rövid haladékot kapott, mert a tumor kiújult.

A *Makdír* két ciklusa épül. Az első az operáló orvosnak készített ajándék. A versek hozzá íródtak, őt szólítják meg. Simon Balázs édesanyja ugyanebben az időszakban halt meg. A második ciklus őt siratja el.

A kötet verseiben egyszerre van jelen a halálközelség és a remény, a gyógyulását érzett hála, valamint a gyász fájdalma és a kötelességszerűen elvégzett gyázmunka dokumentálása, vagyis olyan jelenségek, melyek közül bármelyik önmagában elég volna témának.

Simon Balázs szülei ugyanabban az évben, 1939-ben, és mindketten Budapesttől távol jöttek világra: apja, Simon Róbert Párizsban, anyja, Prileszky Csilla a Felvidéken. Nagy tudású orientalisták és műfordítók voltak. Prileszky Csilla közvetlenül halála előtt óriási művet alkotott: ő készítette el az *Ezeregyéjszaka* teljes fordítását. Halálakor csupán 56 éves volt. Az *Ezeregyéjszaka*t hét kötetben adta ki az Atlantis Kiadó 1999–2000-ben – vagyis a *Makdír* születése jóval megelőzte az első kötet megjelenését.

Édesapjától és édesanyjától ered tehát Simon Balázs érdeklődése a távoli korok és vidékek tudásanyaga iránt. De nemcsak a könyvek és a régmúlt dolgai kötötték össze őket, hanem sokkal evilágibb tárgyak és időtöltések is.

A *Makdír a gyász* című ciklus nyolcadik darabja azt beszéli el, hogy egyszer, az anyja halála utáni időszakban, míg a költő egyedül volt otthon, élesen felidéződött benne egy korábbi, közös pillanat.

Evezni voltak a Dunán. A „Duna” szó nem szerepel a versben, és a név hiánya tematizálódik is – egy későbbi vers teszi egyértelművé, hogy erről a folyóról van szó. De nem is csak evezésnek, hanem azzal összefüggő túrának, vízparti táborozásnak emléke jelenik meg a versben:

8. Egy csepp a többihez

Elképzelem az egyetlen
Folyó mellett, aminek
Nevét úgy ejtem, hogy
Közben víz is csorran
tenyeremből vissza, egyre
Kevesebb, hisz akkor
Merítettem még, elképzelem,
A tűznél ül, a lábát fölhúzza,
Krumplit pucol, épp most, mielőtt
Csöngettek, és még a csönd, ami
Zavart, szelíd volt, és a hámozó
Kezénél fényesebb, még az is
Segített, hogy ott legyek, néztem
Szerelmesen a főzésébe és belé, a
Hosszú hajába, ami fekete kígyó volt,
És olyan síkos, mintha azzal kente
Volna ki a zsíros bográcsot, minden
Biccenésével sajtítva egy étvágyat,
Amit csak ő tud csillapítani, mind
Egyetlen csepp, amit akkor merítettem,
És most visszahullatok, a fővényágy
Apró szemcséi is, a finom kavicsok,
Ahogy a meztelen sarka alatt
Csikordultak, és én a víz fölött,
Az illattal az orromban, hogy szinte
Megremegtem, annyira szerelmesen bele,
Tán jobb is így, hogy csöngettek.

Láthatjuk, hogy a vers egyetlen mondat, még ha szigorúan, nyelvtani értelemben nem is az, hiszen nem egyetlen állítás: egymásra torlódnak benne az események és képek. Úgy vélem, a torlódás nem hiba, tökéletlenség, hanem a kifejezést szolgáló eszköz. És ha valaki felolvassa a verset, előadóként ezt a meg-megtörő lendületet kell formába öntenie.

Első ránézésre nem túl bonyolult ügy: a lírai én egyedül tartózkodik a lakásban, és elábrándozik, míg az ábrándozásnak véget nem vet egy ismeretlen látogató csön-

getése. Viszont a merengés közben feltűnt kép annyira erős, hogy a lírai én nem veszti el, és rögzíteni tudja. Az már nincs leírva, hogy a meg nem nevezett látogató távozása után, a lejegyzéskor fogalmazódik meg az a gondolat, hogy „tán jobb is így”, vagyis öröndetes, hogy a külső hatás kiragadta a lírai ént a képzelgésből, vagy már akkor, abban pillanatban, amikor egyszerre tudatosul benne, hogy hová ragadta a képzelet, és hogy nincs mód tovább maradni az édes emlékek között, meg kell mozdulni, az ajtóhoz kell sietni, kommunikálni kell egy eleven emberi lénnel.

Már jóval azelőtt, hogy kimondódna, a lírai én „szerelmesen” nézte az anyát, szembetűnik az ábrázolás érzékisége. A versbéli fiú kora meghatározatlan, egészen kicsi éppúgy lehet, mint fiatal felnőtt. Ezért egyszerre ez is, az is, a kisfiú tekintetében ott van a fiatal felnőtté, és a fiatal felnőttében a gyereké. Figyelmének tárgya, az anya viszont fiatal. A hosszú, fekete hajtincsek lengése kígyót idéz – Simon Balázs akkor sem szakad ki a mitológia világából, amikor látszólag a legtávolabb jut a „valóságos élet”, a „személyes élmények” irányába.

Ezen a ponton viszont meg kell említeni, hogy korábban, amikor mítoszokat verselt meg, a valóságos élettapasztalatokból származó képzetek adtak életet sorainak. Hogy a vizek világából merítsek példát, hadd idézzem fel a *Nimród* egy részletét: ...Csónakom fenékbordázata, amit a / Deszkapalló eltakar... [Az *angyalököl*] – illet 2000 tájékán leginkább olyasvalaki írhatott, aki evezett kielbootban, sőt, aki egy-egy evezés után, mikor a ki-beszállások során odakerült homokszemekről és iszapfoltokról meg kell tisztítania a csónak deszkapallóját, kiemelte azt – akkor pillanthatta meg a különben rejtett fenékbordázatot, azt a lenyűgöző szerkezetet.

Visszatérve az *Egy csepp...*-hez, láthatjuk, hogy a „szerelmesen” szó nem véletlenül csúszott ki, megismétlődik az utolsó előtti sorban. Ha a jelenséget ödipálisnak nevezem, tudatában kell lennem annak, hogy a pszichológia ezt a fogalmat a mitológiából vette át, és annak is, hogy Simon Balázs esetében nemcsak a mindenkori fiú és anya, hanem a tudásba beavató mester és a tanítvány viszonyáról van szó: a tanítvány a tudással együtt a mestert is őrzi, és ugyanúgy nem tud tőle sohasem elszakadni, ahogy a fiú sem az anyától.

Ha feltételezem, hogy ebben a versben (és általában Simon Balázs lírájában) nem véletlenszerűen bukkannak fel a képek és motívumok, nem hagyhatom figyelmen kívül a nőalak fejénél megjelenő kígyót. Medúza alakja és története sejlik fel itt, a kegyetlen sorsú nőé, akinek pillantása kővé változtatta, elpusztította a férfiakat. Ha ezzel összefüggésben nézem a vers alaphelyzetét, a megszakított figyelmet, akkor a kővé válás, a nő által okozott halál közvetlen közelébe kerülést, illetve az attól való elsodródást ábrázolja a vers.

Miközben az elme mérhetetlen tudást képes tárolni, különböző az egyes információk súlya, relevanciája; hiába tudhat az ember az összes létező és megálmodott földrészt folyóinak létezéséről, hiába ismeri nevüket mindenféle nyelveken, egyszer mégiscsak arra eszmélhet, hogy igazából mind közül csak egyhez kötődik.

Az emlékező által megidézett képben gyerekkori énje a Dunába meríti a tényleget, és a víz cseppenként csurran ki az ujjai közül, vissza a folyóba. Ez a kép az emlékezés metaforája. Egy csepp: egy emlék, illetve egyetlen pillanat. Ebben a metaforában egyszerre mutatkozik meg az emlékezés lehetősége és ereje, és

az emlékek veszendősége. Amikor Simon Balázs azt mondja: „...És most visszahul-
latok...”, virtuóz módon kapcsolja össze a történés pillanatát annak felidézésével és
a felidezés rögzítésének pillanatával.

A metaforának meglepően nagy tartalékai vannak. Anélkül, hogy hosszan pró-
bálnám sorolni őket, csak azt említem, hogy miközben egyetlen merítésnyi vízből
kicsorgó egyetlen csepp csillan meg, a háttérben az örökké mozgásban lévő folyó
az emlékek végtelenségét sodorja magával.

Miután konkrét személyek konkrét emlékeiről írtam, hozzá kell tennem, hogy
biztos vagyok benne, ez a vers olyan befogadókban is hullámokat kelthet, akiket
saját élményeik más folyókhoz kötnek.

A ciklus záródarabja, a huszonharmadik vers egy dunai evezés utolsó epizódját örökíti
meg. Egyúttal ez az a hely, ahol egyértelművé válik, hogy melyik folyóról volt szó
a korábbi folyó-pillanat elbeszélésekor.

A Római part volt hajdan – a huszadik században – a budapesti evezőselet
központja. Másutt is épültek csónakházak, de itt működött a legtöbb. Innen indultak
kisebb-nagyobb túrára kajakokkal, szkifekkel és kielbootokkal az evezősök, és ide
tértek vissza a Dunakanyarból és a szigetkerülésből vagy távolabbi partokról. Mi-
után kikötöttek, a csónaklifttel a csónakházak előteréhez emelték hajóikat, majd
kimosták és szárazra törölték őket. A fából készült csónaktestekben nem hagyhattak
sok vizet, és iszapot végképp nem, mert akkor elkorhadtak volna. A fáradtan partot
érő evezősöknek már-már ahhoz fogható próbatétel volt ez, mint Odüsszeuszé,
akinek húsz év távollét után még a kérőket és a hozzájuk szegődött szolgálókat is
ki kellett irtania. És ahogy a görög hősnek az istenek rendelése szerint ezután még
útra is kellett kelnie a szárazföld belseje felé, úgy az evezősök előtt is hosszú út állt
még. Ha nem volt autójuk, jellemzően felgyalogoltak a HÉV-hez. Az egyik út, ami
a helyi érdekű vasút Római part nevű megállóját a Római parttal összeköti, a versben
említett Rozgonyi Piroska utca.

Jobb módú embereknek persze lehetett személygépkocsijuk – mondjuk
a Merkúrtól – ám nekik jellemzően inkább motorcsónakjuk volt, nem kajakjuk vagy
kieljük, de még valószínűbb, hogy telket birtokoltak a magyar tenger partján. Távoli
nyelvekkel foglalkozó értelmiségiek kis valószínűséggel tartoztak a jómódúak közé.
[Utóbbi mondat jelenidőben is érvényes.]

A városi életbe való visszatérés előtt, hogy erőt merítsenek, és hogy halogas-
sák a folyó elhagyását, betérhettek a számos ott üzemelő kocsmá, lacikonyha vagy
kisvendéglő egyikébe egy sörre, esetleg ehettek egy kis sült halat.

Ahogy az előbb idézett vers, ez is egyetlen mondat, és ez sem *igazi* mondat, vagy
ha mégis, nem más, mint felsorolás, látványelemek enumerációja, visszatekintés
mindarra, amit a lírai én és a vele lévő anya együtt látott, láthatott.

23. Római part

Egy dunaparti sáv, aztán
Derékszögben az a mesés fasor,
A Rozgonyi Piroska dús platánjai,
Pöndör kéregcsíkok az aszfalton,
Mint száraz papirusztekercsek esnek
Szét a láb alatt – addig a csónakházi
Placc, a parti sáv, fellocsolt por,
Egy-egy sínpár a csónakliftekhez,
Fabódékban lacipecsenye-hal és, persze,
Sör, kimustrált killbe ültetett
Muskátlik, néhány pad, ott ettünk akkor
Is, ez volt a zárlat: bágyadt ég,
Kitűnő fáradtság, a jegenyék borzonganak,
Zizegnek fönn, a muskátlik alig
Rebbernek, söntésből recseg a meccs,
Mi hallgatunk, „finom a hal”, nézem a
Papírtányéron a lefosztott vázat, olyan,
Mint az a halott csónaktest, egy sirály
Körözött, emlékszem, fönt, és mintha
Álomban, nehéz tagokkal, evezéstől,
Víztől, naptól kábán indulunk, a
Sarkon, mielőtt a platánsorba lépnénk,
Visszanézünk, még egyszer a Duna és a
Poros töltésút, amit olyan rég ismerünk,
Lejátszódik, gördülnek föl a csónakok,
Itt-ott biciklisek, pocakos partiak,
Gyerekek, cserzett öregasszonyok, és,
Mintha függőnyt húzna el, víztajtékban,
Párában lebukik a Nap, még épp kiköt a
Hófehérke, lágyan csapkodja a stégeket.

Az evezősök nem hagyhattak sok vizet és iszapot a fából készült csónaktestekben, mert akkor elkorhadtak volna, írtam följebb, és most hozzáteszem, hogy az elhasználódott vagy fölöslegesnek ítélt csónakokba viszont németes, osztrákos kedélyességgel szokás lett földet hordani, virágokat telepíteni. A virágládaként hasznosított hajók hamar szétrohadnak, és akkor jöhet a következő. A muskátli, a kispolgáriság jellegzetes növénye így győzedelmeskedik az evezősök világa fölött – kultúrák harca ez. De a lírai én kevésbé a vesztes kultúrát siratja ezúttal, inkább a testek veszendőségének egyik példajaként látja és látatja a halott csónaktestet a halcsontváz mellett.

Nincs kimondva, hogy ez az utolsó alkalom, mégis evidens. Evidens az is, hogy a platánsor „mesés”, a végében kikötő hajó pedig a Hófehérke nevet viseli, meg hogy a platánok törzséről hulló száraz kéregdarabok papirusztekercsek.

„csak egyenes, vízszintes vonalak”

KISS TIBOR NOÉ: *BELÁTHATLAN TÁJ*

Sokat kellett várni rá, de megérte. Kiss Tibor Noé harmadik regénye a sikeres pályakezdetést [*Inkognitó* [2010], *Aludnod kellene* [2014]] követően nemcsak az eddigi életműben jelent nagyon erős folytatást; meggyőződésem szerint a 2020-as év kiemelkedő magyar irodalmi teljesítménye is. A létezésünk alapjait érintő, mégis könnyen vázolható cselekmény nem önmagában válik megrendítővé, ezért merem lejjebb összefoglalni: a regény strukturális mintázata, roppant precízen kimunkált narrációja, hiteles nyelvi regiszterei, finoman árnyalt karakterei, hatásos retorikai potenciálja, a megteremtett atmoszféra együttesen teszik maradandó egzisztenciális és esztétikai élménnyé.

Lényegében minden esemény egy ötvenhárom éves, magányos történelemtanár huszonnyolc éves lányának, Dorkának autóbalesete köré rendeződik – persze a szálak messzebbre vezetnek. Míg a lány gépekre kapcsolva eszméletlenül fekszik a kórházban, Hulahopp – Dorka becézte így az apját, mi sem tudjuk meg a polgári nevét – szinte beköltözik hozzá, emellett azt kutatja, miért fékezett váratlanul, hogy aztán kirepüljön az autópályáról lánya autója. Így ismerkedik meg a szerencsétlenség helyszínétől nem messze lakó, Dorkánál csak két évvel fiatalabb, pánikbeteg, poszttraumás tüneteket produkáló Zsófival, aki drogozó, zűrös életű öccsével él a szüleik után rájuk maradt házban, két barátnőjén és a közeli templom lelkészén kívül senkivel sem ápol kapcsolatot. Hulahopp és Zsófi kölcsönösen vonzódnak egymáshoz, veszteségeik is összekötik őket. A férfival még jóval korábban szakított a Norvégiába, majd egy hawaii kommunába költöző felesége, most elhagyta az élettársa, lánya jelenleg éppen élet-halál között lebeg. Zsófi először a családjától lelépő erőszakos apját, majd öt évvel ezelőtt beteg, szeretett édesanyját veszítette el, anyja leépülésén és halálán ma sem képes túllépni, öccsével pedig alig kommunikál. A pszichológushoz járó tanár és a feldolgozatlan múltjával küzdő lány rövid időre összejönnek, csakhogy a bizonytalan Zsófi szüneteltetni kezdi viszonyukat. Munkájából adódóan (térfigyelő kamerákat kezel) rájön, hogy öccse és annak haverjai okozták Dorka balesetét. Dorka nem tér magához a többhetes kómából, karácsony előtt nem sokkal meghal. Apja a temetés után leautózik a régebben mindkettejük által felkeresett Adriára, ahol összetörve, teljes letargiába süppedve hever a hideg téli tengerparton. Eközben a lelkiismeretével küzdő öcs megjavulni látszik. Az ezekről mit sem sejtő, új életet kezdeni akaró Zsófi hosszas vívódás után úgy dönt, öccsének felelnie kell tettéért, a fiú amúgy is csak visszahúzza őt, ezért elhatározza, hogy feladja tévelygő testvérét, és Hulahoppal szeretne lenni, reménykedve Dorka felépülésében.

E kissé ironikus zárlat nyitottságán túl is érdemes megvizsgálni a mű felépítését, ennek kapcsán pedig a narratopoétikáját. Tizenkét, változatos címmel ellátott fejezetre tagolódik, mindegyik cím a vonatkozó szövegrészből származik, bennem a legjobban az életjelek megszűnését jelző hosszú szaggatott vonal képe ragadt meg, mely a Dorka halálát magába foglaló tizenegyedik fejezetből származik.

Némileg az analitikus drámák múltfeltárására [és természetesen a vérbeli epika történetépítésére] emlékeztet az a mesteri fokozatosság, amellyel az egyes szereplők korábbi életszakaszait megvilágító információkat adagolja a regény, egyre közelebb hozva a figurákat az olvasóhoz, mindinkább apellálva a recepciós tevékenységre. Szintén a feszültségkeltés eszköze, hogy bár a fiú elbeszéléséből már a könyv felénél értesülünk róla, a gyanakodó Zsófi csak erősen késleltetve, a befejezésben jön rá kétséget kizáróan, hogy öccse bűnös Dorka tragédiájában. Az utolsó fejezet kivételével [Dorka ekkor már halott] mindegyikben négyféle hangot hallunk felváltva, négy központi szerepű elbeszélő-szereplő hangját: Hulahopp, Zsófi, Zsófi öccse és az öntudatlan Dorka szólama váltakozik hol egyetlen, hol két-három szakaszonként, egymástól elkülönülve. Ezek többnyire szabályosabb, követhetőbb énelbeszélések, Dorka esetében [kisebb narratív mondattömböket leszámítva] pedig inkább logikai kapcsolatokat, időrendet felborító asszociatív monológok életének meghatározó gyerekkori és közelmúltbeli emlékeiről. Az említett regényalakok autodiegetikus narrációja a tapasztaló, a szemlélő és a reflektormód (Fludernik) szintéziséen alapul, úgy, hogy közben más szereplők fókuszát is fel-felvillantja. Hulahopp például egykori felesége vagy volt élettársa látószögét, rajtuk kívül Imre nevű barátját; Zsófi is tisztában van vele, mit gondolnak róla mások; az öccsétől arról értesülünk, hogyan viszonyul Serif nevű haverja Higanyhoz, a dílerhez; Dorka megnyilvánulásai között pedig az „anya szerint, apa szerint” álszintagma ismétlődik gyakorta. Bár Dorka nézőpontja testiesített, azaz perspektívája „egy antropomorf figuráé, akinek az agya interpretálja, amit lát és aki képes állításokat tenni önmagáról” (Fluderniket Földes Györgyi idézi. Vö. *Jeltől a testig. A klasszikus narratológia találkozása a korporálissal*, Irodalomismeret, 2015/1, 21.), nyilvánvaló, hogy kómas állapotában szinte a sírból „beszél”, képtelen szavai tehát túllépést jelentenek a fizikai világ törvényein, ezáltal a természetes narratológia konvencióin. [Ha realiztikusan akarom felfogni „beszédét”, akkor a verselgető, lányáról feljegyzéseket készítő apa képzeletének célszerű tulajdonitanom: ilyen ugyan a regény nem állít, de megengedi ezt a hipotézist.] Mind a négy szövegben a jelenkori magyar epikában előszeretettel alkalmazott metaforikus/evokatív jelen uralkodik (lásd többek közt Mán-Várhegyi Réka, Harag Anita, Nagy Gerzson, Bakos Gyöngyi, Halász Rita szövegeit), melyet a rövid, nagyjából bekezdésnyi kompozíciós egységek áttekinthetősége, a makrostruktúra kronologikussága [ahogy telnek Dorka kórházi napjai, úgy bontakozik ki a cselekmény], a konkrét időpontok visszakéreshetősége [2018 késő ősze, karácsony közelsége] okán ezúttal nagyobb valószínűséggel értelmez a befogadó retrospektív beszámolóként. Holott az elmondás és az átélt tapasztalat szinkroniájának valóságossága nem mindenütt zárható ki, különösen akkor nem, ha a szaggatottság, a csapongó gondolatok, az egyedüllét még rá is erősít a monologikus beszédhelyzetre: „Csak fekszem. Órák óta. Nézem az égboltot. Magamban beszélek. Mennyi mindent nem mondtam el neki. Remélem, tudta. Éjszaka indultam. Az ő zenét hallgattam a kocsiban. Zúg a motor, közel az elválasztó korlát, szorít a biztonsági öv. Száznegyven, százötven. [...] Szeretlek, kicsim. [...] A portás engem figyel, pedig nem mozdulok, csak fekszem. Két nap múlva karácsony. [...] Ő negyven napig feküdt így. [...] A hold világít, mellette apró csillagok. Kavicsot szorongatok a kezemben, az ujjaim elgémberednek. Átfagyok. A tenger télen tiszta és száraz. [...] Tojás alakú fehér kavics, megtaláltam. Dorkának.” [255.] stb. Dialogikus szituáció alig akad, ha mégis, akkor gya-

korlatilag nincs mit mondani, valódi párbeszéd még Zsófi és Hulahopp randiján sem hangzik el. Utóbbi ehhez csak annyit fűz: „Amikor hallgatunk, akkor a legjobb.” [90.]

Van még egy strukturális eleme a könyvnek, melyről eddig nem esett szó. Minden oldal alján található egy-egy apróbetűvel szedett, központosítást, nagy kezdőbetűket és igéket nélkülöző hiányos mondat: „elsuhanó fekete csik”; „fagyott föld”; „üres virágládák”; „olajos víztócsák”; „pislálkozó lámpafény”; „kopott festékcsíkok az úttesten”; „a leveleken nyálkás lepedék”; „elhagyott focilabda az udvaron”; „kibelezett plüssmackó a sárban” stb. Nominális stílusukkal, homogén szintaxisukkal (legtöbbször minőségjelzős szó szerkezetek, gyakran helyhatározóval kiegészítve), tárgyiaságukkal, ismétlődéseikkel kétségkívül hozzájárulnak az *Aludnod kellene* lapjairól már ismerős dehumanizált, lepusztult környezet megteremtéséhez. Megítélésem szerint nem releváns, honnan származnak e mondatforgácsok, a vonatkozó oldalból, vagy a későbbiekből kiemelve, netán fogalmunk sincs eredetükről; mellékes, hogy szorosabban vagy lazábban illeszkednek a (kon)textusba (mindegyikre akad példa); olvashatjuk őket oldalanként vagy egymás után folyamatosan. Lényegesebbnek vélem, hogy vajon tényleg elengedhetetlen díszletei, kellékei-e a rideg, nyomasztó miliőnek, különösen akkor, ha szürreálisba fordulnak át: „mosolygó hal horoggal a szájában”; „szítáló hópelyhek a műanyag koponyákon”; „hevederrel leszíjazott fahasábok” stb. Mintha nem bízna a szerző a főszöveg szemiotikájában, pedig már az borzongató, ahogy a folytonosan idegesítő zúgás, kattogás, sípolás, nyikorgás, csörömpölés szinte a pórusainkig hatol, ahogy az állandó szürkesség, sötétség, az éles fények, vibrálások, a romos laktanya, a roskadozó fabódé, a néptelen temető, a repedező mennyezetű, pusztulófélben levő egykori családi ház (a sor folytatható) lehangoló látványa a retinánkba ég. Akárcsak a Dorka életfunkcióit fenntartó gépek zaja és a vele egy szobában haldokló, demens Virág néni abjektte (Kristeva) vált teste.

Szintűgy felejthetetlenek Dorka szabadverseknek(?), költői prózának(?) mutakozó (elképzelt) szavai, pedig javarészt a köznyelvből táplálkoznak. A nyolcadik fejezetig még találunk bennük írásjeleket, a sorok egyúttal mondatok is, egyetlen alkalmat nem számítva, ott két sor alkot egy mondatot, ennek funkciójára nem jöttem rá. Aztán Dorka állapotromlásával párhuzamosan a központosítás teljesen megszűnik, még több lesz az addig is gyakori szó/sor/mondatismétlés, megszaporodnak az idegen (horvát) nyelvű közlések és a helyesírási hibák, az időnkénti narratív jelleg megszűnik, mígnem a szavak roncsolódásával és a spáciumok megszaporodásával a szövegtest is teljesen szétmorzsolódik, felszámolódik, csak egy-egy szó, szaggatott vonal marad, végül mindössze az üres lap. Idemácsolok egy rövid részletet: „Nemjutszeszembeésemáragyógyulásje / Holérvégetazegyikésholkezdődikamá / Körülöttem gépek zúgás pittyegés / Az orromból a műanyag cső / csillog az orrpiercing / Arról álmodom hogy ez élet / hogy ezek szavak / Az arcom tó az arcom tenger / Csend sötét csend sötét” [239.] A Zsófi öccse által beszélt szociolektusok is abszolút élethűek. A szleng és a tolvajnyelv, a szegényes szókincs hajszálpontosan fejezi ki a srác társadalmi helyzetét, életkorát és gondolkodását. Nem velejéig romlott: jól érzékeli, mi veszi körül, lelkiismerete is megszólal, változni akar – nézőpont kérdése, hogy még időben-e.

Hulahoppot és Zsófit nem nyelvhasználatuk egyéníti, inkább viselkedésük; a férfit elsősorban az, hogy mit tesz, a lányt főképp az, hogy mit nem. Előbbi menekül

üres otthonából, középiskolában tanít, Dorkát látogatja, miatta fut össze időnként volt élettársával, a baleset helyszínére [is] autózik, biciklizik, fut, az első sokkot követően hetente ugyanannál a pultnál whiskyzik, pszichológushoz jár, Dorkáról feljegyzéseket készít, szerelméről verseket ír. A pszichésen sérült Zsófi jóval passzívabb, ritkán mozdul ki a lakásból, saját kezűleg készített fotóit rendezgeti, néha posztolgat, emberekkel alig találkozik, barátja régóta nincs, öccsével Messengeren üzengetnek egymásnak, egyébként szóba se áll vele, problémáit magába temeti, mindössze álmait jegyzi le piros füzetébe. Két külön világ, érzékenységük, tragikus sorsuk mégis egymás útjába sodorja őket. Hulahopp Zsófi iránti szerelme őszinte, a lány mégsem minden alap nélkül feltételezi, hogy partnere számára csak afféle Dorka-pótlék: „Érzem, hogy nem engem akar, hogy belém csak kapaszkodik, de nem rám van szüksége.” [139.]; „igazából arra vágyom, hogy akarjon, hogy engem akarjon, egyes-egyedül engem.” [211–212.]

Kiemelendő továbbá a *Beláthatatlan táj* retorikai teljesítménye. A Dorka szölamát jellemző ismétlésvariációkon kívül a teljes szöveget átszövik a motívumismétlések, a teljesség igénye nélkül csupán a tenger/víz, az álom, a madarak, az éj/sötétség, a csillagok, a hold toposzát említeném. A kohézió alapvető eszköze – kiváltképp Dorka megnyilvánulásaiban, de egyébként az egész narrációt meghatározóan – a következősen alkalmazott mellérendeléses grammatika. Részben a lexémák, szintagmák, tagmondatok permanens halmozása, részben pedig a rövid, tömör mondatok felsorolásjellege. Ilyenkor kiszakad a zsák, az énelbeszélésekből (monológokból) szinte árad, amit a kommunikációképtelen szereplők nem tudnak elmondani egymásnak. Ebből fakadóan a textus sokszor válik líraivá, emelkedetté, ami akár árthatna is az epikus alapszövetnek, azonban nem ez történik, a hangnemek, beszédmodok szinergiája a regény egyik erőssége. Nem tudom, olvastam-e valaha is az elmúlásról ennyire katartikus, torokszorító, egyszerre hiperbolikus és realista sorokat: „legszívesebben befeküdnék Dorka mellé, átmásznék az ágykereten, a fejemet a vállára hajtánám, [...] hallgatnám a légzését, [...] hallgatnám, ahogy berezonál a mellkasában az óriássíp, behunynám a szemem, átkarolnám a derekát, összekulcsolnám a kezünket, egymásba fonódna a lábunk, a forró testéhez simulnék, behunyt szemmel hullanék az álmába, csak keresném és keresném, az agyhullámaival együtt ringanék, együtt a félelemben, öntudatlanságban, csendben, haragban, magányban, tébolyban, ürességben. [...] Kinyitom a szemem, [...] a monitorokról eltűnik az utolsó görbe, az utolsó brontosza-urusz, az utolsó szívverés, az utolsó lélegzetvétel, csak egyenes, vízszintes vonalak maradnak, csak a sípolás, a fülsiketítő, őrítő sípolás.” [238.]

Felvetődött bennem, nem viszi-e túlzásba az elbeszélésmód a párhuzamokat, a számos ismétlést. Itt mindenki elvesztette a családtagjait; az élők egy része testi-szellemi roncs; a maga módján Hulahopp, Dorka és Zsófi is naplót vezet, fényképezget; utóbbi kettő egyaránt bakancsot hord; halála előtt a tenger Zsófi édesanyját is foglalkoztatja, habár a Balatonnál tovább sosem jutott. Megtudhatjuk, hogy négy ezrelék alkohol után „jön a kóma” [14.]; az egyik bandatag, Anulu iszákos apja „totál kóma” [28.]; Hulahopp élettársáról, Annáról a baleset után derül ki, hogy egy „haldokló kisvárosban” [31.] született stb. A könyvet újraolvassva arra jutottam, hogy az apróbetűs mondatcsonkokhoz hasonlóan a paralelizmusok világállapotot, világidegenséget jelölnek, ám velük ellentétben funkcionálisak, belesimulnak a szövegbe, nem akasztják meg feleslegesen a befogadást. El kell fogadnunk, hogy ebben a regényterében minden

„kóma”, mindenütt az otthontalanság, a kilátástalanság uralkodik. [Talán túlértelmezés, de Dorka a balesetéig hajléktalanszállón dolgozott.] Feltehetően lesz majd, akit zavar e monokrómia, ám ez semmit nem von le a könyv értékéből, ez az egyik erőnye.

A gazdag jelentésrétegek feltárása eleve külön tanulmányt igényelne, ezúttal csupán Hulahopp kettős státuszának (Dorka apja és Zsófi barátja) ambivalenciáját, a két fiatal között oszcilláló gondolatainak kétértelműségét és a cím szemantikáját villantom fel. Alig valamivel Zsófi elutasító üzenete után a férfi betakarja Dorkát, ezalatt sokadszor próbálja felfogni Zsófi szavait, közben reflektál rájuk: „Olyan kicsi vagyok melletted. Száznyalc, százkilenc. Nem tudom elhinni, hogy nem akarja folytatni. Segítenék neki, hogy összeszedje magát, érzem, hogy erre vágyik.” [204.] Az első mondat értelemszerűen Zsófié, de apa és lánya viszonylatában oda-vissza elhangozhatna. Hulahopp reflexiója Zsófihoz vonatkozik, ám a fogalmazásmód világossá teszi, tudat alatt ki vagy mi járhat a fejében. Ami a címet illeti, *beláthatatlan táj* a tanári asztal rovátkáinak, repedéseinek összessége, az agyi idegpályák kuszasága, a Zsófit idéző festmény textúrája, vonalvezetése (vö. 230–231.); beláthatatlanok Dorka balesetének következményei, tágabban értve, hogy van-e közös jövője Zsófinak és Hulahoppnak, beláthatatlan az autópálya és környéke, elmosódó az egész őszi-téli, borongós makrotér. Ennek ábrázolt tájai, részletei valószerűek, azonosíthatók (hajnali nagyváros, a metrómegálló üvegkupolája, koszos Duna, éjszakai autópálya, kopár fák, a kísérteties lápos, a laktanya romjai stb.), de ahogy a főváros, úgy a közeli kistelepülés sincs nevesítve. Felesleges lenne, ugyanis a tér elemei létszemléletet fejeznek ki, számomra például az *Elégia*, a *Téli éjszaka* ontológiáját is megidézne.

A roppant sűrű szövésű kötet vizsgálható lenne szépirodalmi rájátszásai (pl. *Háború és béke*, *Bűn és bűnhődés*, *A Dunánál*, G. B. Shaw *Pygmalionja*), popkulturális, filmes és zenei allúziói (pl. *Kill Bill 2*, *Rambo*, *Queen*, *Culture Club*, *Bobafett*), művészetközi (lásd még a fotó- és festményleírásokat), esetleg intermediális vonatkozásai felől. Legutóbbira Zsófi kedvenc jelenetei szolgálnak eklatáns példát *A csaj nem jár egyedül* című filmvígjátékból, mely a *My fair lady* és a *Pygmalion* közös alaphelyzetére, ellenben eltérő befejezéseire irányítva figyelmünket kétszeresen válik Zsófi és Hulahopp kapcsolatának kicsinyítő tükrévé, a kollázson ügyködő Laney pedig nemcsak Zsófi megfelelője, hanem a regény mediális kölcsönviszonyainak jelölője is. Nem szeretném teljesen szétfeszíteni recenzióm kereteit, újra leírom hát: a *Beláthatatlan táj* a 2020-as év kimagasló produktuma, vele Kiss Tibor Noé végleg megérkezett a (kortárs) magyar irodalom élvonalába. [Magvető]

BARANYÁK CSABA

A morál illemtana

SZÖLLŐSI MÁTYÁS: *ILLEGÁL*

Szöllősi Mátyás prózájának középpontjában az emberi viselkedés sajátosságainak feltérképezése, az egyéni döntéshelyzetek vizsgálata áll. Korábbi köteteiben (a 2016-os *Váltoáram* novelláiban és a 2018-as *Simon Péter* című regényben) egyaránt azt a dinamizmust viszi színre, amely szerint az önazonosság a másokkal vagy a környezettel való érintkezés, vagyis a párhuzamokba vagy a társadalmi csoportokba való illeszkedés kísérlete során alakul. Szövegei a társadalom és a kultúra rétegzettségét és hálózatoságát vázolják fel, ebből a tablóból metszenek ki egy akkora képet, amely lekövethetővé teszi egy-egy jellegzetes, 21. századi, nagyvárosi [budapesti] karakter mozgását (térbeli értelemben, a társadalmi struktúrák csomópontjai szerint; időben, a felidézett történetek, események ritmusában; illetve legtöbbször a személyiség „fejlődése” szempontjából is). Igaz ez az új kötetre is, amelynek két jól sikerült, nyelvilag és szerkezetileg is átgondolt kisregénye Budapesten játszódik, napjainkban, egészen pontosan 2019-ben: a *Vendégjáték* elbeszélője az autóban a rádiót hallgatja, amikor „[a] Kínában tomboló vírusjárvány lehetséges következményeiről beszél egy szakértő [17.], az *Illegál* főhőse pedig az *Indexet* böngészi, és „az első pozitív dolog, ami felbukkan az oldalon, hogy Milák Kristóf újabb világcsúcsot úszott egy Európa-kupa versenyen” [165.]. Szöllősi nemcsak a város jellegzetes csomópontjait, útvonalait teszi felismerhetővé (így például a *Vendégjáték*ban a Rómer Flóris utcából a Gyorskocsi utcába vezető autós útvonalat, az *Illegál*ban pedig a Déli pályaudvar környékét), hanem ismert szórakozóhelyeket (Bambi, Tik-Tak), épületeket (bérházakat, villákat, irodaházakat), a város ritmusát meghatározó élethelyzeteket is felsorakoztat annak érdekében, hogy a cselekmény időben-térben elhelyezhető legyen (az ismerősség érzetét kelti a péntek délutáni araszolás a körúton; a gyalogosok torlódása a munkaidő végén, a villamosmegállóban, a zebránál; a járókelők felületes figyelme a folyamatos online jelenlét miatt).

A két mű a cselekmény helye, ideje szerint, valamint szerkezeti és tematikus szempontból is párhuzamba állítható. Szöllősi a tőle már megszokott módon, körültekintően építi fel azt a világot, ahol a harmincas, negyvenes éveikben járó figurák egyfajta identitásválságba kerülnek: biztos egzisztenciával, az életközépi válságon még innen, az önmegvalósításon már túl, a nagyváros és a munka diktálta feszített tempó és a digitális terek nyomása alatt, eltávolodva a barátoktól és a felmenőktől, instabil párhuzamokban élnek, ám egy adott élethelyzetben szembesülnek ennek hiányjelenségeivel. Mindkét szövegben egy váratlan, véletlen fordulat, illetve úgy is értelmezhetjük, sorsszerű esemény, találkozás készíti a szereplőket számvetésre. Narrációs szempontból ez a *mise en abyme* alakzatának alkalmazásával valósul meg: a főszereplő én-elbeszélők magánéleti körülményeit vázoló, elsődleges (keret)történetbe mindkét esetben egy másik, az olvasó számára az elbeszélő nézőpontjából érzékelhető, számára tükröt tartó cselekménysor illeszkedik, amely közvetve-közvetlenül a bűn fogalmát és a morál működésének mechanikáját viszi színre.

A *Vendégjáték*ban tényleges büntényről van szó: a fiatal ügyvédnek (az elismert Illés jogászcsalád leszármazottjának) egy tehetséges, gyilkossággal vádolt fiatal ze-

nészt kell meghallgatnia: az ügyvéd kérdései, reakciói alapján tárul fel Fazakas Ádám [a szintén elismert zenészcsalád tagja] életútja, a gyilkosság estéje, és maga a bűntény. Eszerint a cigány származású zongoristát egy magas beosztású politikus házába, egy partira hívják meg játszani, ahol – részben származása, részben a társadalmi és vagyoni hierarchia eltorzított szabályai alapján – folyamatosan megalázzák, majd csoportos nemi erőszak szemtanúja lesz, amelyet megpróbál megakadályozni, és önvédelemből megöli a házigazda fiát. Ez a kötet kidolgozottabb, feszelebb szerkezetű, kétségtelesen erősebb írása, amely rendelkezik előzménnyel: a *Váltóáram* kötetben szereplő, azonos című novella az első szövegvariáns, amely az adott élethelyzetet a zongorista szemszögéből, elbeszélésében mutatja be. Mind a két változat a bűn és az igazság, az alárendeltség és a szabadság kategóriáit járja körbe, azonban a novella cselekménye lezárul, mielőtt a bűntény megtörténne. Vázolja, hogyan lehet a személyiség integritását sértő impulzusok következtében elveszíteni a kontrollt, de az állapot következményeit csak érzékelteti: tragikus végkifejlet nincs, de a lehetősége fenyegető. A kisregény azonban, amellett, hogy tovább gördíti az eseményeket, át is helyezi a hangsúlyokat: azáltal, hogy Fazakas történetét az ügyvéd kerettörténetébe ékelve, az ő (ön)reflexióival együttesen érzékeljük, nemcsak a tágabb társadalmi kontextus megteremtésére van lehetőség, hanem a két történet kapcsolódása, a személyes érintettség lehetősége is felmerül. Az ügyvéd a kihallgatás egy adott pontján a nemi erőszak áldozatában a saját barátnőjét ismeri fel, sőt a szöveg egyfajta posztmodern játékosággal [a szerzőre szintén jellemző „mágikus” dimenzió megnyitásával] azt is lehetővé teszi, hogy az ügyvéd álmaként azonosítsuk mindezt.

Szóllósi pontosan, lépésről lépésre láttatja, hogy egyenrangú félből az adott közeg hatására hogyan válik valaki alárendeltté, és ilyen értelemben megaláztatott. Az emberi kapcsolatok aszimmetrikusan rendeződnek, és a sztenderd hierarchikus viszonyokat [mint a megbízó és a megbízott kapcsolata, a vendég és a vendégzenész viszonya] hatalmi játékok írják felül. A meghívás formája [az öltözék színének a meghatározása] eleve a hegemonia jelzése, majd Fazakas útja a kaputól a rendezvényteremig a társadalmi szintek közötti feszültséget is jelzi [az örök és a ruhatáros agresszív, megvető viselkedése, a tegezés-magázás ambivalenciája, a cselédbejáró használata, érkezés a konyhán át stb.]. Mindez azáltal válik komplikáltabbá, hogy a teremben Fazakas régi [mára befolyásos üzletemberré vált] iskolatársával találkozik, így átmenetivé válik a helyzete: mint romát, és mint zongoristát továbbra is alárendeltként kezelik, de Gergő társaságában óhatatlanul a felsőbbrendű maskulin csoportnak is tagjává válik, amelynek dinamikáját egyfajta cinkosság határozza meg: része ennek a bárpult melletti kvázi kötelező alkoholfogyasztás, az üzleti ügyekbe való beavatás, az erőszak tényleges és verbális formája, valamint a férfinak alárendelt női szerep elfogadása, akár vendégről, akár pultoslányról [ebben a helyzetben modern kori Édes Annáról] van szó: „Négyen álltak annál a magas asztalnál. Harsányan nevettek. A nő a telefonjával volt elfoglalva, föl-le kapkodta a fejét. Aztán a fickó egy elég erőteljes mozdulattal megfogta és lehúzta az asszony karját.” [88.] „Jó kis csaj, mi, kérdezte aztán mellettünk az a srác, és azt is hozzátette még, hogy szívesen megbaszná. Csak közben meg az volt a baja, hogy cigány.” [99.] Az est gyilkosságához vezető konfliktusainak sorozata [vita a házigazda fiával a pultoslány méltóságáért; többszörös tettlegesség a zongoránál; a túlzó – tehát a hallgatásért cserébe járó – honorárium visszatartása]

Fazakas személyes autonómiája védelmében tett kísérletként érthető, egyrészt mert olyan habitust kényszerítenek rá, ami nem elfogadható, másrészt mert olyan identitáselemeket támadnak másokban, amelyek számára is önazonosak.

Az ügyvéd és a zongorista fragmentált, az információkat mértéktartóan adagoló dialógusából olyan helyzet rajzolódik meg, amelynek egyenes és kizárólagos következménye a csoportos nemi erőszak, és megoldása az azt követő gyilkosság. Ám a kisregény nem adja meg azt a lehetőséget, hogy mindezt egy speciális élethelyzet egyedi zárlataként értelmezzük. Szöllősi az alárendeltség jelenségét a társadalom általános elemeként mutatja meg, és erre a cselekmény két narratív szintje és két főszereplője közötti párhuzamok kidolgozása ad lehetőséget. Az ügyvéd belső monológjában vázolt élethelyzet éppúgy egy patriarchális modellt mutat be, ahogy a kihallgatás során körülírt parti is férfiközpontú közeget, hatalmi struktúrát láttat. A negyedgenerációs ügyvédcsaládban hasonló módon a férfiak a meghatározóak és a családfenntartók, ahogy a partin is a [férfi] politikusok, üzletemberek igényei dominálnak. A nők az III. családban női foglalkozásokkal bírnak, és potenciális áldozatok: Anikó, a barátnő szintén pultos (és a mű lebegteti, vajon dolgozott-e, és ha igen, hol a gyilkosság estéjén), Anna, a nővér tehetséges modell volt, de a karrierje megtört, mert zaklatás áldozata lett. De hasonlóság mutatkozik a hibák megoldásában is: az ügyvéd a Gyorskocsi utcába tartva elüt egy öregembert, akit ugyanolyan okokból akar kiengesztelni, mint amiért túl akarják fizetni Fazakast (a parti szervezői a látszatra ügyelnek, az ügyvéd pedig a zebra melletti kamerára). Végül, amikor ellentételezésként felcipel az öreg lakására egy zsák műtrágyát a marihuánaültetvényéhez, ott egy értelmiségi lét romjait látja, ami akár a gyilkossá vált zongoraművész majdani életútjának szomorú előképe is lehet.

A kötetben található másik kisregény a címadó *Illegál*, főhőse egy cég projektmenedzsere, aki egy esős délutánon összefut régi barátjával, B-vel, akivel korábban egy graffiti-csoport tagjai voltak: ez adja az apropóját a csoport megszűnését okozó, évtizedekkel azelőtti, egyszerre eksztatikus és traumatikus események újraélésének. A felidézést a találkozás mellett egy, a múltbeli élménnyel párhuzamba állítható bal eset segíti: egy villamos és egy autó ütközése (a sínek és a vonatszerelvény látványa, a hanghatások) és az érzékelhető pánikhelyzet mindkét szereplőben az egykori pincehelyi „vonatfestést” idézi fel: „Érdekes, mert már nem az jár a fejemben, amit látok, hanem egy régi emlék elevenedik föl, ami bár hasonlóan rövidnek és intenzívnek tűnik, akárcsak ez a mostani ütközés, végül mégiscsak kinyújtózik bennem. Eltelít, mintha most történné megint.” [157.] A két idősíki folyamatosan egymásba játszik, a kisregény egyik központi motívuma az emlékező és a felidéző én közötti ambivalens viszony érzékeltetése, például az ismétlődő motívumok révén: „A szorítás már a vállamon van, és az egyértelműen elválasztja egymástól a dolgokat. Hogy mi történik most, és mi történik a múltban. B. áll mellettem.” [157.] „Supa hirtelen véget vetett a szótlanságnak, és azt mondta: »Vissza kéne menni a pályára, mielőtt a vállunkra teszi a kezét valaki.«” [187.] Szöllősi ezúttal is érzékenyen ábrázolja a történesek közegét: nemcsak a jelenkori Budapest, hanem a graffiti szubkultúra által használt nem-közösségi közterek (Marc Augé kifejezésével: nem-helyek), a több mint húsz évvel ezelőtti fővárosi és vidéki pályaudvarok, vasútállomások, vasútvonalak is plasztikussá válnak (például a függőnyvel takart pénztárfülke a Keletiben, a manuálisan ellenőrzött retúrjegy, a műanyag könyöklő a bódék mellett, a műbőr ülés a vonatokon). A 2010-es évek végi és a ki-

lencvenes évekbeli Magyarország opponálódik egymással: a „régí” világ nosztalgikus közvetlensége, tér- és időbeli kiterjedtsége, tapasztalatközpontúsága áll szemben a jelennel, amely térben és időben is tömörebb (mobilkommunikáció, közlekedési eszközök), ellenőrzött (kamerarendszerek, GPS-koordináció) társadalmi közegként jellemezhető. Ezzel együtt az emlékező elbeszélő civilizációs szorongásaival szemben (mint a munkahelyváltás, a gyerekvállalás, párkapcsolati problémák és az itt is jelenlévő digitális nyomás) a múlt a szabadság és az önmegvalósítás közegeként jelenik meg.

Szöllősi a szubkultúra ábrázolása során próbál hiteles maradni, a szöveget behálózzák a graffitis szleng elemei (firkász, felső, bombázás, tag, vonatfestés stb.), az elbeszélés végigvezet azon, hogyan történik egy akció megtervezése, és milyen váratlan veszélyhelyzetek mellett történik a lebonyolítása. A graffiti illegális művészet: a festő célja, hogy a saját maga által komponált vizuális jelet nyomként elhelyezze egy tereptárgyon (a regényben a Pincehelyen állomásozó szerelvényen), és a festékanyagok, a helyhez illeszkedő minta kiválasztása éppolyan körültekintéssel történik, ahogy egy hagyományos értelemben vett festőművész esetében, és az alkotófolyamat is egyfajta eufóriaként értelmeződik: „Legtöbbször nem azért buksz le, mert kifigyelnék, hanem mert olyan hatalmas a csönd, hogy odavonzza a legyeket, mintha a teret, ahol nyugalom van és alkotás van, össze kéne kuszálni valami otromba zajjal, és hiába hogy nyár van, hűl a kezed, mert izgulsz, miközben fogod a kannát benne a hideg gázzal, érzed a festék szagát, rakódik az arcodra, hamar a nyelved hegyét perzseli a kemikália, amitől csak még inkább pörögsz, és amikor megindul a szél a pusztán, egyre jobban és jobban kell koncentrálnod, hogy egy kibaszott egyenes vonalat sikerüljön húzni.” [163.]. Ami speciálissá teszi ezt az alkotásmódot, az éppen a közösségi jellege és az illegalitás: a graffitis szubkultúra hierarchiája nem a hatalmi játékok működtetése, hanem a csoport biztonságának a fenntartása okán fontos: a felidézett alkalom épp azért válik traumatikussá, mert a vezető, Supa által rosszul megválasztott csoportlétszám és az új tagok óvatlansága miatt bekövetkezik a lebukás (a vasutasok és a rendőrök elől való menekülés, a vonatból való kiugrás, a bujkálás). Mindez végül a csoport széthullásához vezet: egyrészt nyilván azért, mert a vonatfestés rendkívüli anyagi kár, amely komoly büntetést vonhat maga után. Másrészt azonban az illegalitás, az ismeretlenség, a csoport autonómiája sérül: az az alkotófolyamat és a kollektív dinamika, ami a társadalom periferiáján, láthatatlanul működik, a lelepleződést követően már folytathatatlan.

Az *Illegál*ban is egy társadalmi jelenség és az ahhoz kapcsolódó morális kategóriák feltérképezése történik meg: a kisregény belülről láttatja a szubkultúra működését, beleértve a motivációkat, a csoportszerveződés módját, a hierarchikus viszonyokat és a többségi társadalomhoz való viszonyt. Rákérdez az illegalitás, a bűncselekmény, a művészet és az önkiteljesítés fogalmára, amelyek konvencionális társadalmi szabályok szerinti definiálása éppúgy problematikus, ahogy Fazakas bűne esetében, és hasonlóan az elbeszélő én önmagával való számvetéséhez vezet, ahogy az a *Vendégjáték*ban is megvalósul. A műfaji megjelölés alapján „két pénteki történetet” olvasunk, amelyek érvényesen szólnak halálról, áldozatokról: a szöveg bizonyos pontjain valóban úgy tűnik, hogy van, lehet megváltás. Amennyiben, talán nem véletlenül, nagypéntekre gondolnánk, a húsvéti szent három nap másodikjára, akkor itt még mindenképp fennáll, és betartandó a morál illemtana. (*Helikon*)

Értéket adni az elhagyottaknak

ZALKA CSENGE VIRÁG: SZÉLTESTVÉR ÉS NAPKELTE. RENDHAGYÓ MESÉK RENDHAGYÓ CSALÁDOKRÓL

Ahogy azt rendre megtapasztalhatjuk, a mesegyűjtemények nagyon sokféle tematika köré szerveződhetnek. Találhatunk etnikai (cigány, zsidó, horvát, palóc stb.), földrajzi régiók (kaukázusi, mediterrán), nemzeti (kínai, magyar, orosz, norvég, francia), történelmi korok (középkori, modern), korosztály (4-6 éveseknek, kisiskolásoknak, kamaszoknak, felnőtteknek szóló) szerint csoportosított meséket. De osztályozhatjuk és antológiába gyűjthetjük műfaj szerint is őket (állatmesék, hazugságmesék, tündérmesék stb.), esetleg a fő alakok alapján (sárkányos, királylányos, tündéres, koboldos, oroszlános, medvés stb.). Lehetnek népmesék vagy műmesék, kortárs átíratok, paródiák, modernizált történetek, archaikus szövegek. A különféle szempontok szerinti csoportosítás sokféle válogatást tesz lehetővé. Annál is inkább, mivel a mesék régtől fogva léteznek, és hatalmas mennyiségben állnak rendelkezésre mind az irodalmi lejegyzéseknek, mind a néprajzi gyűjtéseknek köszönhetően, így mára rengeteg és rengetegféle szöveg férhet hozzá. A folytonos átírásokról és adaptációkról nem is beszélve.

Az európai mesegyűjtemények középpontjában az a Grimm fivérek által összeállított meghatározó gyűjtemény áll, amely kimondottan gyermek- és családi mesékként jelent meg. A gyűjtemény persze nem önmagában áll a meseirodalom történetében. Jack Zipes, a mesekutatás doyenje például a Norton Critical Editions sorozat részeként egy olyan válogatást adott közre 2001-ben, amely felhasználva a 16–19. század nagy mesegyűjteményeit, tematikusan sorolja kisebb blokkokba az egyes meséket. Ezek az olasz, a francia és német meseírók szövegeiből szemezgetnek, és rálátást engednek arra az ívre, amelyet egyes mesetémák bejártak az írott-irodalmi hagyományban az idők során. Az okos tolvaj, az átvért szélhámos, a bolondok kívánsága, álarcos hősök, féltékeny nővérek, szörnyű átkok és szerencsés királylányok, varázslatos átváltozások, ravasz macskák, hű szolgák, dicső segédek, testvéri szeretet, versengő testvérek, az elhagyott gyerekek és még számos más fejezetcím olyan kategóriákat jelöl, amelyek alatt Straparola, Basile, d'Aulnoy, de Murat, Lhéritier, Perrault, Grimm és mások meséi csoportosulnak. A meséket lehetne típusok szerint is sorakoztatni, ám Zipes bevallottan problémásnak látja azt, ahogyan Aarne-Thompson típusok szerint katalogizálta a meséket. Minden egyes blokkhoz bevezető tartozik, amely a mesék és mesetípusok tágabb kontextusát adják meg, tisztázzák a köztük lévő történelmi rokonságot, valamint számtalan kulturális utalást, eligazítást is olvashatunk. Ilyen tudományosabb igényű válogatások rendkívül hasznosak a kutatók számára is, azonban a meséket a tapasztalatok szerint elsősorban nem kutatók szokták olvasni.

Zalka Csenge Virág *Széltestvér és Napkelte* című mesegyűjteménye kifejezetten gyerekeknek szól, és egyetlen téma köré rendeződik, mégpedig a polgári – vagy vágyott ideális – családelemtől eltérő családok történeteit veszi sorra. Mivel a hosszú ideig népszerű európai mesekincs – vagy legalábbis a róla való gondolkodás ezt vette alapul – jelentős részben ehhez a polgári családeleálhoz igazodott, adódik, hogy más népek meséiből kerüljenek be a válogatásba szövegek. Olyan európai meséket találunk hát benne, amelyek archaikus vagy viszonylag perifériára szorult

kultúrákból, mondakörökből származnak, például izlandi, walesi, ír, görög meséket, elvétele egy-egy spanyol, angol vagy bajor mesével fűszerezve. Ezen kívül pedig többségében távolabbi vidékek mesekincséből, Afrikából, Ázsiából vagy egyes szigetcsoportokról származó történetek sorjáznak. Ennek a válogatási szempontnak azért lehet jelentősége, mert a távolabbi kultúrákra jellemző családszerkezetek nyilván eltérnek az Európában normaként érzékelt családszerkezettől. Ilyen a többnejűség, a gyerekek örökbeadása akár családon belül, az állatok által nevelt vagy megmentett gyerekek. Habár a magyar nyelvű népmesekincsben bőven találkozhatunk ezekkel az alaphelyzetekkel, a nemzetközi mesekincs bevonásával talán eltávolíthatóak, egzotikussá tehetőek a történetek, valamint érzékelhetően egy más, esetenként az európai kultúrától gyökeresen eltérő kultúra normarendjébe ágyazódva kívül eshetnek az általunk tapasztalt és többé-kevésbé elfogadott normarenden – amelytől éppen most látszunk erőteljesen távolodni, de legalábbis elmondható, hogy az utóbbi időben a kérdést a politika diszkurzív nyomás alá helyezte.

A *Széltestvér és Napkelte* című kötet összesen 27 mesét gyűjt egybe a világ minden tájáról. Wirth Ágnes előszava szerint ezek a mesék „arra bátorítanak, hogy szeress”, merj álmodni, legyél képes elfogadni és tisztelni másokat. Továbbá azt is olvashatjuk, hogy a könyv eladásából származó bevétel részben a Világszép Alapítvány munkáját támogatja. A *Mitől család a család?* című Zalka Csenge által írt utószóban röviden és utalásszerűen szerepel az a gondolat, hogy a hagyományosnak tekintett családszerkezet statisztikailag is felbomlóban van, ezért nem árt, ha kezünk ügyében vannak olyan mesék is, amelyek ezekről a helyzetekről szólnak. Noha tudjuk, hogy mesék az élhető minták sokféleségét tárják föl, általános lehet az elképzelés, hogy a mesék valamiféle ideális családmodellt közvetítenek. „Ha valaki elég sok népmesét olvas, hamar rá fog jönni, hogy ez nincs így. Ahogy a hagyományos társadalmakban is sokféle család létezett – özvegy szülők, mostohák, többgenerációs családok, gyereket nevelő nagyszülők, féltestvérek stb. –, úgy a mesékben is felbukkannak ezek az élethelyzetek.”, foglalja össze Zalka Csenge Virág a könyv credóját, valamint hozzáteszi, hogy valójában azok a családmodellek igazán érdekesek, amelyek működnek. Persze kérdés, mitől működik egy családmodell. Ebből a szempontból az elfogadó szeretet, a biztonságos, támogató közeg a legfontosabb, állítja az utószó, és ezek az értékek nem feltétlenül a vér szerinti családban nyilvánulnak meg.

A mai, rohamosan változó korban a család élete is átalakulóban van, és mivel a mesék az újramondásokban mindenkor reflektálnak valamilyen módon a társadalmi, technikai, hitrendszert érintő változásokra, logikusan következik, hogy ebben a tekintetben is változni fognak. Ezeknek az átalakulásoknak pedig írásban is meg kell jelenniük, hogy eljussanak a lehető legszélesebb közönséghez. „Hogy amikor egy kedves mostoha a kezébe vesz egy népmesegyűjteményt, ne kelljen a gyereke szemébe nézve azt mondania, hogy minden mostoha gonosz. Hogy a gyerekek, akiknek mostohatestvérei vannak, tudják, hogy ugyanúgy lehet közöttük szoros, életre szóló kapocs, mintha vér szerinti rokonok lennének. Hogy az elvált szülők gyerekei tudják, hogy néha a válás vezet a legboldogabb jövőhöz. Hogy azok a gyerekek, akiket nem támogat a családjuk, tudják, hogy találhatnak maguknak sajátot.” És tegyük hozzá, azok a gyerekek, akik elveszítik a családjukat, és nem is igen alakul ki olyan, állandó családtagok között jellemző kötelék, amely biztosítaná számukra a közösséget és

a támogatást, ők is találkozhatnak olyan történetekkel, amelyek mintát adnak ahhoz, hogyan lehet túlélni, sőt kibontakozni ilyen élethelyzetekben.

A mesegyűjtemény apropóját Zalka Csenge Virág a Világszép Alapítvány tevékenységében való részvétele adta, éppen azokhoz a tapasztalatokhoz kapcsolódva, amit a gyermekotthonban élő gyerekeknek szóló mesélés jelent. A gyermekotthonokban felnövő gyerekeknek pedig sajátos látásmódjuk alakult ki a családról; ezt a látásmódot meghatározhatnánk akár az örökös családi utáni vágyakozáson átszűrt világlátásnak is. Hiszen olyan gyerekek élnek gyermekvédelmi gondozásban, akiknek a neveléséről, legalábbis átmenetileg, lemondtak a szüleik. Ám számos olyan is van köztük, akik éppen azért vannak gyermekotthonban, mert a szüleik jogilag nem mondtak le róluk, így nem is kerülhetnek nevelőcsaládokhoz, nevelőszülőkhöz, ahol több-kevesebb sikerrel megtapasztalhatnák a családban felnövés szépségeit, kudarcait, buktatóit és sikereit.

Ezek a gyermekotthonban élő gyerekek a gyermekotthon adottságaitól függően kapják meg azt, ami jobbra kielégíti alapvető szükségleteiket. A kötődés azonban hiányos, ráadásul ott lebeg bennük a folytonos vágyakozás a származási család után. Nem egy esetben testvérek szakadnak el így egymástól, 6-7 testvérből 2-3 egy helyre kerül, 2-3 máshova. A szülők pedig csak ígéretik, hogy egyszer majd ismét hazaviszik őket. Lehetnek magyarok, lehetnek cigányok, lehetnek arabok is. Ha személyes tapasztalataimra hagyatkozom, nem tudok elvonatkoztatni attól a tényről, hogy a kötetben emlegetett, a Világszép Alapítvány munkatársai, önkéntesei által látogatott négy gyermekotthon egyikét sikerült nekem is megismerni egy kicsit. Hogy cigány, magyar vagy arab? Egy szóke, kékszemű testvérpárról például csak a nevük árulta el, hogy arab származásuk van.

Ahogy a Karig Sára által szerkesztett népek meséi sorozat egyik kötetében szereplő, *A halhatatlanságra vágyó királyfi* típusba tartozó *Az öregség nélküli fiatalság és a halál nélküli élet* című román népmesében elhangzik, a szülők utáni vágyakozás hatalmas: „De mind könyöröghetett neki a három tündér is, a lova is, a szülei utáni vágyakozást nem volt hatalmuk lecsillapítani, égette a testét-lelkét.” Azok a gyerekek, akik úgy nőnek föl, hogy folyton vágyják a szüleiket és testvéreiket, akik körül cserélődnek a gondozók, alapvetően kötődéshiányosak. Nekik szóló meséket találunk tehát Zalka Csenge Virág mesekönyvében olyan családokról, olyan hősökről, akik életvitelükben eltérnek a normális vagy ideálisnak tekinthető polgári családotól. A gyermekotthonban egy olyan kisfiúval is találkoztunk, akit ránézésre legfeljebb egy alulfejlett nyolcéves gyereknek gondoltunk, pedig valójában tizenegy éves is elmúlt. A borzalmas agresszió mögött, ahogyan később kiderült, hatalmas fájdalom tombolt. A tizenegy éves fiú, ez a túlszorduló agressziótól szenvedő, szinte elviselhetetlen gyerek végül az emberi kezek érintése közül kikerülve bekuporodott a sarokba a szivacsok közé, belegömbölyödött a puhaságba, és sírni, beszélni kezdett. Hozzáférhetővé vált, befogadóvá, elfogadóvá és figyelmessé. Minden őszinte kapcsolat, emberség és odafigyelés kiválthatja ezt a változást a meséken keresztül is.

Virginia Satir szerint a legfontosabb érzés, amit a család adhat, az, hogy a családtagok értékesnek érzik magukat. Minden sérülés abból fakad, ha a tagok nem érzik megbecsülve és elég értékesnek magukat. Vagyis nem csupán a próbák sikeres kiállása, a veszélyek elkerülése, az életben maradás vagy az új társak, a biztonságos

kötődések lehetősége jelent kivezető utat, hanem az önértékelés erősödése is. „Az önbecsülés kialakítására időre, türelemre van szükség, és bátorságra, hogy új dolgokat is megkockáztassunk.” Mivel az alacsony önértékelés tanult dolog, le is lehet szokni róla, és valami új tanulható meg helyette. Ehhez az újratanuláshoz adhatnak segítséget a mesék, és nyilvánvalóan nem csupán a gyermekotthonokban élő gyermekek számára, hanem egyéb nehéz sorsú, családban felnövő gyerekeknek is, vagy bárkinek, akinek nehézségei adódnak az életben – a nehézségeket pedig ez életben általában nem tudjuk kikerülni, mert vannak.

Ahogy a *Széltestvér és Napkelte* utószavának utolsó sorában szerepel: „Mert hiszünk benne, hogy a meséknek ereje és igazsága van”, csakúgy, ahogyan az érintésnek, tehetjük hozzá. A kötetben található mesék mind-mind a különböző okokból elhagyott, kitaszított gyerekek, netán felnőttek sorsa körül forognak. A gyűjtemény első darabja egy 18. században gyűjtött kéziratból származik, és egyike azoknak a ritka meséknek, amelyekben jó mostoha szerepel. A gonosz mostoha szerepének felülírása olyan fontosnak tűnik, hogy két másik, kötetben szereplő mese is példaként szolgál erre a rendhagyónak tűnő mesei alakra. *Himinbjörg, a mennyei mostoha* az égből leereszkedő felhőből lép ki, feleségül megy a megözvegyült királyhoz, és segíti Szigurdot, a király fiát annak megvalósításában, amit álmában üzenetként kap az édesanyjától. A jótéteményért cserében Szigurd kalandozásából visszatérően megvédi mostoháját a máglyára kerüléstől.

A *Széltestvér és Napkelte*, azaz a kötetnek is címet adó mese egy hawaii legenda, amelyben egy sokgyermekes család az istennő tanácsára átadja legkisebb lányát egy gyermektelen házaspárnak. A legendában a növények úgy járnak-kelnek, mintha emberek lennének, istenségek és istennők jelennek meg az embereknek. Ugyanakkor egy másik párnak a kisleányát maga egy istennő veszi pártfogásába és neveli föl, hogy jó törzsfőnök legyen belőle. Anélkül, hogy ismernék egymást, Széltestvér és Napkelte rendre ugyanazt az álmodást látják egymásról, így el is indulnak egymás keresésére. Amikor találkoznak az ünneplő növények és állatok körében megtartott esküvőn, „a ragyogó arcú törzsfőnök és a napkelte mosolyú lány már ismerték egymást az álmaikból, és most végre valóban találkozhattak”. Mivel minden kötetben szereplő meséhez tartozik egy rövid magyarázat, ehhez a meséhez fűzve is olvasható eligazítás: „A Hawaii-szigetek bennszülött kultúrájában gyakori volt, hogy egy-egy gyereket a szülei nevelőszülőkhöz adtak, így erősítve a családtagok, családok közötti kapcsolatokat. Sokszor nagybátyjuk, nagynénjük, nagyszüleik vagy szüleik jó barátai nevelték fel őket”.

A mesék szövege után tehát minden esetben egy rövid ismertető olvasható arról, honnan származik a mese, milyen érdekességet érdemes tudni róla, illetve milyen jelentései lehettek az adott kultúrában. A távoli népek meséiben gyakori, hogy természeti elemek, növények, állatok jutnak főszerephez, megelevenednek és viselik gondját gyerekeknek. A *kígyócsalád* című indiai mese elolvasása után joggal gondolhatjuk, hogy a gúnyolódó, bántalmazó család nem a legjobb közeg egy bátor lélek felneveléséhez. Szunandát egy kobracsalád fogadja örökbe – az ősi indiai kígyókultusz emlékét őrizve meg a mesében. Azt is megtudjuk, hogy egyébként a kobra azon ritka fajok egyike, amelyik fészket épít a tojások köré, és védelmezi őket. Mondhatnánk, nem mindegy, kire tekeredünk rá, és kire nem: elhamarkodottan azt

a tanulságot is levonhatjuk, hogy a gúnyolódó család helyett talán jobb egy védelmező kígyó. A szudáni mesében oroszlánok a főszereplők. A vérfertőző házasság kényszere alól kimentett lány több társával együtt a vadonba menekül, ahol egy oroszlán fivérül és védelmezőül szegődik a lányhoz. Az oroszlán olyan fontos a szudáni kultúrában, hogy még az esti mesékre is az 'oroszlán' szót használták, tudjuk meg a kulisszatitkokat olvasva a mese végén.

A több ezer éve lejegyzett jemeni legendában sem a családi örökség ad erőt, hanem az, hogy Zafira valami hatalmasabbal kerül kapcsolatba. Egy nagy hatalmú lény áll az ágya mellé álmában, hogy megkérdezze, gyermeket vagy tudást szeretne. Zafira gyermek helyett azt a tudást választja, amellyel népe anyjává válhat. Ez esetben a tudás azonban nem az elődök által összeszedett, összerendezett, leírt, átadott tudást jelenti, hanem jósló álmokat, előrelátást, a jelek helyes értelmezését. Olyan tudást, amely Zafirát magasabb rendű információkhoz juttatja, és amelyek segítségével egész népét képes lesz megmenteni a pusztulástól. Úgy is érthetjük ezt a tudást, mint a jelolvasás képességét. A jeleket észelve és értelmezve ugyanis megelőzhetőek bizonyos katasztrófák, beláthatóvá válnak változások. A *Haszan Szultán házassága* című egyiptomi mesében az a férj, aki rendkívül gorombán bánik a feleségével, bántja, állandóan elválík tőle [a helyi szokás szerint elzavarja], majd újra feleségül veszi, a negyedik alkalommal a törvények szerint ezt már nem teheti meg. Előbb máshoz kell feleségül adnia az asszonyt, hogy újra törvény szerint visszafogadhasssa. Egy tanácsot követve hozzáadja tehát egy remetéhez, csakhogy, mint kiderül, a remete egy elvonult szultán, akivel az asszony jól bánik, és vele is az újdonsült férj. A mese a minden emberi méltóságot megvonó bántalmazó kapcsolatból való kikerülést követő új viselkedésmódok és viszonyulások lehetőségére és sikerességére helyezi a hangsúlyt. Ez azért lehet fontos mese, mert nemcsak arról beszél, hogy a bántalmazó mindig bántalmazó marad, hanem arról is, hogy amikor a család felbomlásával és a felnövéshez szükséges szerető, elfogadó közeg hiányával állunk szemben, a bántalmazás ismétlődhet, a kirekesztett, elutasított, kigúnyolt gyerekek aztán felnőtt életükben sok erőszakkal vagy bántalmazással találkozhatnak újra. A mese mintát ad az arab mesevilágból vett történettel arra, hogyan lehet kilépni egy ilyen bántalmazásból, vagy akár a sokadik esély megadása után mégis eljutni egy kölcsönös szereteten és megbecsülésen alapuló kapcsolathoz.

Természetesen üdvözlendő, hogy kézbe vehető olyan mesegyűjtemény, amelynek darabjait bátran mondhatjuk el családi kötődési zavarral küszködő gyerekeknek. Ahogy Gilles Deleuze írja, a tudattalant nem feltárni kell, hanem termelni. Ennek a „termelésnek” igen hatékony eszközei a mesék. A kötet annak meséjével zárul, hogyan kerül egyre közelebb egy fiatal nő egy oroszlánhoz, hogyan tud megbarátkozni vele. Az asszony, aki nem tud a gyermekkel zöldágra vergődni, azt a feladatot kapja, hozza el egy varázs főzethez az oroszlán három szál bajszát. Miután teljesítette a próbát, a bölcs azt mondja neki: „Ha így volt, akkor most menj haza, és tegyél a fiaddal is úgy, ahogyan az oroszlánna! Légy vele türelmes, kedves és bátor. Idővel, lépésről lépésre, majd eléred a célodat.” Olyan útravaló ez, amely igazán mély bölcsességet tartalmaz, hiszen az emberi kapcsolatok terén a valóságban a változások nem egy csapásra, hanem az idők során következnek be, újabb és újabb félelmek és félelmetes dolgok leküzdésével. A mese ezzel az analógiával azt sugallja, hogy az örökre fo-

gadott gyermeket – de a vér szerint is – lehet olyan idegennek, veszélyesnek vagy kezelhetetlennek érzékelni, mint a vadon oroszlánját. Mert nem a varázslat, a főzet a lényeges, hanem az a bátorság, amely ahhoz szükséges, hogy megközelítsük azt, ami számunkra igazi kockázatot jelenthet, vagy amit akár életveszélyesnek is érzékelhetünk.

Miképpen segíthet a gyerekeknek éppen a mese? Jerome Bruner a narratív gondolkodásmódot a logikai-tudományos gondolkodásmóddal ütközteti, és amellett érvel, hogy az utóbbi a „leírás és a magyarázat formális, matematikai rendszerének ideálját próbálja kielégíteni”. Igazolható kijelentéseket tesz, majd ezeket a tapasztalati valósággal veti egybe. A logikailag generálható kijelentések és a megfigyelhető tényekkel való összevetés bizonyítást, érvelést igényel, és ésszerű feltevésekhez vezet. A narratívákat, például a mesei történeteket ezzel szemben a pszichés valóság uralja. Egyszerre teremtik meg a cselekvés és a tudatosság mezejét. A narratívum, legalábbis a mesékben biztosan, az emberi szándékok viszontagságaival foglalkozik, és képes arra is, hogy a belső drámát külsővé tegye. A tudományos és a narratív gondolkodás Bruner szerint tulajdonképpen „a valóság illúziójának két különböző, egymástól nagyon is eltérő formáját jelentik”. A narratívumok többféle perspektívát foglalnak el egyszerre, és annak érdekében, hogy a megtapasztalható igazságként, azaz valószerűként legyenek felismerhetőek, a történetekből kibontakozó hipotézisek a különböző emberi perspektívákhoz való illeszkedést segítik. Az ember végtelen mértékben képes hinni, és ebben a tekintetben is számít, miféle történeteket hallunk, fogadunk el, miféle perspektívákat ismerünk fel, teszünk magunkévá. Ezen felül a történetmesélés során olyan hormonok szabadulhatnak föl, mint az oxitocin, az endorfin vagy a dopamin, amelyek segíthetik az átkeretezést, azaz egy másik vagy esetleg egyszerre több perspektívához való illeszkedést. Azaz ezek a mesék hozzájárulhatnak ahhoz, hogy azok a gyerekek, akik hallgatják, a mesékben szereplő lehetőségeket saját valóságukhoz igazítsák vagy beépítsék a hitrendszerükbe.

A Móra Kiadónál megjelent előző két népmese-válogatás illusztrátora Herbszt László, akinek egyéni, sajátos stílusa a két kötetet vizuálisan is egybekapcsolta. A *Széltestvér* és *Napkelte* illusztrációi azonban nem az ő munkái, hiszen ez a könyv a tervek szerint egy új sorozat első részeként jelent meg. Az eltérő stílus és a könyv mérete is jelzi, ez a harmadik meseválogatás elkülönül a két korábbi mesegyűjteménytől. A korábbi kötetek portrészzerű illusztrációit itt felváltják Bertóthy Ágnes határozott körvonalakkal megrajzolt figurái, amelyek a színek összes kavalkádját felvonultatják, habár illusztrációnként eltérő, éppen melyik színösszeállításon van a hangsúly. A részben egyébként is a gyerekkönyvek illusztrációiból inspirálódó Henri Rousseau festményeinek vizuális világához közel álló színes, egzotikus képek bontakoznak ki – amelyek a fiatalabbakat akár a *Madagaszkár* című animációs filmre is emlékeztethetik. A kötetnek nincsen meghatározó színvilága, és az illusztrációkat sem jellemzik olyan karakteres kompozíciós elemek, amelyek összetartanák vagy egységbe rendeznék őket – azaz vizuálisan nem az ismétlődő elemek határozzák meg. Ami viszont mindenképpen összekapcsolja a képeket, az a stílus, valamint az a stratégia, amit Bertóthy Ágnes követ. Minden meséhez egyetlen illusztráció tartozik, ezeket rögtön a mesék elején, a cím fölött láthatjuk, azaz sosem töltönek ki egy teljes oldalt. A képek igyekeznek a mesei történetből kiragadni egy meghatározó momentumot, és emblematikusan ábrázolni a fordulópontot vagy a mese üzenetének esszenciáját. Természetesen eze-

ket a képeket akkor értjük meg igazán, ha elolvassuk hozzájuk magukat a meséket; szerepük az, hogy ráhangoljanak az adott mese világára.

A *vadász fia* című meséhez egy menekülő királylány és egy őt kergető vadász tartozik, akik éppen egy erdőn rohannak át. A mese arról szól, hogyan kell a vadásznak megszerezni azt a különleges képességű királylányt a király számára, akinek „egyetlen csókjától a leggyengébb aggastyán is fiatallá és erőssé változik”. De Dardané nem csak különleges képességgel, hanem gyors lábakkal is rendelkezik, ezért senki nem is éri utol, bármennyire is igyekszik megfogni. A *fiú, akit méhecske nevelt* című történethez olyan kép társul, amelyen két egymást érintő kezét láthatunk: egy normális emberi kezét és egy csontkezet, amely éppen csak körbe van véve bőrrrel, hiszen a mesében egy kupac csontból kell a szegény embert és a szegény asszonyt a méhecskének mézből és viaszból újjáépíteni. A *zöld ember lányát* kulcsokkal ábrázolja, bár az illusztráción szereplő fésű sehol nem kerül elő a szövegben, ellenben egy kézmosó tál éppen idevágna.

Más képek kiragadnak egy kulcsjelenetet a történetből, amellyel karakterizálható a narratíva fordulópontjának tekinthető jelenet, mint például a *Hasszan szultán házassága* című meséhez tartozó illusztráció: a goromba, mérges szultán áll szemben az egymásba kapaszkodó feleséggel és újdonsült férjével. A *halász felesége és a váltott gyermekek* bevezető illusztrációján a két fiút magához ölelő anya szerepel, A *szamuráj lánya* című japán legendához pedig az éppen a kígyószőrményel küzdő Tokojo kapcsolódik. Az illusztrációk stílusa összességében egyáltalán nem népies és nem is archaizáló. Nem vesz figyelembe semmilyen népnemzeti karakterisztikát, ehelyett egy színes, jól érthető világot teremt, világos gesztusokat ábrázol. A modern formavilág és a gyermekek számára is könnyen azonosítható alakok egészítik ki a történeteket. A főhős vagy főhősnő rendszerint szerepel rajtuk, megkönnyítve az azonosulás lehetőségét.

A kötetben olvasható mesék nyelvezete, ahogyan ez az illusztrációk esetében is elmondható, sem visel magán népies vagy archaizáló jegyeket. Olyan megfogalmazások, mint a „parton sétáló anyuka”, „az apró ökörszem vállalkozott a feladatra”, „jobb, mint felséged dalnokai, akik szintén nagyon jók, tényleg csodálatosak”, „hát te meg mit művelsz itt?” több helyen kifejezetten a mai beszélt nyelvhez közelítik a kötet stílusát. Míg a magyar népmesék jellemző jegyeiket nem csupán és nem is elsősorban a történet, a cselekmény vagy az alakok rendszerének szintjén hordozzák, hanem a nyelvezetben, szerkezetben, ritmusban, addig a más népek kultúrájából származó mesék eredeti nyelvezetének 'íze' sajátosan és szinte szükségszerűen elvész a fordításban, és a fordító, jelen esetben a mesélő ízlésére van bízva, ő maga milyen stílusértékkel látja el a szövegeket. Különösképpen akkor, ha a fordítás és a fordítás alapján születő újramondás közvetítő nyelvből történik; jelen esetben többnyire angol nyelvből. Természetesen nem feledhető, hogy a Karig Sára által szerkesztett népek meséi sorozatban számos nép mesekincse is közvetítő nyelveken keresztül jutott el hozzánk, nevezetesen például angol, német vagy orosz gyűjtemények felhasználásának köszönhetően.

A *Széletestvér és Napkelte* mindenképpen olyan kötet, amely nagyon konkrét tapasztalatokból született és konkrét céllal íródott. Egy speciális közönséget tart szem előtt, miközben figyelmet fordít arra is, hogy ne csak magukat a történeteket, hanem azok rövid kulturális hátterét is lehetőleg megadja. Az illusztrációk többnyire sikeresen kísérleteznek a mesék értelmének megragadásával, és jelzik azt a modernebb, maibb

világot, amelyekhez ezeknek az újramondott meséknek a nyelvezete részben igazodik. Az eredeti célközönség mellett ezeket a szövegeket mindenki más is olvashatja, hiszen mióta világ a világ, sok család működése csak közelíteni igyekezett ahhoz az ideálisan meleg, támogató közeghez, amelyet, ha nincs, gyerekként vágní lehet, felnőttként pedig megteremteni, amennyiben mód van rá. Az ideálisnak gondoltra azonban mindig csak vágyakozhatunk, ahogyan Móricz Zsigmond *Kivilágos kivirradtig* című regényében állapítja meg a nevelő a fejedelmi, királyi házasságokról azt, hogy korántsem problémamentesek, sőt általában véve azt mondja már bő száz évvel ezelőtt: „most bomlik fel a család”. „Talán a parasztnál még megvan a patriarkális érzés és boldogság... De igazi családiasság csak a zsidónál van: ez az erejük. Vagy ott sincs, csak mi irigyeljük őket, mert nem ismerjük? Amit az ember nem ismer, vagy gyűlöli, vagy kívánja.” [Móra]

NAGY GABRIELLA ÁGNES

Valami pompás koszorú

„MACHT NICHTS MONDTA HALOTTAK NAPJA VAN”. KÖZELÍTÉSEK KÁNYÁDI SÁNDOR HALOTTAK NAPJA BÉCSBEN CÍMŰ VERSÉHEZ, SZERK. KORPA TAMÁS

Nagy vers. Nagyvers? Esetleg hosszúvers, sőt opus magnum. A régóta kanonizált, átütő erejű és valóban, valljuk be, nem meglepő módon *hosszabb* szövegek esetében bátran dobálózunk cédulákkal. A magyarázat gyakran maga is vagy túlon túl hosszadalmas, vagy olyannyira meggyökeresedett közhellyé vált, hogy el is felejtjük feltenni a kérdést a sokadik újraolvasás, fejből szavalás közben: miért is olyan nagy ez a vers?

Ilyen „nagy vershez” illő vállalkozás a *Közelítések Kányádi Sándor Halottak napja Bécsben című verséhez* kötet. A Korpa Tamás szerkesztette kiadványt 2019 őszén mutatták be a költő 90. születésnapjának alkalmából rendezett Ábécé-sorakozó konferencián, mintegy a kötetet is befonva a gyerekkersekre hangszerelt találkozó pompás koszorújába. Nem tanulmánykötet, nem egzakt eredmények sorakoztatására hívott válogatás lett ez, hanem tizenöt, egymástól egészen különböző szerző rövid, mintegy tízezer karakteres esszéjének, eszmefuttatásának gyűjteménye szerző és vers, olvasatok és újraolvasások kapcsolatáról. A *Halottak napja Bécsben* korábbi interpretációi közismertek – elég csak Pécsi Györgyi vagy Kődöböcz Gábor monográfiáira gondolni –, és éppen ezért első pillantásra úgy tűnhet, ahogy Demény Péter is írja: „az egész kapcsán már nemigen van mit pótolni”. Viszont ez a recenzió is igen rövid lenne, ha ez az állítás igaznak bizonyult volna a kötetben. Ahogy Demény, úgy keresem én is a magam szubjektív barthes-i punctumjait a versről szóló kommentárokbán.

Kétségtelenül a formátum, az egymás után és mellett [javarészt] ábécérendben következő, szűk keretek közé szorított írások bensőséges hangvétele az a tényező, amely miatt az olvasó a kötet végére nem lerágott csonttá vált, önismétlő elemzéseket olvas. Még a műfaji meghatározás visszatérő kényszere sem telepszik

rá a könyvre: habár több szerző felsorakoztatja szinte az összes lehetséges opciót, valójában nem törekszik kizárólagosan skatulyázni a verset műfaja szerint – mondhatni inkább más dőlésszögben dönti hátát a vers oszlopainak. Míg Bertha Zoltán a vers erejét abban a bartóki szintézisben éri tetten, amely az egymással vetélkedő archaikus-népköltészeti és a magaskultúra jegyeit magába olvasztó elemek feszültségéből képződik, Falusi Márton ennek fonákját, a bartóki disszonanciát emeli ki, amely mind topográfiai, mind kulturális kontrapunktok szerint verbalizálja Mozart *Requiem*jének zenei formáit, miközben meg is töri annak harmóniáját.

Persze, mondhatnánk, a *Requiem*et beleolvasni a Kányádi-versbe – vagy inkább a *Requiem*re a verset ráolvasni – közel sem újkeletű. Itt viszont másról van szó: már-már testközeli élményt nyújtanak a kötet reflexiói, amikor a szerzők a zenemű és a vers kölcsönhatását kreálják újra a kettő együttes *olvasásának* és *hangzósításának* performatív mozzanatán keresztül. A „zene a vitorla”, ahogy Farkas Wellmann Éva is kiemeli, aki újraolvasás közben hallgatja a zeneművet, hagyva és gyakorolva, hogy a zene fokozatosan ússzon be a verssorok közé – Sánta Miriám pedig a Kaláka-feldolgozások gyerekkori emlékeiből csodálkozik rá újra a zeneemlék és a szinte újnak tetsző versszöveg mélységeire. Ezt a szubjektív benyomást még inkább nyomatékosítja, hogy az esszék túlnyomó részében nem is annyira a zene, inkább a mondás [hiszen, mint az tudvalevő, a verset mondani kell], az emberi szó zeneisége és kinyilatkoztatató ereje kerül fókuszba. Pál Sándor Attila meghallgatja Kányádi 2005-ös szavaltatát, s rajta keresztül a szöveget „működésében”: az írott-hoz képesti finom, élőszóban megtörténő változások [felcserélődő ragok, apróbb kihagyások] az élet diktálta, célszerű hajtűkanyarként értelmeződnek. Legerőteljesebben Konkoly Dániel eszmefuttatása világít rá nem pusztán arra, hogyan változtat Kányádi Sándor szavaltatainak összevetése a szöveg befogadásán, hanem arra is, hogy a Pál Sándor Attila által is észlelt, szinte énekelt „neutru-u-um” és a vers kasztrált énekeseinek hangja egy olyan versbeszéden kívül helyezett, semleges, már-már isteni hangot képez meg az örökké elérhető, újrhallgatható szavaltatokkal együtt, amelyek az idő rendjét felborítva képesek konzerválni azt a hangot, „aminek már régen el kellett volna múltnia”. Felvetődik azonban a kérdés, hogy ez a neutralitás, a hang és a jelenlét, sőt a látvány hiánya mennyiben foglalja magában az isteni vezetettség visszavonását is, ha „valami eltakarta / vezérlő csillagunk / pedig sehol egy felhő / nincs egy tenyérnyi folt”. Lapis József tanulmányában az elfedett vezérlő csillag talányát fejti fel, egymásnak feszítve a természettudományos és a transzcendens olvasatok között feszülő bizonytalanságot – de a hiány voltaképp olyan, gyakran paradox értelemalakzatokhoz vezet, amelyekben a(z isteni) jelenlét és a hiány csakis egyszerre, egymás szoros kapcsolatában interpretálható.

Nemcsak a hang, hanem maga a vers, sőt ahogy Codău Annamária írja, „a motívum–téma–kompozíció–ritmus szerves összejátszásának néhány ízületét” képző performatív-performáló jelleg, a mondásszerűség megalkotottsága képes folyvást új fénytörésbe helyezni a szöveget. De mit is performálhat a *Halottak napja Bécsben*, ha a kommentárok tematikus csomópontjait vesszük sorra?

Az első oppozíció, amely köré több szerző szövege szerveződik, az, ahogyan a versben „a lokális univerzálissá tágu”. Demény Péter saját kolozsvári lokálpatriotizmusa jelöli ki azt a punctumot, amelyben ugyan Schuller Rudit nem feltétlen ismeri min-

den olvasó, de a számunkra ismeretlen barát, sőt Erdély egészének többnyelvűsége otthonosan tágassá teszi a vers terét. A halál témája pedig, ahogy hangsúlyozza, „egyáltalán nem lokális” – így válhat Mozart, Mátyás és a lírai én hármasa az „élni-érdemes” és a halálon túli összefonódó jelképévé. Az erdélyi, kisebbségi lét Bertha olvasatában egyfajta ontológiai bizonytalanságot eredményez, ám ahogy ezt a gondolatot Falusi továbbfűzi, a „Küküllő–angara / maros–mississipi” egyszersem „a humánus globális kiszolgáltatottságára” is utal. A szöveg tehát térpoétikailag is folytonosan oscillál a közeli és a távoli, az ismerős és az egzotikus, a személyes és a kollektív helyszínek között, paradox helyzeteket is generálva. Pál Sándor Attila finoman adagolt iróniával rámutat arra is, hogy a „szabófalvától san franciscoig” sor mennyire értelmezhetetlen a Google Térkép útvonaltervezője számára – Bertha pedig a vers három angol fordításán keresztül prezentálja, hogyan transzformálódik ez a reália, ez az algoritmusok által lefordíthatatlan távolság a műfordítók különböző megoldásaiban.

Fluktuáció figyelhető meg nemcsak térben, hanem időben is: az apokaliptikus múlt, a misztikus jövő és a prózai jelen temporális ingázását Smid Róbert részletes alakzatelemzésen keresztül világítja meg. A költeményben általa kulcsmotívumként megragadott társtalansággá válás víziója az egyedüllét örökös körforgásában oldódik fel – ahogy a hidrogénatomból hiányzónak érzett elektron sem magányt, hanem az egyedüllét protokollját jelenti. Ami Smid tanulmányában az apokaliptikus kettős kötésben kulminálódik, az Vigh Levente elemzésében a fonásban, az oldás és kötés verset és befogadást átszövő motívumrendszerében kap új színezetet. A koszorú ugyanis lehet babér- és gyászkoszorú, sőt a villamossínek között előbukó kutyatejből fűzött gyermekkoszorú is – sőt ahogy Pataki Viktor hozzáfűzi [véletlen szójáték? Aligha.], a befonódó koszorú mint átfordulás a megszólítottat „nem az emberi időből ragadja ki, hanem éppen a keletkezés történésebe írja vissza”. Vigh [kötött] szabad asszociációjában végül maga a *Halottak napja Bécsben* ad lehetőséget arra, „hogyan az olvasó feloldódhasson abban, amihez kötődik”.

Fonódásról, átfordulásról beszélhetünk a saját[os] és az idegen látszólagos ellentételezésének versbeli feloldódása kapcsán is. A saját–idegen dichotómiáját az esszéírók mintegy harmada említi. Falusi Márton értelmezésében a momentum, amelyben a bennszülöttek „a szomszédos törzs tamtamja” helyett Mozart „zenéje hallatán kezdtek / hegyezni a fülük”, a sajátos és az idegen olyan fokú, magasabb minőséget létrehozó találkozásaként olvasható, amelyben „a saját hagyományaitól elidegenedett európai kultúrkör [...] fedezi föl a – sajátjánál is sajátosabb – »barbárat«, a »primitívét«”. Egészen közelivé és személyessé teszi a kérdést Sánta Miriám szubjektív olvasónaplója, amelyben a vers központi témájaként értett idegenség-tapasztalat a pánikroham lassú múlásához válik hasonlóvá, mintha „az ember saját testéből kilépve fentről figyelné magát”. Ez a tapasztalat is a saját idegenségére mutat rá, ahogy Markó Béla is a „kollektív identitás-zavarban” sejteti meg a huszadik századi erdélyi költő otthon lévő otthontalanságának kulcsát.

Az identitásról van tehát szó – viszont Lapis a *Dél keresztje alatt* és a *Valaki jár a fák hegyén* értelmezésbe való bevonásával a dichotomikus szerkezetek feloldására törekszik, hiszen „a *felszíni* különbségek mögött meglévő *lényegi* azonosságot” jelölheti mind az ismerős Göncöl és az idegen Dél keresztje, mind a templom és az ima színattribútumainak [fehér, fekete] cseréje, mind a „gondviselő félelem” és

a rejtőzködő vezércsillag képe. Az identitás mindezen különbségek és hasonlóságok felmutatásából létesül, hiszen „akkor látjuk csak önmagunk arcát valamiképp, ha másban mossuk meg azt”.

A saját–idegen identitásképző (látszólagos) paradoxonját tárgyalja Pataki Viktor és Balogh Gergő kötetet záró tanulmánya is. [Hozzátehetjük, hogy az esszékötet önnön rapszodikusságát, amely mintegy metaszinten illeszkedik a nagyvers rapszodikus szerkezetéhez, épp ezek a záró esszék teremtik meg, hiszen megtörik az addig uralkodó kötetsszerző ábécérendet. Egymásra és az előttük állókra hivatkozva, azokkal afféle egyoldalú dialógusba lépve fejtik ki álláspontjukat, amely ugyan megteremti a sajátos konklúziót, mi több, a párhuzamosok végtelenben való találkozását, másfelől viszont némi sajnálatot is érezni amiatt, hogy a sereghajtók elé került írások különálló hangokként jelennek meg – anélkül, hogy explicite dialógusba lépnének egymással.]

Mindkét elemzés a *Halottak napja Bécsben* aposztrofikus jellegéből kiindulva vizsgálja a versbeszélő identitását érintő dilemmát. Pataki Viktor a szöveg kiindulópontjában találja meg annak páratlan voltát: „a címadás olyan ironikus gesztusként érthető, amely az »idegenség« színhelyét és a helyszín »idegenségét« a kollektív emlékezet egy kiemelt időpontjában, az elhangzó [ön]megszólító beszéddel kapcsolja össze”. Az egyén és a közösség, a sajátos, otthonos és az idegen kettősségében „az önmagaság tapasztalatába beíródó idegenséget viszi színre” – ezzel Pataki egyszersmind cáfolja is Pécsi Györgyi már-már közhelyesült állítását, miszerint a *Halottak napja Bécsben* bravúrja az avantgárd montázstechnikának és képalkotásnak köszönhető, hiszen Pataki szerint a töredezett beszéd „az önmagaság kívülré helyezésének [...] lehetőségét” fedi fel.

Balogh Gergő olvasatában a verskezdetben megjelenő villamossín („elgulsz mint egy villamos / utánad felgörbül a vágány”) válik kulcsmotívummá mint a végesből végtelenbe, ismerősből idegenbe vezető átmenet. Az idegenség itt a Kányádi-versben azonban nem pusztán tropológiai és metrikai értelemben válik versszervező alakzattá, hanem „egy önmagán túlnyúló, folytonosan idegenné váló, önmagával egybeesni képtelen nyelv elgondolását hívja elő” mind az idegen jövő és a bennefoglalt halál képzetének előhívásán, mind az intertextuális utalások integrálásán keresztül. Az idegenség tehát a nyelv és a költői megnyilatkozás sajátja, így kétségbe vonódik a nyelv széthullásával („szóródásával”, „porlódásával”) járó nemzethalál képze is – a nyelv maga épp állandó változásában, a sokféle idegenség (soknyelvűség, töredezettség), a természetéből következően heterogén (nyelvi) közösség beszédmódjában tud csak sajátos lenni: „a költészetben ugyanis nincs identitás nyelv nélkül”.

Sokféle olvasói benyomás, értelmezői szempont, versre irányuló tekintet sorakozik egymás mellé, lép hol kimondott, hol implicit dialógusba egymással a *Közelítések Kányádi Sándor Halottak napja Bécsben című verséhez* válogatásában. Viszont nem csak a fókuszba helyezett vers és annak lírai beszélőjének, valamint az azt górcső alá vevő értelmezői szempontok sokarcúsága válik világossá az olvasó számára: az írásokat sokféle valós Kányádi-arckép tagolja. A szerző hol a kamera objektívába néz áthatóan, hol dedikálás vagy olvasás közben ereszti a szemét a szövegre, a könyvre, míg máskor a kamera mögött álló, számunkra az ismeretlen-

be burkolózó beszélgetőtársra tekint. A szerkesztő nemcsak hogy nem akarta objektívvé, tárgyilagossá és a szerző személyétől elválasztottá tenni a kötetet, hanem épp ellenkezőleg, vállalt szerzői és szerkesztői célként tűnik fel a szerzői kép emlékezetbe vésése, az otthonosságot adó arc megmutatása. Nem véletlen az sem, hogy több esszé is olyan személyes kódával zárja a tízezer karaktert, amelyekben nem a komplexitásában már-már megközelíthetetlennek tűnő versbeszélő, hanem az ablakból kilesett, olvasótalálkozókon megismert, verset szavaló Kányádi Sándor idéződik meg. Borsik Miklós záróesszéje valódi búcsú, amely a verset a saját [költő] halottjának tekintett szerző gyászán keresztül olvassa: a vers egyszersmind a gyászolttól érkező hívás is. A költemény címében is megjelenő ünnep így feladatot ad, amely nem függetleníthető az értelmezői gyakorlattól: „valamilyen dolgunk van a halállal”, bármilyen paradox is a kihívás, amelyben egyszerre kell megélnünk a személyes gyászt és annak elválasztását az olvasott verstől. Az arc tehát egy időben van jelen és kerül az olvasói rituálé hátterébe – ezt belátva talán az sem véletlen, hogy Kányádi éppen a borítóra került portrén hunyja le a szemét. Tekintete a szemhéj alatt megpihen, a sokat látott arc ellágyul, a száj enyhén mosolyra görbül – a vers értelmezői és későbbi olvasói a szerzővel együtt érkeznek meg abba az otthonosságba, amelyben a látszólagos ellentétek nem feszültséget, hanem az identitást, a sajátot, a biztonságot adó nyelvet teremtik meg. (*Lector – Szépirodalmi Figyelő Alapítvány*)

RÁLIK ALEXANDRA

Utazás a hogyanba

SZILÁGYI MÁRTON: *OMNIÁRIUM. IRODALOMTÖRTÉNETI TANULMÁNYOK**

Szilágyi Márton tanulmánykötete széles spektrumú, heterogén válogatás, mely a tematika sokszínűségén túl főként az elemzéseket, interpretációkat alátámasztó irodalomtörténeti látásmódok, perspektívák, elméleti megközelítések változatos, egymást kiegészítő, magyarázó, pontosító mivoltában ragadható meg. Komplexitását, a plurális szemléletből származtatható sokféleségét [nem a koncepciótlanság értelmében] már az előszó jelzi, előrebocsájtva a főcímbe emelt *omniárium* fogalom elsődleges [a 18–19. században kötet- vagy folyóiratcímként egyaránt funkcionáló] konnotációit [‘holmi’, ‘sokféle’, ‘mindenes gyűjtemény’]. Szerkezetileg húsz dolgozatot válogat egybe az elmúlt húsz évből. Jogosan vetődik fel a kérdés, milyen rendezőelv szerint kapcsolódnak egymáshoz a már publikált tanulmányok, főként, hogy az *omniárium* mint jegyzőkönyv, enciklopédia, feljegyzésgyűjtemény bő, mégis egységes szempontot követő tartalmat feltételez. Szilágyi Márton munkásságát ismerve, előző köteteit forgatva nem meglepő a válasz, hogy a szemléleti origót ismételtelen a társadalomtörténeti, az irodalmi szövegek társadalmi használatára körül forgo érdeklődés jelöli ki. Míg az első egység módszertani jellegű, önreflexióra [is]

* A kritika az Innovációs és Technológiai Minisztérium ÚNKP-20-4-I-DE-9 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból finanszírozott szakmai támogatásával készült.

készítő tanulmányai az irodalomtörténet kérdésfeltevéseire, az irodalomtörténeti praxis módszereire, eljárásaira fókuszálnak, reflektáltan az irodalomtörténet metodológiai repertoárjának át- vagy újragondolására téve kísérletet, a második egység fő csapásvonala, vagyis „hogyan bizonyos irodalmi szövegek miféle tágabb kulturális mintázatba rendeződve tudnak hatást kifejteni és olvasókat találni” [9.], eltérő (mindazonáltal párbeszédre képes) témák boncolgatásán keresztül, különböző formában és minuciózussággal bontakozik ki, az irodalomtörténeti tekintet Bessenyeitől, Mikszáthon át Weöres Sándorig konkrét szerzőkre, művekre, aspektusokra közelítve. Szerzőnk kétséget sem hagy afelől, hogy szándéka óhatatlanul metodológiai sokrétűséget implicál, módszertanilag a kötet tanulmányai a mikrotörténet, a kulturális antropológia, a néprajz eszköztárát egyaránt mozgósítják.

Tudható, hogy minden irodalomtörténeti korszak irodalomtörténeti konstrukcióként tartható számon, függetlenül attól, hogy más diszciplínából kölcsönzi korszakfogalmait, vagy az irodalom belső, retorikai-poétikai-esztétikai alakulását követi. [Tüskés Gábor: *A 18. századi irodalom korszakolásának kérdéséhez*, It, 2019/4, 389.] Legyen szó az irodalomtörténeti korszakolás fogalomhasználatáról, a terminusok interdiszciplináris teherbírásáról, a kutatói gyakorlat reflektálatlanságáról [a köztörténeti, a történetírásban tagoló funkcióval bíró események, korszakdatumok, cezúrák nem mindenkor feleltethetők meg az irodalom hatás- vagy intézménytörténeti megközelítései számára], a kötet nyitótanulmányában koncipiált gondolatmenet egyértelműsíti, hogy az irodalomtörténet mint történeti jellegű tudomány nem kerülheti el az időbeliség kérdésével való számvetést. Ámbár nem része a könyvnek, szerzőnk a vonatkozó elméleti konceptus tanulságait (is) hasznosító újabb tanulmánya épp egy konkrét korszakhatár problémáival foglalkozik. [Szilágyi Márton: *Az eredet dilemmái: Az 1772-es korszakhatár kérdéséhez*, It, 2020/3, 255–270.] Részint az időbeliséghez kapcsolódik az irodalmi változások leírására a generációs rendezőelvet alkalmazó szemlélet, a nemzedéki szembenállás, az „ancient” és a „modern” művészgenerációk [az antikvitás óta releváns] megkülönböztetésének kérdésköre – miként kezelik [eltérő hangsúlyok szerint] a különböző irodalomtörténeti konstrukciók a generációs elvet. Minthogy nem független az irodalomtörténész személyes érdeklődésétől, érintettségétől, nem „magától értetődő osztályozásról van tehát szó” a nemzedékiség rendezőelvével kapcsolatban, „hanem egy többféleképpen használható és kihasználható segédfogalomról” [28.]. Konkrétumként mindez Orlai Petrich Soma Kazinczy Ferenc és Kisfaludy Károly találkozásait ábrázoló festményéhez kapcsolódó szöveges dokumentumokon keresztül, meggyőző argumentációban bontakozik ki, hogyan nyerte el az esemény – utólagosan – szimbolikus voltát mint az első irodalmi nemzedékváltás.

Szerzőnk az „emlékezés”, „elfeledés”, „lezárás”, „felnyitás”, „felfedezés”, „szelekció” műveleteit tárgyzó, a kánonképz[ő]és mechanizmusaival is érintkező dolgozata az irodalmi értékrend átértelmezésének, átalakításának, az irodalomtörténet-írásban alapvetőnek tekinthető stratégiák körülményeire kérdez rá [hangsúlyozandó a különböző kánonok szinkrón létét], nyomatékosítva, hogy a megfelelő filológiai alapozás nélküli műveleteink nem működőképesek [a szöveg- vagy életműkiadások, az azokat kísérő szerkesztői kommentárok, értelmezéskísérletek, általában a textológiai-filológiai praxis szükségszerűségével egy másik tanulmányban

vet számot]. Habár az omniárium második egységében szerepel, a Ráday [I.] Gedeon irodalmi [Kazinczy által konstruált vezér]szerepét, kánoni pozícióját, a kulturális gyakorlatként manifesztálódó tudatos könyvgyűjtés, valamint a Zrínyi-recepcióban megnyilvánuló hagyományátértelmezés, kánonbővítői igyekezet összefüggéseit érintő tanulmány a szóban forgó elméleti-módszertani okfejtés gyakorlati hasznosíthatóságát teszi láthatóvá. Szilágyi Márton fontos distinkciót exponál, miszerint különbség mutatkozik a tekintetben, hogy konkrét textológiai-filológiai problémák vagy teoretikus nézőpontok felől fókuszálunk rá bizonyos elméleti dilemmákra. Mindez a filológia megítélését is érinti. Másodlagos, az irodalomtörténet értelmezési konstrukcióit előkészítő segédtudományi státusza sokáig egyenértékűnek számított a 'szakmai érdeklődésre méltatlan' minősítésével, amihez csak a közelmúlt óta mutatkozik elméleti reflexiókat is eredményező, a filológia hermeneutikai dimenzióit [is] hangsúlyozó szemléletváltó kutatói magatartás, átértékelési szándék. Márpedig az irodalomtörténeti perspektíva „finomhangolása”, „áthangszerezése” más diszciplína esetében is produktív lehet, amint azt az első, metodológiai érdekelttségű egység zárótanulmánya, az orális hagyományának az irodalmat is átható jelentségére, a szóbeliségben, illetve a textuális közegben létező alkotások között húzódó, az értelmezési konstrukciókat is befolyásoló diszkrpanciára fókuszáló dolgozat kiemeli. Szerzőnk vonatkozó érvelése szerint a folklorisztika tanulságainak integrálása inspiratív hatóerőként működhet az irodalomtörténet-írás számára, termékeny újragondolások táptalaját képezheti. Elgondolását Szilágyi Márton három példán keresztül szemlélteti, egy bizonytalan státuszú Kölcsey-vers eltérő [részben közköltészeti] hagyományozódási formáinak, az Újhold-kör szájhagyományban rekedt költeményeinek, valamint az Eötvös Collegium [obszcenitástól sem mentes] kortesverseinek szemrevételezésével, mindegyik esetben az érdeklődés homlokterébe emelve a szerzőség kérdését. Tekintve, hogy eredendően az oralitásban gyökerezik, a textuális rögzítettséget nem igényli, a slam poetry szintén hozzárndelhető a dolgozatban taglalt problematikához. [Vö. Vass Norbert: *Kis hazai slam-történet: avagy a text-tusák kontextusa*, Szépirodalmi Figyelő, 2012/6, 37–51; Vigh Levente: *Slam Poetry: a költészet szabadsága, a szabadság költészete*, Szkhonion, 2013/1, 96–106.]

Teoretikus felvetései tehát nem pusztán gondolat kísérletek, amennyiben a második egységet alkotó esettanulmányokat az előző rész elméleti-módszertani fejtegetéseinek gyakorlati alkalmazásaként, a metodológiai reflexió teherbíráának próbatételeként olvassuk, egyszersmind tekintetbe véve az önigazoló, visszacsatoló funkciót. Bárminemű irodalomtörténeti téma is kerül Szilágyi Márton boncasztalára, akár egy korábbi munka tévedésére, az értelmezési konstrukciók sérülékenységére, ideiglenes voltára, a szükséges önkritikára és -korrekcióra hívja fel a figyelmet, akár egy közkeletű irodalomtörténeti legenda lebontását végzi el [felmutatva, hogyan kezel tényként az irodalmi emlékezet legendákat, adatszerűen kevésbé alátámasztható jelenségeket, miként alkot egységes irodalomtörténeti nagyelbeszéléseket kétes hitelű spekulációkból], a voltaképpeni hangsúly mindenkor az irodalomtörténeti (ön)reflexivitáson van. Mindezek tudatosítása [túl a felismerésen, hogy az irodalomtörténet-írás milyen gyakran hagyatkozik kritikai reflexió nélkül előzetes feltételezésekre] praktikus tanulságokhoz vezet(het) az egész szakma számára, fel-

téve, ha számot vet saját tévedhetetlenségével. Szilágyi Márton ilyenképpen jár el előfeltevései működtetésével kapcsolatban, egy konkrét Csokonai-adat értelmezésének felülvizsgálatában és korrigálásában.

Természetesen nem hiányozhatnak a második egységből a poétikai érdekelt-ségű szövegelemzések sem. Bessenyei regénye, az állambölcseleti próza hagyományát követő, sokáig kéziratban rekedt [ennélfogva az irodalmi hagyományból kizáruló] *Tariménes útazása* kézenfekvő példa az „elfeledés”–„felfedezés” bináris műveleteinek működésére, hiszen a magyar regény kétévszázados alakulástörténetében is régóta köztudomású, hogy állandóan változik a szerzők, művek le- vagy felértékelődése, módosulnak bizonyos véglegesnek vélt értékelések. [Vö. Imre László: *Egy tartósan „tetszhalott” regény „újdonságai”: Bessenyei: Tariménes utazása = In honorem Tamás Attila*, szerk. Görömbei András, Debrecen, Egyetemi Kiadó, 2000, 51–64.] Szilágyi Márton vonatkozó dolgozatában csak érintőlegesen foglalkozik az államregények hagyományával, vizsgálódásának tárgya, hogy a közjó [Bessenyei művelődési programjának központi eleme] miként tematizálódik kései prózai művében. Hűen az irodalmi tradícióhoz, a *Tariménes útazása* civilizációkritikát is megfogalmaz, a vadember szolámban megnyilvánuló szatirikus él azonban nem kizárólagos, vele egyenértékűen érvényesül a fiktív ideális államot igénylő, azt a szerelem érdekében mégis elhagyó, művelt [européer] nézőszög, egymás komplementerévé válva. Ahogy a végkövetkeztetésében szerzőnk rávilágít, a lépés, hogy a főhős boldogsága érdekében távozik az országból, jelzésértékű gesztus, vagyis az ideális állam [így a közjó] még a szerzői imaginációban is elérhetetlen eszmény marad.

Hasonló érdeklődés rendeli a poétikai elemzésekhez a kötet szerkezetében egymástól távolra eső tanulmányokat. Hol Bartos Rozália emlékiratán keresztül vet számot a magyar irodalmi kultúrába ahistorikus jelenséggént beépülő művel, annak megítélhetőségével, műfaji besorolásának problémás voltával, hol Mikszáth korai pályaszakaszát teszi vizsgálódása tárgyává, *Az apám ismerősei* című, elsőként publikált bűnügyi regényének elemzésén keresztül. Szilágyi Márton az emlékirat voltaképeni értékét [túl azon, hogy a kanonizáció és a kultusztörténet fontos dokumentuma, valamint a nőtörténeti kutatásokkal is érintkezési pontokat képez] abban látja, hogy „ez az egyik első dokumentuma a saját múzsa voltát középpontba állító, női szövegeknek” [174.], míg a fiatal Mikszáth esetében a szerteágazó irodalmi hagyomány szemrevételezésével poétikai lehetőségeinek inspirációs forrásvidéke tárul fel [miként válnak Mikszáth egyes szövegművei a detektívtörténetek felől is olvashatókká].

Akárhová néz az irodalomtörténeti tekintet, egy 18. századi Faludi-travesztia köz-költészeti létmódjára, variálódására; Kölcsey hagyományfelfogására, folklórszemléletére vagy Weöres Sándor a népszerű Árgirus-történet újragondolását és -alkotását elvégző színművére, az olvasó mindenkor biztosra veheti, hogy Szilágyi Márton szokatlan, újszerű értelmezési nézőpontból közelít rá a problémára, formabontó, revelatív módon, netán ismeretlen adalék bevonásával világít meg korábban homályos kontúrú jelenségeket. Míg az első esetben a profanizált, travesztált vers szerzőségének részleteiről, a másodikban Kölcsey irodalmias hagyományfelfogásának egyik logikai nexusaként érthető „pórdal” státuszáról, a felfogás hátterét mintázó szövegismeretről, lehetséges [az orális hagyományból, a kéziratok tradícióból és a ponyvairodalomból egyaránt származó] forrásairól, a harmadik esetben a bábjáték komplex [a népi bábfigurák, Vitéz

László, Paprika Jancsi vagy Bolond Istók karaktereit is bevonó, a mitologikus réteg háttországában Sajnovics- és Dugonics-hatást mutató] rétegződéséről esik szó.

Tematikus alegységet képez a Martinovics-összeesküvésben előbb fővesztésre, majd bizonytalan várfogságra ítélt Kazinczy fogságtapasztalatának részleteihez kapcsolódó két tanulmány, mintegy adalékot kínálva a témát tárgyzó, alig néhány éve publikált, *Forrásérték és poétika* című kismonográfiához. [Szilágyi Márton: *Forrásérték és poétika: Kazinczy Ferenc: Fogságom naplója*, Bp., reciti, 2017.] Míg az elsőben a naplóban felépített [az egykorú forrásoknak számos tekintetben ellentmondó], nem túlságosan rokonszenves Verseggy-kép bontakozik ki, utólagos konstruáltságával, hangsúlyeltolódásaival összefüggést teremtve a *Fogságom naplója* forrásértékével, a másodikban egy Kölcsy-levél, Kazinczy munkácsi raboskodásával, a széphalmi mester egykori fogságbéli cselekedeteivel kapcsolatos passzusához rendel kontextust, egyszersmind lehetséges magyarázatot. Szintén egy kisebb tematikus csoportba rendeződnek a Batsányi, illetve Schedius mindezidáig tisztázatlan, számos spekulációra okot adó informátori mivoltával foglalkozó dolgozatok, új dokumentumokat vonva a problematikához, irodalomtörténeti vitákhoz, korrigálva, kiegészítve a korábbi érveket, gondolatmeneteket. Ugyan kétséget kizáró bizonyossággal nem adnak választ a besúgó-i tevékenység minden felvetődő kérdésére, bővítik, árnyalják a probléma egyes részleteit, mindkét literátor esetében.

Szilágyi Márton a tőle megszokott alapossággal járja körül Nyáry Krisztián sok vitát kavart, Kölcsy esetleges homoszexualitását firtató felvetését, érzékeltetve annak alapvető elhibázottságát, egyszersmind a filológiai jellegű szakmai tévedések, találgatások, át- vagy túlinterpretációk, a hipotetikus elgondolható teóriákat evidenciaként kezelő félreértések szakmai súlyát, melyek exponálása megdöbbentő hatást eredményezhet, az olvasói érdeklődés növelésétől az irodalomtörténeti bírálatok kiváltásán át a publikum felháborodásáig. Túl azon, hogy szerzőnk vitathatatlan argumentációval teszi helyre a problémát (nem a korábbi szövegeket mintázó hatásvadász, clickbait-bulvár, hanem az irodalomtörténet területéről), érzékelteti, hogy az irodalomnépszerűsítő, a széles olvasóközönséget (tudatosan nem a szűk szakmát) megszólító és elérő munkák sem engedhetik meg maguknak a szakmaiatlanság, a logikátlanság, a tévedés „luxusát”.

A kötet zárótanulmánya logikai origóként szerepel a kötet szerkezetében (amire szerzőnk a bevezetőben reflektál), benne a több mint huszonöt évvel ezelőtti az „Éneklő Borz és Barátai” elnevezésű eseménysor egyik konkrét momentumának [az irodalmi kultuszhoz ironikusan, provokatívan közelítő kegytárgyárverés] leírását és értelmezését az empirikus tapasztalatokat, emlékeket, valamint a kulturális antropológia eszköztárát [konkrétan a geertz-i „sűrű leírás” módszerét] mozgósító [a kultusz kérdéskörével is érintkezési pontokat képező] gondolatmenetben kísérli meg, így némiképp „különutas” mivolta módszertani szemléletét tekintve válik visszacsatolhatóvá a kötetegészre nézve. Tehát önmagában teszi láthatóvá, hogy nem létezik végérvényesen lezártnak tekinthető gondolatmenet a saját életműben sem, hiszen, újragondolva tanulságait, negyedszázad távlatából is kínálhat termékeny szempontokat – jelen esetben egy kötetkoncepció kialakítására nézve.

Mindez, vagyis, hogy nem tekinthetünk örökérvényűként egyetlen irodalomtörténeti probléma megoldására sem, koncentráltan van jelen Szilágyi Márton szó-

ban forgó könyvében, s általában az egész munkásságában – legyen szó egy eladig ismeretlen dokumentum, lappangó kézirat feltűnéséről vagy az értelmezéseket radikálisan átrendező új elméleti-módszertani perspektívák alkalmazásáról. Mint irodalomtörténeti „portfólió”, a tanulmányválogatás átfogó képet ad szerzőnk széleskörű, interdiszciplináris érdeklődéséről, precíz, a problémák lényegét megragadó, éleslátó kérdésfeltevéseiről, akkurátus adatkezeléséről s a metodológiai reflexivitás konstans jelenlétéről. [Ráció]

BÉRES NORBERT

Mi van a fehér tajtékban?

TURBULY LILLA: *AZ ALASZKAI-ÖBÖL*

„Őket szeretem a legjobban nézni, a várakozókat. A toporgó türelmetleneket, a hajukat igazgatókat, óralesőket, koldusnak ingerülten vagy megadó sóhajjal pénz keresőket, a túl korán odaérőket és a botrányosan sokat későket.” [7.] Turbuly Lilla *A Nereidák szeme* című novellájában az elbeszélő, azaz a tér közepén térdelő szobor szemlélődését írják le a fenti sorok. A novelláskötetekre rendszeresen érvényesített olvasási gyakorlat ez esetben is adná magát: ez a külső, megfigyelői tekintet, illetve az események egy-egy képben való kimerevítése, ami *Az Alaskai-öböl* című rövidpróza-kötet első darabjában megjelenik, a teljes gyűjtemény elbeszélői működésének kicsinyítő tükréként érthető. A *Nereidák szeme* mégsem nyújt megoldókulcsot a többi novella olvasásmódjához, pontosabban csak egy lehetséges fókuszpontot jelöl ki, amelyhez a szövegek mind hozzászólnak. Számos más novella elbeszélésmódja vagy metaforikája is értelmezhető a teljes kötetre vetítve, és ezek újabb motívum vagy szerkezeti csomópontokra hívják fel az olvasó figyelmét; nem pusztán néhány, cselekményelemeik által összekapcsolódó elbeszélésről van tehát szó (bár efféle rövidebb, folytatásszerű füzetek is akadnak), hanem olyan szövegekről, amelyeknek egy-egy képszerű leírása révén újabb megvilágításba kerülhet az egész gyűjtemény.

Ilyen képet fest többek között a címadó *Az Alaskai-öböl* is, benne az öböl leírása: „Ott találkozik a Csendes-óceán a Jeges-tengerrel. És nem keverednek. [...] Ott van az a két víz és nem tudnak elvegyülni... A só miatt... vagy ki tudja? Az egyik világoskék, a másik sötét. Na, oda dobtam egy papírhajót, abba a fehér tajtékba a kettő közé.” [36.] A két állóvíz elkülönülését a beszélő saját házasságának végéről mesélve említi meg, a vizek elválását az emberek egymástól való elhatárolódása és a köztük lévő különbségek metaforájaként tünteti fel. És nemcsak ez a szöveg, de szinte mindegyik két eltérő világban élő, más értékrenddel és szemlélettel bíró szereplő találkozását örökíti meg. A világok közötti ütközéspontba, „abba a fehér tajtékba” láthatunk bele a novellákon keresztül.

A *Futópad* című elbeszélés főszereplőjének viselkedése szintén kicsinyítő tükré *Az Alaskai-öböl* szövegeit jellemző szerkesztésmódnak. Az éjjeliőrként dolgozó fiú esténként a konditerem üvegablaka előtt ül, onnan nézi az edzőket. A rá fókuszáló heterodiegetikus elbeszélő így mutatja be az üveg túloldalát: „Olyan az egész, mint

adásszünetben az akvárium: az ember kiválaszt egy halat, azt nézi, miközben a többiek mozgó háttérrel olvadnak össze. Halakból itt sincs hiány, színes, csillogó pikkelyekből sem [...]” [18.] Ismét a kívülállóság, a szemlélés izoláltsága kap hangsúlyt, akárcsak az első novellánál, ugyanakkor itt a vizslató tekintet ágenciája is relevánssá válik: a hétfőn és csütörtökön kondizni járó lány – a kiválasztott hal – csak megfigyeltsége révén tűnik ki a többiek közül. Épp úgy, ahogy a kötet többi szövegének főszereplői, ő is egy az egyforma, hétköznapi emberek közül, akit a szemlélő meghökkenése emel ki a sorból. „A fiú nem tudja a szemét levenni róla. Nem látott még így futni senkit, igaz, nőket futni se nagyon, nemhogy futópadon, terepen se, a falujukban nem volt szokás.”

A megfigyelő és a megfigyelt világlátásának, életkörülményeinek különbsége, az eltérő tapasztalatok összetételalkozása okozza a konfliktust, illetve ez az ütközéspont világít rá magára a másságra is. A narrátor az éjjeliőr szemszögéből közvetíti az eseményeket, beszédmódjában a választékosabb kifejezések mellett [„álmatag, ráérős lassúság” [19.], „egyre mélyülő árnyékok” [18.]] megjelennek az irodalmi normához [és a kötet többi elbeszélőjéhez] képest olyan szóhasználati eltérések, amelyeket a nyelvi kontraszt miatt a szereplőhöz kapcsol az olvasó, és amelyek így hozzájárulnak a karakter pontosabb lefestéséhez. [„Szittyós volt az öreg, meg feketén melózott, nem kapott semmit, csak egy mankót a hóna alá, azzal jár azóta is, de már csak a budiig, addig is nagy nehezen.” [19.]] A főhős és a kondizó lány közötti távolság azonban csak akkor válik igazán felmérhetővé, amikor találkoznak, a fiú valóban megszólal, és megszólal vele szemben megfigyeltje is: „– Biztos szomgyas vagy a futkosás után. Ja, bocs, nem mondtam, hogy Lali vagyok. Meghívlak egy kaulára – áll elébe. A saját fülének is túl hangosnak, rekedtnek és idegennek tűnik a hangja. [...] – Ne haragudj, de nem lehet – mondja a lány.” [21.] Azok a nyelvhasználati különbségek, amelyek csak a hangzó beszédben nyilvánulnak meg, meglepetésként érik az olvasót, épp úgy, mint magát a beszélőt is. A fiú egészen addig nem volt látható – hiszen az égő lámpák miatt az akvárium-konditeremből kifelé tekintve az este sötétjében nem lehet semmit kivenni. Azáltal, hogy hirtelen ő is megfigyelhetővé válik, a másik ember nézőpontjából látja meg önmagát, és onnan nézve már nem a lány, annak szokásai tűnnek különösnek, hanem ő maga mutatkozik „idegennek”.

És ez, az idegenség sajátként és másként, belülről és kívülről való megmutatásának összjátéka, valamint ennek beszédmódok általi megjelenítése a kötet legnagyobb érdeme. Turbuly Lilla igazi hangszonglőr: a koruk, anyagi és szociális hátterük, élethelyzetük alapján sok fajta szereplő mind saját hangján szólal meg, s ők maguk nem egyszer a novellák elbeszélői is, akiknek saját képalkotása, szókinccse, szövegszervezése módja, sőt sokszor még saját, jól megkülönböztethető humora is van. Mindezt pedig az teszi még izgalmasabbá, hogy a cselekményvázak kifejezetten hasonlítanak egymásra. A négy ciklusos kötet első két szakaszában például majdnem minden szövegnek (és később is néhánynak) egy férfi és egy nő közötti kapcsolat adja az alaphelyzetét, legyen az házasság (*Törés*), apa–lánya összefüggés (*Fürdés*), korábbi (*Étcsoki narancsdarabokkal*) vagy meg nem valósult viszony (*Út sárga fákkal*), de akár szomszédság (*Zongoraterem*), taxis és utasa (*Taxi*) vagy tulajdonos és bérlője közötti érintkezés (*Sampon*).

A novellák témáját illető kétoszthatóság azonban nem egyszerűsíthető le sem férfi és nő szembenállására, sem – ahogy a kritikák és interjúk gyakran megteszik – vidék és város távolságára. Az öregedés és a halál, kontrasztban a fiatalsággal és

a túléléssel, például szintén gyakori témák, a harmadik, *Minden nappal közelebb* című ciklus szövegei ezeket járják körül. A központi oppozíciókra rávilágító helyzetek annyira hétköznapiak, hogy a kötetben belül is többször megismétlődnek. [Sőt, a szerző különböző műfajú kötetei között is rendszeresen az újraírások, bár ezek gyakran nemcsak hasonló témákat dolgoznak fel, hanem ugyanannak a jelenetnek adják más-más megközelítését. Ilyen viszonyban áll például az *Alkonykapcsoló Utazók* című verse *Az Alaszkai-öböl Sampon* című darabjával: mindkettő egy szakítás utáni lakáskiadás nehézségeire reflektál. De míg az előbbi a korábbi partnert megszólítva az elmúlt kapcsolatot tartja a fókuszban, az utóbbi narrátora az egyik bérlóre koncentrálni, és ez az eltérés elég ahhoz, hogy a beszélő két egymással ellentétes érzelmi állapotról számoljon be a vers és a novella végén.]

Mégsem válnak unalmassá az iterálódó motívumok, sokszor éppen az elbeszélői hangok és nézőpontok üdítő különbségét teszi megfigyelhetővé egy-egy újra felbukkanó cselekményelem. A *falu kutyája* főszereplője, Irma egy omladozó házban lakik, abból él, amit mindennapos körútjain a környező falvakban összekéreg, magában beszél, és a saját korát sem egészen tudja. „Él, mint a falu kutyája” – olvashatjuk róla a szintén helyi elbeszélőtől, de a helyzet költői kép általi eufemizálását rögtön vissza is vonja, megmagyarázza a hasonlatot: „Él, mint a falu kutyája, az öreg német vizsla a bolt mellett, akit évekkor ezelőtt hagyott sorsára a gazdája, azóta hol ez, hol az ad neki enni, megkapja a bolti maradékot. A hasán egyre duzzadó daganat, már felállni is nehezen tud, de még elvonszolja magát az út egyik oldaláról a túlsóra, ha kinéz pár falat.” [90–91.] A vizsla hosszas leírása annak a tárgyilagos elbeszélői hangnak a létrejöttéhez járul hozzá, amely mindent a falu keretei között igyekszik megragadni. A szűk térbe zárttság azonban szükségszerűen egyfajta ismétléses logikát vezet be az elbeszélésbe, hiszen újra és újra a házról, a kutyákról és a cigányokról kell beszélni, ha másról nem lehet. Ez a rekurzivitás, mindennek a már ismerős elemekhez való kötése pedig Irma gondolkodásmódjára is jellemző. „Kérdelem, hogy beteg-e, de csak int a fejével, hogy nem, bevitték a kórházba, de ott azt mondták, hogy nincs semmi baja, aztán hazaküldték. Csak a cigányok, azok nem hagyják nyugodni, meg a háza is összedőlt.” [92.] A homodiegetikus elbeszélő és a többi falubeli életmódja az Irma örületével szorosan összekapcsolódó rekurzív logikája szerint jelenik meg, látszólagos hasonlóságuk miatt az Irmát illető kivettségérzés elhalványul a befogadóban, így végül az is pontosan érthető, miért vesz részt olyan sok falubeli a „falukutyája” temetésén – még olyan is, aki „életében gyakran elküldte is a piczába, ahogy Irma mondta”. [93.]

Néhány oldallal korábban *Suta legenda* címmel szintén egy kis falu és a benne élő „szegény félnótás” [83.], Szilvás Ferkó élete bukkan fel. A narrátor azonban egészen más, a Mikszáth (vagy hogy kortársakat említsünk: a Kovács ikrek) elbeszéléseiből ismerős, olvasóival közvetlen, szereplőivel közösséget vállaló, költői képeket bőségesen használó írásmóddal mutatja be a rádió lakosok világát. „Hullott, csak hullott, apró, végtelen függönyként, a házak egyre zsugorodtak a teher alatt. Ferkó háza meg is billent kicsit: mint a bánatos ló, balra lógatta kucsmás fejét.” [85.] Ferkó, Irmához hasonlóan, egy dülöngélő házban él, szem előtt van, kószál a faluban, mindenki ismeri a szavajárását, mégis titokzatos kívülálló marad. „Soha nem mondott semmit a köszönésen túl, és soha nem köszönt másképp.” [84.] A stílári díszítettség a falu-

beliekkel közösséget vállaló elbeszélőt szövegalkotói minőségében is hangsúlyossá teszi, ezáltal a közösség tagjaihoz hasonlóan őt magát is eltávolítja szereplőjétől. A kirekesztettséggel (vagy a másik oldalról: távolságtartással) összhangban alakul a novella zárata is: Ferkó eltűnik a faluból, majd évekkel később csak véletlenül lehet őt látni Pest utcáin, „valószínűtlen idegen a sodródó tömeg közepén”. [86.]

Az elbeszélői hang tehát nemcsak virtuózan változatos (ezzel egyébként néhány kevésbé sikerült szöveg hibáit, például egy-egy elhasznált vagy fárasztó szóviccet a szerző helyett a narrátorok felelősségeként téve elszámolhatóvá), hanem mindig szorosan össze is függ a cselekmény alakulásával. Lehetne sorolni a novellák további, az egész kötetre vagy akár az alkotóművészetre általánosan vonatkoztatható metaforáit, mert ezek olyan sűrűn szövik át az írásokat, hogy olykor zavaróan didaktikussá is válik a folyamatos szimbólumfejtő értelmezést elváró írásmód. Az *Alaszkai-öböl* esetében azonban érdemes ellenállni e késztetésnek, és inkább a cselekményre, az események hálójára és a megszólalásmódokra fókuszálva, a helyszínek tekintetében pedig akár valóságreferenciális-felfedező módon olvasni. [Prae]

GREGOR LILLA

• • • • •

Felelős kiadó: IMRE LÁSZLÓ

Kiadja az Alföld Alapítvány megbízásából az Alföld szerkesztősége

Grafikai terv, layout: Alkotópont Grafikai Műhely Kft.

Szedés, tördelés: Alföld szerkesztősége

Nyomás: Alföldi Nyomda Zrt., Debrecen

Felelős vezető: György Géza elnök-vezérigazgató

Index: 25 901 ISSN: 0401—3174

Szerkesztőség és kiadóhivatal: 4024 Debrecen, Piac u. 68. E-mail: alfoldfolyoirat@gmail.com — Postafiók száma: 4001 Debrecen 144. — Kéziratot nem őrzünk meg és nem küldünk vissza. — Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap Üzletág. Előfizethető közvetlen a postai kézbesítőknél, az ország bármely postáján, Budapesten a Hírlap Ügyfélszolgálati Irodákban és a Központi Hírlap Centrumnál [Bp., VIII. ker. Orczy tér 1. tel.: 06 1/477-6300; postacím: Bp., 1900]. További információ: 06 80/444-444; hirlapelofizetes@posta.hu — Évi előfizetés 7200 Ft, félévi 3600 Ft. — Befizetéskor minden esetben kérjük feltüntetni az *Alföld* irodalmi, művészeti és kritikai folyóirat nevét.